

RUBINAITIS

Žurnalas apie vaikų ir jaunimo literatūrą

2026 Nr. 2 (118)

Marijos Smirnovaitės iliustracija iš Neringos Vaitkutės knygos
Neišduosiu tavęs („Nieko rimto“, 2017)

Žaislų planeta

Džiuljeta Maskuliūnienė
(Žurnalo *Rubinaitis* vyriausioji redaktorė)

Visi vaikystėje žaidėme ir turėjome daugiau ar mažiau, vienokių ar kitokių žaislų. Ir dabarties vaikų pasaulis be žaislų neįsivaizduojamas. Gyvename ne tik žmonių, bet ir žaislų planetoje. Įspūdį daro Mikėnų archeologijos muziejaus ekspozicijoje rodomos antiikinės Mikėnų kultūros (apie 1600–1100 m. pr. m. e.) molio ir terakotos figūrėlės, vaizduojančios gyvūnus, miniatiūrinius indus, vežimėlius ir raitelius, su kuriais žaidė vaikai. Vaikai žaidė visada!

Apie žaislus galima kalbėti įvairiai – nostalgikai, prisimenant savo vaikystę ir turėtus mylimus žaisliukus (tai neretas autobiografinių tekstų motyvas), moksliškai – kaip apie rimtą etnografijos, istorijos, archeologijos, psichologijos, sociologijos, menotyros ir kitų mokslų objektą, komerciškai – kaip apie populiarią prekę. Štai naujausia naujiena – sparčiai populiarėja „Kidults“ žaislų kategorija, skirta ne tik vaikams, bet ir vyresniems žmonėms, ieškantiems kitokių laisvalaikio formų, naujų kolekcionavimo idėjų.

Žaislai nuo seno žadina menininkų vaizduotę, teikia peno siužetams. Ne vienas konkretus žaislas tapo kūrinio veikėjo prototipu, ypatingu Personažu (Mike Pūkuotuku, Pedingtonu...). Sukurta net žaislų planeta Tandadrika. Vaikų literatūros tyrinėtoja Marina Kostichina rašo:

Žaislų įvaizdžiai jau seniai įsitvirtino pasaulinėje literatūroje, daugelis jų tapo bendrakultūriniais simboliais ir metaforomis. Šių įvaizdžių reikšmių ratas yra labai platus. Didžiąja dalimi tai yra nulemta kultūrinės tradicijos žaisluose įžvelgti žmonių visuomenės, o lėlėse – sumažinto žmogaus modelį. Lėlių teatro ir vaiko kambario personažai literatūrinėje scenoje vaidina nesibaigiančią žmogiškąją komediją. Savo ruožtu, žmogus yra linkęs lyginti save su žaislu likimo, apvaizdos, lemties rankose.

Tačiau knygose, skirtose vaikams, ne likimas žaidžia su žmogumi, o vaikas žaidžia su žaislais. Taisyklės ir vaidmenys vaikiškame žaidime yra iš anksto numatyti: žaislai atkartoja svarbiausius žmogaus gyvenimo aspektus (profesinę veiklą, socialinę santvarką, šeimos tradicijas ir žmonių santykius)¹.

¹ Марина Костюхина, *Игрушка в детской литературе*, Санкт-Петербург: Алетей, 2008, p. 5. Citatą vertė Vyda Bajarūnienė.
² Darbas saugomas Rytų Prūsijos krašto muziejuje (Vokietija). Šiuo metu eksponuojamas parodoje „Richardas Pfeifferis (1878–1962) – sakralinių erdvių tapytojas“ Klaipėdos Prano Domšaičio galerijoje.

Richardas Pfeifferis. „Mažylis su žaislu“. Drobė, aliejus. 29x24 cm. Alės Jankauskienės nuotr. 2026 m.

Antai mums puikiai žinomo vokiečių romantiko Ernsto Theodoro Amadeuso Hoffmanno Spragtukas, medinis ir negražus žaislas, simbolizuoja vidinį grožį, kurį gali išvysti tik nekalta vaiko siela. Spragtukas tapo ir Kalėdų stebuklo simboliu. Carlo Collodi'o Pinokio ilgėjanti nosis visų suprantama kaip melo simbolis.

Pasaulio dailėje irgi aptinkame iškalbingų darbų, vaizduojančių vaikus ir jų žaislus. Vokiečių dailininko Richardo Pfeifferio (1878–1962) tapybos darbas „Mažylis su žaislu“ (1910)² perteikia jaudinančią mažo berniuko vaikystės akimirką: jis valgydina savo žaisliukus. Ar vaikas čia žaidžia, ar nori iš tikrųjų pasotinti meškutį? Ribos tarp realybės ir žaidimų pasaulio tokiam amžiuje dar nėra aiškios. Maži vaikai iš tiesų tiki, kad jų žaislai turi jausmus, mintis ir gyvybę.

Viršelyje skaitytoją pasitinka dailininkės Marijos Smirnovaitės iliustracija Neringos Vaitkutės apysakai *Neišduosiu tavęs* (2017). Beribėse pasaulio platybėse tik juodu – Augustė ir jos žaislinis šuniukas Pyplys, pats geriausias mergaitės draugas, išgelbėtas iš sąvartyno, pamiltas amžiams.

Gyvatė ir jos Karūna

Justina Kapeckaitė

Kai prieš penkerius metus po pirmosios knygos pristatymo priėjo draugė ir pasiūlė pagal jos kadaise sugalvotą idėją parašyti romaną, nesvarsčiau, kaip toli ši dovana mane nuves. Tuo metu tai tebuvo užduotis – pažadas, kurį reikėjo kaip nors įgyvendinti. Ne vieną sykį kilo pagunda pasiduoti, tačiau pažadą ištesėjau ir taip dovana man virto dovana visiems.

Sakoma, kad giliai girioje gyvena didžiulė gyvatė su karūna ant galvos, vadinama Gyvačių Karaliene. Toji karūna stebuklinga – jei pateks į žmogaus rankas, tasai žmogus įgaus neregėtos išminties: sužinos, kur paslėpti pasaulio turtai, prabils visomis pasaulio ir gyvūnų kalbomis ir dar daug ką gebės. Karūną gauti galima gudrumu, tačiau galima ir susidraugavus su Gyvačių Karaliene.

Balandžio 11 dieną Gyvatė Karūną atnešė į mano rankas, bet iki to vedė ilgas ir gana vingiuotas kelias.

Už pasidalijimą idėja ir visapusišką palaikymą esu dėkinga Robertai Mašidlauskytei ir Eglei Jankauskaičiai. Dėkoju „Alma littera“ komandai už tikėjimą knyga ir suteiktas galimybes geriausiai jos versijai išvysti šviesą, o Eglei Baliutavičiūtei – už atidžią priežiūrą redagavimo procese, neleidžiant išklysti iš kelio. Ir, savaime suprantama, IBBY Lietuvos skyriaus komisijai už tai, kad skaitė, vertino, džiaugėsi ir šiuo džiaugsmu pasidalijo su visais.

Nors *Sono Electrum* jau pelnė leidyklos „Alma littera“ apdovanojimą už geriausių rankraštį vaikų ir jaunimo kategorijoje, Prano Mašoto premija – pirmasis apdovanojimas už *publikuotą* knygą. Prisipažįstu, nesitikėjau. Nesitikėjau netgi nominacijos, nes tekstinės knygos paaugliams, neilustruotos knygos IBBY apdovanojimams nominuojamos itin retai.

Bandydama susidėlioti savo padėkos kalbą, pasidomėjau, ką kalbėjo ankstesni laimėtojai, kuo jie džiaugėsi, kaip keitėsi retorika ir akcentai. Be šiltų

Modesto Endriūškos nuotr. 2026 m.

žodžių ir išskirtinės pagarbos knygai, atradau ir kone kasmet stiprėjantį nerimą dėl ateities: skaitomumo mažėjimą, medijų įsigalėjimą, fizinės knygos nykimą, jos vartimą eiline pramoga.

Sunku tuos būgštavimus paneigti: šiame pramogų ir virtualybės amžiuje medijos keičia ne tik knygų rūbą į vis ryškesnį ir patrauklesnį, bet ir knygų formą – daugėja elektroninių ir garso knygų, o fizinė knyga virsta prabangos preke, kurią turėti namie smagu, bet nebūtina. Nors kadaise, labai seniai, knyga iš tiesų buvo prabangos prekė, įperkama tik turtingiausiems, pasakojimai, perduodami iš lūpų į lūpas, buvo prieinami visiems, ir istorijų poreikis niekur nedingo.

Yra istorijų, kurių jaunajai kartai reikėjo ir reikės dar ilgai, tarp skaitomiausių knygų nuolat minima Antano Škėmos *Balta drobulė*, Antoine'o de Saint-Exupéry *Mažasis princas*, Anos Frank *Dienoraštis*. Yra istorijų, kurios atspindi laikmečio madas ir taps nebeaktualios vos po kelerių metų. Šiandien jūs karūnuojate raudonąją *Sono Electrum* gyvatę, bet kaip ilgai ji dar bus aktuali? Galbūt viskas, ką jaunuolis ras po metų – pramoga be jokios gilesnės minties, nes knygoje jis nebeatpažins savęs?

Rašyti apie šiuolaikybę – nelengva, nes nuolat rizikuoji nesusipėti. Rašyti šiuolaikiniam paaugliui – dar sunkiau, nes rizikuoji neįtikti. Tačiau kuo daugiau knygų bus, tuo didesnė tikimybė, kad kiekvienas ras istoriją, kuri palies asmeniškai – tai, mano manymu, svarbiausias knygos ir apskritai istorijų uždavinys.

Ievos Babilaitės atvirukas

Bežodė paveikslėlių knyga – tai pirmasis laiptelis į knygą, pilną žodžių.

Dailininkės Ievos Babilaitės iliustracijos fragmentas iš Triinu Laan knygos *Mažasis lapiukas yra turtingas* („700 eilučių“). 2025 m.

IEVA BABILAITĖ-IBELGAUPTIENĖ gimė Vilniuje. Baigė Vilniaus dailės akademijos grafikos meno (magistro) ir meno terapijos studijas, o šiuo metu yra Grafikos katedros docentė. Ji yra ir Lietuvos dailininkų sąjungos, ir IBBY Lietuvos skyriaus narė. Rengia personalines parodas, dalyvauja grupinėse parodose Lietuvoje ir užsienyje. Iliustravo apie 20 knygų vaikams ir suaugusiems, kelių iš jų yra ir autorė, ir iliustruotoja. Jos paveikslėlių knyga *Skrisiu* (2014) įtraukta į IBBY garbės sąrašą, pelnė Lietuvos dailininkų sąjungos apdovanojimą „Aukso mūza / Aukso ženkletis“ (Nr. 74, 2022). 2026 m. IBBY Lietuvos skyriaus apdovanojimą Domicėlės Tarabildienės premiją už gražiausiai iliustruotą knygą – Triinu Laan *Mažasis lapiukas yra turtingas*. 2026 m. ši knyga atrinkta į Bolonijos vaikų knygų mugės iliustracijų parodą. Veda kūrybines dirbtuves, edukacines veiklas, kuruoja parodas. Gyvena ir kuria Vilniuje.

Modesto Endriūškos nuotr. 2026 m.

Vaikus pasitinka šikšnosparniukas ir kiti

(2025 m. pasakinės prozos apžvalga)

PROF. DR. DŽIULJETA MASKULIŪNIENĖ
(Vilniaus universiteto Šiaulių akademija)

Tradiciškai daugiausia per metus vaikams parašoma pasakinės prozos tekstų. Taip nutiko ir 2025-aisiais. Žinoma, pasirodė ir eiliuotų pasakų, deja, neparašyta tokių, kurios būtų brandžios meniniu požiūriu. Proziinių pasakų sukurta įvairių (pasakų, apsakų-pasakų, paveikslėlių knygų, pasakų serijų), tad nori nenori reikia pasirinkti apžvalgos rakursą. Šįkart pasidomėkime pasakų personažais, ypač pagrindiniais veikėjais, kas jie – gyvūnai, daiktai, mitologinės būtybės, žmonės ar išvis neaiškūs padarai?

Pasakose karaliauja gyvūnai

Akivaizdu, kad pasakose karaliauja gyvūnai. Tai nenuostabu, juk ir tautosakoje svarbi yra animalistinių pasakų grupė. Personifikuotus gyvūnus vaizduoja ir pasakėčia – nepamirština, kad tai puiki lektūra ir mažyliui, ir pradinukui.

Pradėkime nuo paveikslėlių knygų. **Indrė Pavilonytė** ir **Martynas Pavilonis** tęsia seriją apie Šikšnosparniuką. Naujoji paveikslėlių knyga vadinasi **Šikšnosparniuko gimtadienis** („Alma littera“). Serijos vaikų mėgstamos dėl to, kad jose veikia jau atpažįstami personažai. Šikšnosparniukui, labai mielam padarėliui, patinka švęsti šventes (ankstesnė knyga – *Šikšno-*

sparniuko Kalėdos), tik bėda, kad jis mėgsta „kaupti ir taupyti naujus daiktus“ (p. 9). Todėl Meškėno padovanojamas moliūgų pyragas yra „taupomas“ iki kito gimtadienio, dėl to tampa kietas it akmuo. Kokia liūdna akimirka! Bet išmintingasis Meškėnas jau turi iškepęs naują gimtadienio pyragą. Šikšnosparniukas iš savo klaidos pasimoko – jis iškart su draugais ima mėgautis šviežutėliu pyragu. Ryškus pagrindinis personažas, skaidrus tekstas, neįkylus pamokymas, tiksliai suvoktas adresatas – svarbūs geros paveikslėlių knygos komponentai.

Vytautas V. Landsbergis ir dailininkė **Dalia Karpavičiūtė** toliau seka pasakas apie lapiuką Pūkį. Pasirodė 18-oji ir 19-oji serijos knygos **Pūkis ir meilė** ir **Pūkis ir skruzdėlės** („Dominicus Lituanus“). Didaktiniam turiniui atskleisti pasitelkiama tinkama situacija: antai lapiukas Pūkis pamoko skruzdėles, kaip apginti savo namus – skruzdėlyną – nuo pikto šerno, knyga baigiasi didaktine teze, išsakyta tėčio lapino lūpomis: „[K]ai visi draugiškai sutaria ir nesipyksta, galima nugalėti net labai didelį ir stiprų žvėrį“ (puslapiai nenumuoti). O kita pasaka pateikia laimingos ir mylinčios šeimos paveikslą: broliukai lapiukai Pūkis ir Kūkis iš tėvėlių sužino, kas yra meilė ir dar vieną didelę „paslaptinę paslaptelę“, kad jie greitai turės broliukų arba sesučių. Knyga subtili, ji spinduliuoja gerumą ir harmoniją, teikia laimingos šeimos pavyzdį. Gera mažyliui su tokia knyga užmigti.

Dail. Martynas Pavilonis

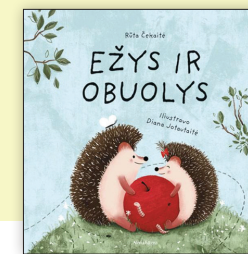
Dail. Dalia Karpavičiūtė

Dail. Nadia Kovaliova

Dail. Diana Jotautaitė

Kitokios tematikos yra **Pauliaus Varnelės** ir dailininkės **Nadios Kovaliovos** knyga **Vilkiukas** (Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“). Žvėreliai dūksa miške ir laukia pirmojo sniego. Bet staiga pasirodo vilkas, ir visi išsigąsta, juk „[k]aip sakoma, iš vilko gero nelauk“ (p. 11). Visa tolesnė istorija paneigia šitą posakį. Vilkiukas yra geras, draugiškas, su kitais žvėreliais nori lipdyti Sniego Senį. Knyga dar mažam skaitytojui jautriai pasakoja apie tai, kad reikia mokėti su kitais sugyventi ir neturėti išankstinių nuostatų. Viskas baigiasi gražia ir linksma čiuožyklos scena. Autorius neatsitiktinai parenka pagrindinį personažą būtent vilkiuką – juk vilkai pasakose tradiciškai vaizduojami kaip nedorėliai, o čia matome tokio įvaizdžio kūrybišką transformaciją.

Debiutinė **Rasos Čekaitės** ir iliustruotojos **Dovilės Jotautaitės** pasaka **Ežys ir obuolys** („Alma littera“) – skaidrus ir paprastas, kelionės siužetu paremtas kūrinys patiems mažiausiems skaitytojams. Ežiukas, ežytės paprašytas obuolio, leidžiasi kelionėn. Jis ieško medžio, ant kurio auga obuoliai. Bekeliaudamas ežiukas patiria įvairių baimių. Baimė visada didesnė, kol jos nepamatai. Šią idėją puikiai realizuoja Jotautaitės piešiniai: viename puslapyje skaitytojas pamato grėsmingai išdidintą kažkokio žvėries viršugalvį, ir, tik atvertęs kitą puslapį, jis išvysta draugiškai nusiteikusius katiną, kiškį piškį, lapę snapę, vilką pilką ir mešką lepešką. Knygą vartant drauge su vaiku galima spėlioti, ką gi toliau sutiks ežiukas? Galų gale obelis atrandama, o geranoriška varna padeda nupurtyti obuolį nuo aukšto medžio. Kaip smagu pagaliau dviese su ežyte suvalgyti „didelį, raudoną ir prinokusį obuolį“ (puslapiai nenumuoti). Paveikslėlių knyga turi ir nuotykių elementų, ir švelnios didaktikos, ir laimingą pabaigą.

Nadios Kovaliovos žaislinė kartoninė knygutė **Slėpynės** („Žalias kalnas“) taip pat skirta patiems ma-

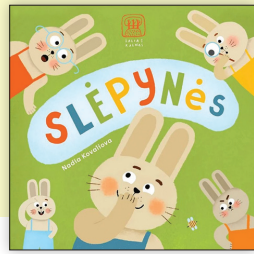
žiausiesiems. Tai knyga, kurioje teksto nedaug, bet jis taiklus ir apgalvotas. Knyga skleidžia džiaugsmą – juk zuikučiams smagu žaisti slėpynių, net ir dičiui zuikiui Albertui. Su vaiku vartant šią knygėlę galima ne tik pasimokyti skaičiuoti, bet ir natūraliai pereiti prie paties slėpynių žaidimo. Smagus laikas!

Kotrynos Reimerytės ir **Salvijos Vaičikonytės** knygutė **Omis ieško spalvų** (Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“) vaikui atveria spalvų pasaulį, čia labai svarbi ir knygos idėja, ir dailininkės darbas. Pingviniukas Omis su šeima gyvena baltame namelyje ant ledo lyties. Keliaudamas su namiškiais Omis palaiptams atranda pasaulio spalvas – raudoną, mėlyną, geltoną, žalią. Įtaigi knygutės pabaiga – Omis susapnuoja spalvotą sapną. Svarbus ir šio leidinio pažintinis aspektas: suaugęs žmogus, skaitydamas šią knygą, gali mokyti vaiką spalvų pavadinimų. Pažintinis turinys į knygą įtraukiamas natūraliai ir motyvuotai.

Fantazijos nestokoja vaikų literatūroje debiutuojanti autorė **Aušra Kaziliūnaitė**, parašiusi knygą **Lapė pavydniekė ir kiškis Plepys eina į svečius pas skorpioną Joną**, iliustravo **Jurga Veronika Talaikytė** („Slinktys“). Fantazijos autorei netrūksta, o galiniame viršelyje dar ir pasufleruojama, kad veikėjų paveikslai dėliojami postmoderniai. Bet skaitant knygą tie personažų paveikslai neįtikina, paskęsta detalėse – lapė mėlyna, su kiškio ausimis, ranklio snapu, katino kojom, kiškis yra rožinis. Jie gyvena daugiabutyje, lapės bute teka upe, auga medžiai... Kas iš to sukeistinio? Tokių fantazijų kiekvienas galime prirašyti tiek ir tiek... Ir pats rašymo stilius vietomis sunkus. Čia pacituosiu tik vieną sakinį: „Skorpionas Jonas vikriu judesiu pasitaisęs dailius akinukus vis nuropojęs atnešdavo naują krūvą knygų ir po vieną rodydavo Kiškiui Plepiui, patvirtindavęs, kad ir jo minėta knyga jau skaityta“ (puslapiai nenumuoti). Knygos idėja – negerai būti pavydžiam ir

Dail. Nadia Kovaliova

Dail. Salvija Vaičikonytė

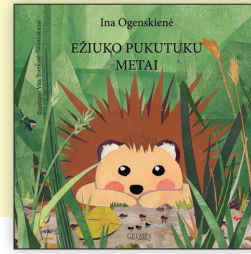
Dail. Jurga Veronika Talaikytė

Dail. Kristina Norvilaitė

Dail. Vita Tomkutė-Taujanskienė

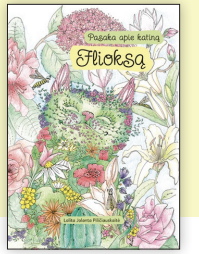
Dail. Aliaga Mirguseinov

Dail. Eidvilė

Dail. Julija Kulevičiūtė-Kajėnė

svarbu skaityti knygas (Kiškis Plepys čia ir yra tas tikro skaitytojo pavyzdys) yra paprasta, mintis nesudėtinga (knyga baigiama atvira didaktika), bet ji nugramzdinama postmoderniuose žaidimuose. Ir dar dėl knygos pavadinimo ir lapės vardo. Tai iš karto užkliuvo. Tad pasiteiravau profesoriaus Kazimiero Župerkos nuomonės, štai jo atsakymas: „Dėl PAVYDNYKO. Pirmiausia – ir antroji y turi būti ilgoji, taigi, PAVYDNYKĖ. Bendrinei kalbai tas žodis neteikiamas, Jūs teisi, tai tarmybė, turinti ryškų senovinį (archajiškumo) atspalvį. Gal dėl to atspalvio poetė ir paėmė tą PAVYDUOLĖS, PAVYDŪNĖS atitikmenį. Gerai žinom, kad stilizacijai rašytojai vartoja ir nenorminius žodžius, bet juk paprastai tik veikėjų, personažų kalboje, dialoguose. Šių laikų vaikams piršti panašius žodžius vargu ar verta“ (iš 2026-05-25 el. laiško).

Kaip ir kasmet, sukurta ir didesnės apimties kūrinii apie gyvūnus. Tai apysakos-pasakos. Viena iš jų skiriasi nuo kitų, nes čia veikia ne tikri gyvūnai, o žaisliniai. Kadangi šio numerio tema yra žaislai vaikų literatūroje, į vieną kūrinį įsižiūrėkime detaliau. **Inos Ogenskienės *Žiurkė ne Matilda*** (Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“) pasakoja megztų žaisliukų istoriją. Kaip įprasta žaislų istorijose, jie prabyla tik atėjus vakarui, kai kiti jau miega. Pagrindinė veikėja – žiurkė, ją numezgusi šeimnininkė Margarita pavadina mezginuką Matilda. Tačiau žiurkei šis vardas nepatinka. Knygoje apmąstoma sudėtinga savasties problema: kas aš esu, kaip jaučiuosi, kaip noriu būti vadinamas. Įtikinamai aprašomos žiurkės vardo svarstybos:

Na, kad ji nebus Matilda, jau aišku. Gal Ausė? Ausytės jos tikrai gražios – apvalios, mažutės. Bet Ausė ir yra ausė. Tokia netiklė. Žiurkė stengėsi prisiminti, ką gražaus ji dar turėjo. Ją, žinoma, puošė nuostabi ilga rausva uodega. Uodega buvo pavydėtina. Kiek naujoji gyventoja spėjo pamatyti, tokios lentynoje niekas neturėjo. Tokios ilgos ir net rausvos. Bet nepasivadinsi juk Uodega? Ne. Dar buvo Ūsai. Ilgi, ilgi, iš juodo plono valo, galiu-

kuose net užsiritę. Žiurkė tikrai spėjo pastebėti, kad net katino ūsų būta trumpesnių. Su tokiais ūsais žiurkė atrodė labai solidi ir garbi. Ūsai – žiurkės puošmena. Tai štai ji ir bus Ūsė. Ūsė Ilgaūsė – kad skambėtų dar išdidžiau (p. 17–18).

Tą pačią temą gilina ir violetinio krokodilo, kuris save vadina Mėlynuoju Banginiuku, istorija. Krokodilas save nuvertina, pats sau nepatinka, nes „krokodilai negražūs ir pikti, nes jų baisūs dantys ir trumpos kojos. Nes jie labai nevikrūs“ (p. 28). Būtent žiurkė padrąsina krokodilą išgelbėti šunelį Margį, benukrentantį nuo lentynos: „Užteks verkšlenti: gražus negražus... Kur tavo dantys ir stiprybė? (...) Mąstyk savo violetine galva!“ (p. 34). Trečioji – žalių kamuolio – istorija skaitytojui irgi kalba savasties, tapatybės tema. „Jeigu tu ir netikras kamuolys, tai gal tu kitoks kamuolys. Arba kas nors kitas, tik Margarita neatspėjo, ką tokį tave numezgė“ (p. 67) – taip guodžia naujoką šunyti, o mezinukai siūlo visokius vardus. Bet tikrąjį vardą atspėja į svečius su močiute atėjęs berniukas Nojus – jis pavadina žaliąjį kamuoliuką Vandenyno Kunku. Nojui žalias susitaręs kamuolys labai priminė bangų nešiojamą jūržolių Kunką.

Autorei pavyko sukurti gyvą, spalvingą Ne Matildos portretą: ji ironiška, sąmojinga, pasipūtusi, tikras vadovo tipažas. Ji ir jautri, pastabi, drąsi. Tai žiurkė ima vadovauti mezinukams namuose kilus gaisrui. Kartą Margarita visus mezinukus nuveža parduoti į turgų. Žiurkės vienintelės niekas nenuperka. Pakeliui į namus Margarita žiurkę pameta, bet ar bereikia sakyti, kad pasaka baigiasi laimingai – ją suranda dėdulės ugniagesio šuo ir drąsuolė žiurkė padovanojama ugniagesio anūkei Elenai, kuri iškart (tai irgi svarbi detalė!) atspėja jos vardą – Ūsė Ilgaūsė. Pasaka gvildena ir kitas temas: prisirišimo, draugystės ir meilės, atjautos ir supratimo.

Kita **Inos Ogenskienės** knyga ***Ežiuko Pukutuku metai*** („Gelmės“) skaitytoją nukelia į Gegužėnų mišką.

Pasitelkiami tradiciniai metų laikų ir kelionės motyvai: bėgant laikui, keičiantis miškui, keičiasi ir miško gyventojų darbai, rūpesčiai ir džiaugsmas, o keliaujant vis su kuo nors susitinkama, vis kas nors atsitinka. „Pukutuku visuomet būdavo smagu, nes kiekviena diena žadėjo ką nors naujo ir nematyto. Arba kažką seno, pažįstamo ir mielo“ (p. 16). Ežiukas moka įžiūrėti grožį: ar su draugais stebėdamas saulėlydį, ar atsidūręs didžiulėje nematytoje girioje, ar išvydęs pražydusią miško obelį ar dar neprisiskleidusį aguonos pumpurą... „Ar ne stebuklas?“ (p. 60) – stebisi Pukutuku. Ežiukas geros širdies (jis lanko visų apleistą senąjį žolininką barsuką Žo), naivus (pavasarij gelbsti upelį iš ledų nelaisvės), darbštus (vienas skyrius taip ir vadinasi „Pukutuku vasaros darbai“). Pasaka atskleidžia, kokie svarbūs yra gimtieji namai, juk ežiukas pagaliau supranta, kad gimtasis klevas nėra mažiau vertingas nei didžioji giria. Šį kūrinį iš viso pasakų derliaus išskiria švelnus lyriškumas ir poetiškumas, ežiuko gerumu ir mielumu, galimu šviesiu pasauliu patikime.

Aušrinė Tilindė parašė knygą ***Paslaptis senelio Barsuko sandėliuke*** („Alma littera“), kurioje dominuoja nuotykinis pradas. Tai viena iš kalėdinių pasakų mažiesiems skaitytojams. Žiemiškai pasidabinusiame miške žvėreliai gyvena švenčių laukimu. O senelis Barsukas ruošiasi giliam ir saldžiam žiemos miegui. Bet vos tik jis spėja užmerkti akis, prasideda keistenybės. Kažkas bilda sandėliuke... Kažkas sugriovė Voverytės namus. Kažkas suvalgė visas Pelytės žiemos atsargas... Kas čia vyksta?! Ar tai vaiduoklis? Gal pabaisa? O gal kažkas, kas padės Barsukynės gyventojams patirti tikrą Kalėdų stebuklą? Žaisminga ir juokinga, jauki ir pakili pasaka mažiesiems skaitytojams primins, kaip svarbu padėti vienas kitam, būti draugiškiems, atlaidiems ir kad tikrąjį Kalėdų stebuklą

sukuriame mes patys. Knyga turtina vaikų žodyną, skatina bendrystės jausmą ir moko padėti įkliuvusiems į bėdą. Grafiškai išryškinti įvairūs garsažodžiai padės stipriau išgyventi įvykių dinamiką ir mokys išgirsti turtingą lietuvių kalbos skambesį. Knyga labai tinkama skaityti garsiai.

Selemono Paltanavičiaus pažintinė knyga ***Skruzdėlių užrašai: metai skruzdėlyne*** („Alma littera“) pasakoja apie skruzdėlių gyvenimą dviem būdais: pirmiausia skaitytojus pasitinka pažintinė pasaka (ilustruota dailininkės **Eidvilės**), o vėliau – faktinių žinių skyrelis „Apie skruzdėles šiek tiek daugiau“, iliustruotas fotografijomis. Pasaka įdomi tuo, kad čia apie skruzdėlyną tvarką pasakoja pats skruzdėliukas (bevardis). Jis yra raštininkas ir skruzdėlyną raštinėje kasdien rašo didžiąją skruzdėlyną knygą, kur įamžinama „visa skruzdėlių šeimos istorija“ (p. 4). Popierius ypatingas, pagamintas iš seno vapsvų lizdo atplaišų, susiūtų voro siūlais. Svarbi pasakos personažė skruzdėlių mamytė – ji ne tik viskam, kas vyksta, vadovauja, bet ir nurodo, ką skruzdėliukas turi įrašyti į knygą. Dažnai mamytė pasako pamokomąją mintį, apibendrina dieną: „Vasara kvepia žemuogėmis... Neskubėkime jų suvalgyti, mėgaukimės aromatu!“ (p. 16). Pasaka paklūsta realiai gamtos tvarkai, čia nėra „tuščios“ fantazijos: antai rašoma, kad skruzdėlės eina į kavinę, toji kavinė – greta augančiame kiekio krūme, į kurį smagurės patenka apdairiai nuo skruzdėlyną stogo permesta smilga. Geria skruzdėliukai, žinoma, ne kavą, o amarų, gyvenančių tame kiekio krūme, išskiriamą saldų skystį. Lašelį jo parneša ir mamytei. Pasakoje vaizdingai aprašomas metų laikų ratas, pasakoti pradedama pirmąją vasaros dieną, o baigiama pavasarį, skruzdėlynui pradedant naują gyvenimo ciklą. Senąjį raštininką pakeičia mažas skruzdėliukas – jis tęs skruzdėlyną kroniką. Paltanavičiaus pasaka remiasi rašytojo gerai išmanoma

gamtos tikrove, todėl ir rezultatas džiugina: vaikas skaitys jautrią istoriją, turės apie ką susimąstyti, sykiu daug sužinos apie skruzdėlių gyvenimą.

Lolitos Jolantos Piličiauskaitės debiutinė knyga vaikams ***Pasaka apie katiną Flioksą, kuris suprato pačią stebuklingiausią kalbą pasaulyje*** („Sėkmės natos“) visų pirma dėmesį patraukia išvaizda – ir netikėtu knygos formatu, ir, svarbiausia, neįprastomis, dekoratyviomis **Julijos Kulevičiūtės-Kajėnės** iliustracijomis. Dailininkei teko nelengva užduotis pavaizduoti labai keistą katiną Flioksą, kurio kūnelis padengtas ne kailiu, o spalvingomis kalbančiomis gėlėmis. Maža to, tame gėlyne gyvena ir trys širšės: Zurzė, Zirzė ir Zyzė. Fliokas iškeliauja į pasaulį ieškoti tokių pat kaip jis gėlėtų katinų. Tai apskritai viena iš vos kelių knygų, kur svarbus augalijos motyvas. Rašytojai netrūksta vaizduotės, pats kūrinio sumanymas tikrai originalus. Bet pasakojimas labai ištęstas ir jį prailgsta skaityti, jis perkrautas detalių, pasakojimui trūksta gyvybės, ryškesnių įvykių. Be to, ir vaizduotės išmonės turi būti savaip logiškos, įtikinamos. Pavyzdžiui, keistai tame katino gėlyne, primenančiame žydinčią pievą, atrodo kaktusai. Juk pievose kaktusai neauga. O kad ta istorija būtų trumpesnė, labiau „suveržta“! Taikliai pastebi literatūrologė Kristina Vaisvalavičienė: „Pajuokaudama galiu sakyti, kad čia pasaka vaikams ar anūkeliams migdyti, kai jie nesupranta, apie ką tekstas, bet užmiega klausydamiesi mamos ar močiutės balso“ (iš 2026-02-19 el. laiško).

Jei jau prakalbome apie floros motyvais dekoruotą katiną, bent trumpai šiame kontekste paminėkime **Nerijaus Laurinavičiaus** knygą ***Uogų pasakos*** („Vaiga“), vaikus nukeliančią į Jungtinių Uogų Karalystę, kur jie sutiks Braškę, Vyšnią, Mėlynę, Žemuogę, Geltonąją slyvukę, Vynuogę ir Avietę. Žinoma, uogos turi ir vardus, bet, tiesą sakant, tai jau gana pabodęs dalykas, ypač kai tie vardai menkai personažą charakterizuoja, o ryškių charakterių autoriui sukurti nepavyksta. Tik

prisiminkime Giannio Rodario pasaką apie Čipoliną! Laurinavičiaus tekste yra gražių fragmentų, meninių detalių, bet dialogai neretai ištęsti, ir sumanytas nuotykinis kūrinys skaityti prailgsta, nes į paviršių išlenda pliki didaktiniai aspektai.

Monikos Baltrušaitytės pasaka-apysaka ***Į pasaulį žiūri gyvatyčiai*** („Slinktys“) pasakoja apie dvynukus žalčiukus Rytį ir Gytį. Bet knyga palieka keistą įspūdį, pasakojimas skęsta personažų (gyvūnai, raganos, maumai...) ir kitokių detalių gausoje, atrodo, kad jungiamos istorijos yra atsitiktinės. Toks atrodo ir biotualetų epizodas. Plastikinė būdelė nešvari ir smirdi, kalba liūdnu balseliu, kūkčioja. Labai plona riba tarp to, kas originalu ir įdomu, ir to, kas jau yra nei šis, nei tas. Suaugusiam skaitytojui reikia prisiversti perskaityti pasaką iki galo, o vaikui bus dar sunkiau. Šiaip jau autorė moka pasakoti, kartais ir su humoru, bet pagrindinė problema – medžiagos atranka ir jos valdymas, trūksta aiškaus žinojimo, kodėl rašomas vienas ar kitas knygos epizodas ir ką jis suteikia knygos visumai. Gal vertėjo rašyti atskiras pasakas?

Apie daiktus, žmones ir visokius keistus padarus

Retenybe tapo trumpos pasakos, veržiamasi rašyti ilgus kūrinius. O juk klasikinė neilga pasaka slepia tiek galimybių! Maloni išimtis – **Inos Ogenskienės** knyga ***Pasakos su paveikslėliais*** (Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“). Ją sudaro 17 trumpų pasakų. Pasakų veikėjai daiktai (Ventiliatorius, atostogų namukas, Vaza, Sąsiuvinio Puslapis...), bet ne tik jie. Antai Ventiliatorius išmetamas tik todėl, kad atsilaisvino svarbus varžtelis ir jo sparnai nustojo suktis. Išneštą prie šiukšlių kontenerių jį atranda ir sutauso vienišas senolis, gyvenantis su šunimi. Senos Vazos grožį ir vertę („O, pažiūrėk – Murano stiklas!“, p. 24) pastebi Margarita ir į ją pamerkia Vaiko dova-

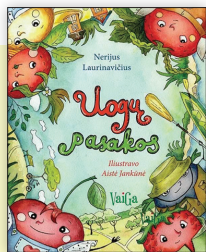
notą pienę, jai pačią vertingiausią gėlę. Ypač vykusį pasaką „Nykštukas Debesylas“ apie ant Debesėlio apsigyvenusį nykštuką ir tik ten pajutusį savo svorį (ir ne tik tiesiogine reikšme) bei suradusį savo vardą – Debesylas. Žaisminga ir tautosakiška didaktika patraukia „Augintojėlis“. Augintojėlis vis keikiasi ir keikiasi („O tu žvirblio blauzda! Eitum tu šunų šukuot!..“, p. 79), besikeikiant akmenų daugėja, todėl niekas Augintojėlio nemėgsta, kol atsiduria jis Šiaurės šalyse, o ten akmenis žmonės myli – šiauriečiai žvejai, o ne žemdirbiai, žvejams akmenys netrukdo. Smagi pasaka „Stumtraukis“ apie tokį keistą padariuką, kuris pritinginčius vaikus stumia ir traukia, kol šie darbą padaro. Kaip šmaikščiai perteiktas pamokymas! Rašytojai tikrai sekasi kurti trumpas pasakas, tad būtų džiugu sulaukti naujos knygos.

Linus Žutautės ***Kakė Makė ir sapnų pagalvėlė*** („Alma littera“) yra trumpų pasakų knyga, skirta skaityti prieš miegą. Ji remiasi Kakės Makės serijos meniniu pasauliu ir emociniu turiniu. Nenuoroma Kakė Makė rengiasi miegoti, bet staiga jos galvoje ima rastis keistų minčių: kiek sveria vaivorykštė, kas undinėms daro šukuosenas ir daug kitokių. Gudrioji Kakės Makės močiutė pasidalija savo vaikystės paslaptimi: jai užmigti padėdavusi Sapnų pagalvėlė, tereikėdavę padėti ant jos galvą, užsimerkti ir prisiminti savo geriausią sapną. Močiutė Kakei Makei prisipažįsta, kad jos mėgstamiausias sapnas – apie siūlus. Toliau autorė išradingai paseka pasakas apie vaikų jau pamėgtų personažų Kakės Makės Tėčio ir Mamos, Netvarkos nykštuko, Dantukų fėjos, Pasakų princo, Mamaisos ir Nanaisos sapnus. Knyga baigiama pačios Kakės Makės sapnu. Leidinio gale pateikiami psichologės Astos Blandės patarimai tėvams „Apie vaikų miegą ir rutiną, padedančią prikviesti miegelį“. Vis dažniau grožinis tekstas pratęsiamas dalykine specialistų informacija. Nauja mada? Tik nepamirškime, kad geram tekstui nereikia jokių ramsčių.

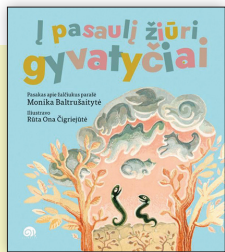
Veikia mitologiniai personažai

Neringa Vaitkutė parašė ***Odilės pasaką*** („Aukso žuvys“). Tai maginės fantastikos knyga apie vienuolikametę mergaitę Odilę, patekusią į paslaptinę ir pavojingą požemio pasaulį. Knygoje skaitytojas atpažins daug įvairiausių pasakų motyvų, veikėjų ir užduočių, sumaniai įpintų į margą pasakojimo audinį. Odilė pro stebuklingą vietą (šiuo atveju – pro pelkyne rastą skrynutę) prasmenga kiaurai žemę ir dingsta. Atsiskiria jos kūnas ir siela (kiek abejotinas sprendimas). Norėdama įveikti prakeiksmą ir grįžti atgal į namus, Odilė turės įveikti daugybę kliūčių. Požemio pasaulyje ji sutinka Samanų Močią, susipažįsta su Monu, kuris, nors yra grėsmingas ir gali pasiversti norimu pavidalu, bet pavojingame žygyje mergaitei padeda. Skaitytoją užburia ne tik pabaisų vaizdai (slibino, baisiosios milžinės ir kitų), bet ir fantastiško grožio peizažai (mėnesienos laukai, slibino miškas). Pasaka baigiama tradiciškai – laimingai, Odilė išvengia pikto burto jai skirto likimo likti medžiu – liepaite. Knyga kalba apie amžinąsias vertybes, o viena iš šios knygos iškeliamų vertybių – grožėjimasis stulbinančiu pasakos pasauliu, neišsamiu, kupinu vis naujų kūrybinių galimybių. Todėl autorė knygoje pasinaudoja pasakos pasakoje strategija. Knyga išrinkta viena iš kinematografiškiausių 2025 m. lietuvių autorių knygų.

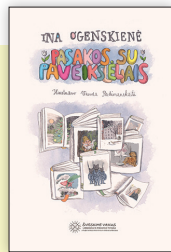
Viena įspūdingiausių praeitų metų pasakinės prozos knygų – **Mariaus Marcinkevičiaus** ir **Linus Itagaki** paveikslėlių knyga ***Sakmė apie Neringą*** („Misteris Pinkmanas“). Joje kūrybiškai, moderniai perkuriama sena lietuvių sakmė apie milžinę Neringą. Galima prisiminti ir Mykolo Sluckio, Eduardo Mieželaičio, Viktoro Miliūno, Gintaro Beresnevičiaus, kitų autorių interpretacijas. Naujosios knygos autoriai irgi pasinaudoja istorijos istorijoje strategija: šiuolaikinę mergaitę Neringą, ilsėdamasi prie jūros, kaip tik ir skaito sakmę apie Neringą. Vardas čia labai svarbus – jis sieja abi istorijas,

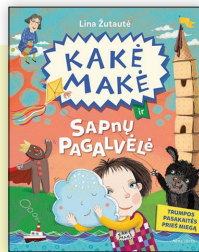
Dail. Aistė Jankūnė

Dail. Rūta Ona Čigriejūtė

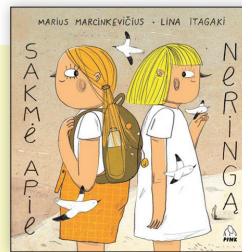
Dail. Vanda Padimanskaitė

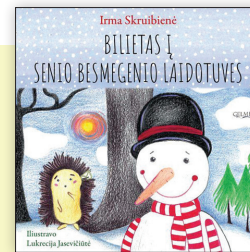
Dail. Lina Žutautė

Dail. Reda Tomingas

Dail. Lina Itagaki

Dail. Lukrecija Jasevičiūtė

Dail. Martynas Pavilonis

tautosakinės Neringos bruožai (didumas ir tvirtumas, geraširdiškumas, drąsumas) perduodami šių dienų Neringai. Sakmiškoji Neringa gelbsti laivus ir žvejus, o šiuolaikinė mergaitė išgelbėja klasės draugus, skęsančius jūroje. Itagaki abi Neringas vaizduoja ta pačia stilistika. Tai leidžia dar labiau išryškinti abiejų Nerinų paralelę. Svarbi ir socialinė knygos žinia – kitoks, iš kitų išsiskiriantis ir dėl to neretai kenčiantis vaikas gali savo kitoniskumą, unikalumą išnaudoti pozityviai ir net tapti herojumi.

Mitologiniai, pasakiški personažai dažnai pasitelkiami ir pažintinėse knygose, siekiant meninio efekto. Todėl pernykštėse pažintinėse knygose veikia ir Vilniaus Baziliskas, ir kino kaukai, ir briedis Nerijonas, prabyla ir Akmuo Samogitas.

Specialiosios paskirties pasakos

Nusižengsime apžvalgos logikai kalbėti apie kūrinus išskiriant pagrindinius personažus, nes labai norisi akcentuoti ir kito tipo knygas, o jų personažai yra ir gyvūnai, ir žmonės... Pastebimai daugėja specialiosios paskirties pasakų (terapinių, skiemenuotų ir kitokių), nes vis labiau bandoma atliepti įvairių skaitytojų poreikius. Bet ir šioms knygoms galioja meniškumo kriterijus. Arba galima pasakyti ir tiksliau – pageidautina, kad ir tokias knygas kurdami autoriai žiūrėtų ne vien funkcijos, bet ir meniškumo. Gal ateina laikas tokioms knygoms skirti daugiau dėmesio, apžvelgti ir jų įvairovę? O šiuokart platčiau tik apie vieną iš jų – debiutuojančios autorės **Irmos Skruibienės** literatūrinę pasaką *Bilietas į senio besmegenio laidotuves* („Gelmės“). Autorė yra psichoterapeutė, todėl ji gerai supranta, kaip sunku vaikui susitaikyti su netektimi. Skaitytoją ji nuveda į Pakalnučių slėnį, į kurį žiemą atklysta senis besmegenis vardu Albertas. Autorė pasakoja apie gyvybės–mirties–gyvybės ratą, o jį galima suvokti stebint pakalnutės gyvenimo ciklą (p. 28–29), mąstant apie Visatą ar atsiveikinant su neišvengiamai ištirpsiančiu besmegeniu. Netekties skausmą palengvina karpomos baltos snaigės ar apvalus kaip sniego gniūžtė paminklas sniego seniui atminti. Knyga sako (ir suaugusiesiems), kad geriausia terapija – tai pokalbis apie skaudžią patirtį, kad sielvarto bijoti nereikia: „Ar kada pagalvojote, kad žodis „sielvartas“ reiškia

„sielos vartai“? (p. 107). Vis dėlto knyga palieka kiek perkrauto teksto įspūdį, nes sunku suderinti grožinį tekstą su papildoma informacija. Žinoma, toks kelias galimas, tik reikia suvaldyti gausią ir skirtingą medžiagą. Pasaka būtų laimėjusi, jei visos dėmesys būtų skirtas vien jai, tada ir pavadinimas nebūtų klaidinantis, juk ne apie bilietą, o apie kvietimą kūrinyje kalbama. Kliūva ir tie neretai atsitiktiniai vardai. Antai Skruibienės pasakoje veikia avelė Barbora, o minėtoje Laurinavičiaus *Uogų pasakoje* Braškė Barbora, čia voveriukas Timas, o *Uogų pasakoje* agrastas Titas. Galima lengvai sudaryti ilgą panašių personažų vardyną, bet jei reikėtų surašyti įsimenančių personažų sąrašą – misija būtų sunki. Veikėjo vardas yra labai svarbus kūrinio poetikos dalykas, tik autoriai dažnai tai pamiršta. Taigi Skruibienės knyga yra skirta ir vaikui, ir suaugusiam žmogui – kad dirbtų kartu su vaiku. Tad būtent vyresnysis turės pasistengti gausią ir įvairią medžiagą suvaldyti, dozuoti.

Dar kelios pastabos

Jaučiamas didelis meniškų eiliuotų pasakų badas. Prisimindami lietuvių rašytojų klasikines eiliuotas pasakas, šiandien, deja, galime tik nostalgiskai dūsauti. Daug drąsiai debiutuojančių autorių. Bet dalis jų „nemato“ adresato. (Kartais ir patyrę autoriai su adresu turi problemų.) Jų pasakos ir per ilgos, kol perskaitai, jos visai išsivadėja, ir per sunkios, suraizgytos problematikos (yra ir tokių – tarsi išminčių senelių parašytų kitiems išminčiams seneliams, o gal ir sau – tokia autoterapija), kartais pernelyg įmantraujama. Bet ekvilibristika vaikų literatūros teksto neišgelbės. Tikiu sena tiesa, jog vaikų rašytoju reika gimti, o kūrinys turi subręsti, kol išvysta dienos šviesą. Na, o apžvalga tegul bus baigiama jau šio teksto pradžioje paminėtais pasakų veikėjais – neaiškiais padarais. Gerai, kad ir tokių turime. Sesers ir brolio duetas **Indrė Pavilonytė** ir **Martynas Pavilonis** ir toliau rašo knygas apie paslaptingus ir intriguojančius nakties padarėlius Marmius (*Marmiai. Kai užgęsta ekranai*) („Alma littera“). Didaktinė mintis apie ekranų daromą žalą išties aktuali. Apskritai Marmiai yra vieni originaliausių šiuo metu kuriamų lietuvių paveikslėlių knygų pasakinių personažų.

Apie sugrąžintą skaitymo džiaugsmą

(2025 m. verstinių knygų vaikams ir paaugliams apžvalga)

AKVILINA CICĖNAITĖ

Metai buvo geri. Tokia frazė ne kartą nuskambėjo komisijos posėdyje aptariant Eugenijos Stravinskienės ir Adomo Druktenio premijoms pasiūlytas 2025 m. verstines knygas vaikams ir paaugliams. Metai išties geri, kai atsiranda kūrinių, kurie ne tik nustebina, bet ir sugrąžina skaitymo džiaugsmą. Šiomet džiugina ir temų įvairovė – vieniems rašytojams rūpi aktualios dabarties temos, pavyzdžiui, migracija, pabėgėliai, kiti neaplenkia universalių gedulo, netekties, buvimo kitokiam klausimų. Kuriami pasakojimai su skirtingais skaitymo sluoksniais vaikams ir suaugusiesiems, knygose vaikams netrūksta šviesos, stebuklų, magijos ir vilties.

Šiomet IBBY Lietuvos skyriaus teikiama Eugenijos Stravinskienės premija už reikšmingiausią verstinę knygą vaikams apdovanota **Nijolė Regina Chijenienė** už **Dave'o Eggerso** knygos *Akys ir tai, kas neįmanoma* vertimą iš anglų kalbos („Odilė“). Šiai premijai taip pat nominuotos **Viltarė Urbaitė** už rašytojos **Triinu Laan** ir iliustruotojos **Anne'ės Pikkov** paveikslėlių knygos *Berniukas ir senolis* vertimą iš estų kalbos („700 eilučių“) ir **Birutė Avižinienė** už rašytojos, iliustruotojos **Joke'ės van Leeuwen** knygos *Aš esu čia* vertimą iš nyderlandų kalbos („Debesų ganyklos“). Adomo Druktenio premija už reikšmingiausią verstinę knygą paaugliams apdovanota **Erika Sabaliauskaitė** už **Cecile'ės Alix** knygos *Ne žvėris* vertimą iš prancūzų kalbos („Debesų ganyklos“). Šiai premijai taip pat nominuoti **Viltarė Urbaitė** už **Jukkos Behmo** knygos *Nerealusis Leonas* vertimą iš suomių kalbos („Alma littera“) ir **Ai-**

das Jurašius už **Richardo Lamberto** knygos *Vilko kelias* vertimą iš anglų kalbos („Nieko rimto“).

Eugenijos Stravinskienės premijai leidyklos pasiūlė vienuolika kūrinių, Adomo Druktenio premijai – devynis. Pernai Eugenijos Stravinskienės premijai pateikta kiek daugiau – trylika kūrinių, Adomo Druktenio premijai – šeši, tad šiemet komisijai teko didesnis knygų paaugliams pasirinkimas. Kaip ir pernai, kilo diskusijų dėl kūrinio priskyrimo amžiaus kategorijai. Nuspręsta, kad Eggerso knyga *Akys ir tai, kas neįmanoma*, nors nominuota Adomo Druktenio premijai, vis dėlto svarstyta Eugenijos Stravinskienės premijos sąraše dėl savo universalumo, daugiasluksniškumo ir nagrinėjamų temų artumo vaikų auditorijai.

Šiomet verstinių knygų vaikams ir paaugliams sąraše – kūriniai, versti iš dešimties kalbų. Kitaip nei pernai, pirmauja vertimai iš anglų kalbos – jų net šeši. Gal dėl 2024-ųjų – estų literatūros metų – sąraše atsidūrė keturios knygos, verstos iš estų kalbos. Po dvi – iš italų ir prancūzų, po vieną – iš latvių, nyderlandų, lenkų, kinų, vokiečių, suomių kalbų.

Eugenijos Stravinskienės premijos nominantės: menas pažvelgti naujai

Šiomet Eugenijos Stravinskienės premijos trejetuko knygas sieja unikalūs žvilgsnis į pasaulį ir originalios raiškos siekis. Premijos laimėtoja tapusi Nijolė Regina

Chijenienė iš anglų kalbos išvertė ištis nustebinusią amerikiečių rašytojo Dave'o Eggerso knygą *Akys ir tai, kas neįmanoma*. Gyvūnai vaikų literatūroje – nieko naujo, bet autoriui pavyko sukurti išskirtinį, įsimintiną personažą – kojotšunį Johaną, gyvenantį didžiuliam parke. Jo darbas – būti parko Akimis: viską stebėti ir pranešti parko vyresniesiems, trims seniems bizo-nams. Pabrėžtinas autoriaus atidumas detalėms, personažo kalbai, gebėjimas savitai atskleisti šuns pasaulį jo nesužmoginant. Meistriškai išverstas kūrinys itin pagavus ir įtraukiantis, alsuojantis vilties ir šviesos suteikiančia empatija. Čia nerasime nei didaktikos, nei aktualių nūdienos temų – veikiau universalias: asmeninės laisvės, draugystės, darnos su pasauliu. Šiuo kūriniu gali mėgautis tiek mažieji, tiek suaugusieji – kiekvienas ras sau skirtų prasmų. 2024 m. knyga pelnė prestižinį JAV Niuberio apdovanojimą, kasmet teikiama už reikšmingiausią knygą vaikams ar jaunimui.

Premijos nominančių trejetuke – ir Viltarė Urbaitė, iš estų kalbos išvertusi rašytojos Triinu Laan ir iliustruotojos Anne'ės Pikkov knygelę *Berniukas ir senolis*, skirtą 5–10 metų vaikams. Tai nuostabiai vertėjos perteiktas skaidrus, viltingas skirtingų kartų draugystės poveikslas. Komisijos pagyrų sulaukusiame kūrinyje jautriai pasakojama apie draugystę, netektį ir iš naujo atrandamą gyvenimo džiaugsmą, tai, kad gyti po netekties padeda rūpestis kitu. Po močiutės mirties berniukas leidžia laiką su savo senoliu, atkakliai atsisakančiu artimųjų pagalbos. Berniuko ir senolio kasdienybę, lėtą pripratimą prie naujo gyvenimo ritmo atmiešia magiškojo realizmo blyksniai it pažadas, kad mylimi žmonės visada bus šalia. Tai istorija apie gedulą ir viltį, apie šiltos draugystės galią. Knygelė buvo išrinkta ir į 2025-ųjų Metų verstinės knygos penketuką vaikų ir jaunimo literatūros kategorijoje. Kalbant apie šį kūrinių, būtina paminėti ir puikias iliustracijas. Beje, dailininkės Pikkov iliustruota rašytojos Kairi Look knygelė *Truputį didelis*, kurią iš estų kalbos vertė Viltarė Urbaitė, pernai taip pat pateko į Eugenijos Stravinskienės premijos trejetuką.

Trečioji nominantė – Birutė Avižinienė, iš nyderlandų kalbos išvertusi rašytojos, iliustruotojos Joke'ės van Leeuwen knygą *Aš esu čia!*. Pernai Birutė Avižinienė, išvertusi tos pačios autorės knygą *Kai mano tėtis tapo krūmu*, apdovanota Eugenijos Stravinskienės premija už reikšmingiausią verstinę knygą vaikams. Lūkesčiai, keliame tiek vertėjai, tiek kūriniui, buvo nemaži, ir jie išsipildė su kaupu. Autorė pasirenka netikėtą temą ir situaciją: miestelį užliejus potvyniui, pas tėtį atėjusi mergaitė lieka viena, įkalinta dideliame biurų pastate. Nominacija skirta už meistriškai išverstą, skaidrų ir gilų tekstą, įkvepiantį ieškoti išeičių iš sudėtingiausių situacijų. Potvynis knygoje tampa ir vaiko savarankiškėjimo, savęs pažinimo, gebėjimo susitaikyti su netektimi ir niekada nepasiduoti metafora.

Svajonės, sekliai ir kiti nuotyčiai

Komisijos simpatijų sulaukė Viltarės Urbaitės iš estų kalbos versta rašytojos Triinu Laan ir dailininkės levos Babilaitės paveikslėlių knygelė *Mažasis lapiukas yra turtingas* („700 eilučių“), subtiliai perteikianti dvikalbystės, migracijos, ryšio su kitur pasilikusiais išsaugojimo temas. Mažasis lapiukas kartu su tėvais iš Žaliojo miško persikrausto į Mėlynąjį mišką. Žaliajame miške lieka mylimi lapiuko seneliai, susirūpinę, kad dabar retai matys lapiuką: „Jis išmoks Mėlynojo miško kalbos ir pamirš mus“ (p. 6). Knygelė jautriai atskleidžia dvikalbystės svarbą ir privalumus, būtinybę nepamiršti savo šaknų ir savų žmonių. Negalima nepaminti nuostabių levos Babilaitės iliustracijų, paverčiančių knygelę tikru meno kūriniu. Džiugu, kad dailininkė pelnė Domicėlės Tarabildienės premiją už gražiausią iliustruotą 2025 metų knygą.

Tomos Gudelytės iš italų kalbos versta rašytojos Maricos Roccas ir iliustruotojo Lucio Notarnicola'o paveikslėlių knyga *Lukas, nematomas berniukas* („Misteris Pinkmanas“), skirta 4–9 metų vaikams, išskiria ir tuo, kad yra dvikalbė, išleista lietuvių ir ang-

lų kalbomis, ir tuo, kad nors tiek autorė, tiek knygos dailininkas yra italai, originalus knygos leidimas pasirodė Lietuvos leidykloje. Pasirinkta tema – jautimosi nepastebimam, nematomam, nepakankamai geram – jautri ir atpažįstama įvairaus amžiaus vaikams. Autorė subtiliai suteikia vilties ir parodo išeitį, atveria kitą požiūrio kampą.

Vertimų iš kinų kalbos pasitaiko nedažnai, tad kiekvienas jų tampa kone įvykiu. Indrės Balčikonytės-Huang iš kinų kalbos išverstoje Taivano rašytojos ir iliustruotojos Tzu-Chun Chang paveikslėlių knygelėje *Jau šiandien* pasirenkama netikėta tema – žmonių iškeldinimas iš namų, kai šiuos suplanuojama nugriauti. Ką reiškia ne savo noru visam laikui palikti namus, daiktus, ryšius, žmones ir prisiminimus? Ar namai tėra keturios sienos? Apie tai ir kalba ši lakoniška, melancholiškos nuotaikos knygelė.

Audriaus Musteikio iš latvių kalbos išversta rašytojos ir iliustruotojos Dacės Krėslinios (*Dace Krēsliņa*) paveikslėlių knyga *Nusiaubtas parkas. Užistorės miesto sekliai* („Odilė“) sujungia detektyvinę liniją su tvarumo idėja. Deja, detektyvinė intriga suregzta silpnokai, o ekologijos, tvarumo idėjos pateikiamos su didaktikos gaidele. Bet norisi paminėti žavias knygelės iliustracijas, už kurias autorė pelnė tarptautinę Janio Baltvilko (*Jānis Baltvilks*) vaikų literatūros premiją (2025).

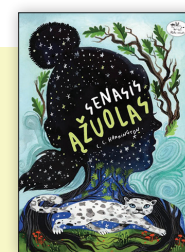
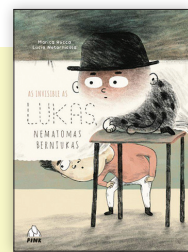
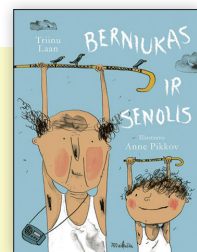
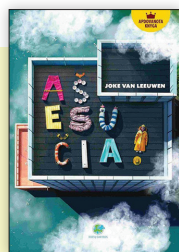
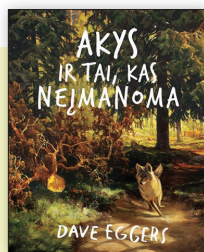
Ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams skirta lenkų dailininko ir rašytojo Maciejaus Szymanowicziaus knygelė *Svajonės: faktai, mitai, kvailystės* („Nieko rimto“), kurią iš lenkų kalbos išvertė Kazys Uscila, kaip galima nuspėti iš pavadinimo, pasakoja apie svajones. Kokios jos, iš kur atsiranda, kokios sąlygos tinkamiausios svajoti, kokie gali būti išsvajoti augalai, gyvūnai ir transporto priemonės? Tekstui netrūksta šmaikštumo ir gyvumo – čia svajoja ne tik žmonės, bet ir skaičiai, raidės, net knygos: „Vidutinė sveika knyga paprastai svajoja apie tai, kad ją perskaitytų koks šaunuolis“ (p. 21). Kūrinio idėja originali, bet sunku apibrėžti jos skaitytojų auditoriją – ma-

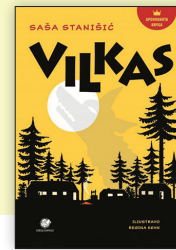
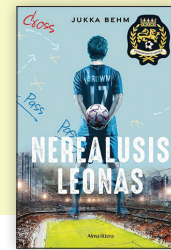
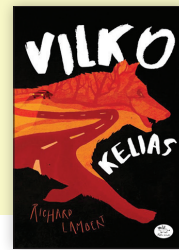
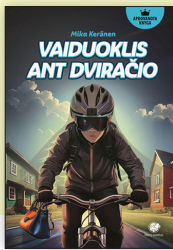
žiesiems smulkiu šriftu surašytas tekstas gali būti kiek per sudėtingas, o mokyklinio amžiaus vaikams gali pritrūkti dinamikos.

Svarbias temas – ekologijos, atjautos kitam, ar tai būtų gyvūnai, ar kitokie vaikai – plėtoja debiutinė rašytojos Christinos C. Harrington knyga *Senasis qžuolas* („Nieko rimto“), kurią iš anglų kalbos išvertė Dangirutė Giedraitytė. Vienuolikos metų Megė bendraudama su žmonėmis mikčioja, dėl to patiria sunkumų mokykloje, tad daugiausia būna viena. Tėvas planuoja ją išsiųsti į specialią mokyklą, apie kurią sklinda baisūs gandai. Tačiau Megė nemikčioja kalbėdamasi su savo augintiniais. Tėvai išsiunčia dukrą pas senelį vildamiesi, kad buvimas gamtoje ją pagydys nuo mikčiojimo. Čia mergaitė aptinka spąstų sužeistą snieginį leopardą, pirtą kaip akimirkšnio užgaida ir išmestą, vos tik pasirodė nepatogus. Leopardą Megė išslaugo, su juo susidraugauja, o norėdama apsaugoti pamiltą gyvūną turi įveikti didžiausias baimes. Kūrinys, skirtas vidutinio mokyklinio amžiaus vaikams, sužavi šiluma ir empatija kitam, moko nepasiduoti susidūrus su didžiausiais sunkumais.

Vyresniems, nuo 10 metų, vaikams skirta Viltarės Urbaitės iš estų kalbos versta Mikos Keränen knyga *Vaiduoklis ant dviračio* („Debesų ganyklos“) yra devintoji serijos apie Sriubamiesčio slaptąją vaikų draugiją, tiriančią nusikaltimus, dalis. Šioje knygoje vaikai bando sučiupti paslaptinę dviratininką, vagiantį prabangias rankines. Veiksmas rutuliojasi sparčiai, bet pritrūksta intrigos, ryškesnių personažų charakterių.

To paties amžiaus vaikams skirta ir estų rašytojos Reeli Reinaus bei iliustruotojos Marjos-Liisos Plats knyga *Marius, magija ir vilkolakė Elzė* („Aukso žuvis“), kurią iš estų kalbos taip pat išvertė Viltarė Urbaitė. Į kaimą su tėvais ir vyresniuoju broliu Martinu atsikraustęs Marius netrukus susipažįsta su paslaptine mergaite Elze, kurios visi šalinasi, ir supranta, kad kaimynystėje esantį mišką gaubia paslaptis. Tai pasakojimas su maginiais ir fantastiniais elementais, kuriame

pabrėžiama draugystės svarba, būtinybė priimti kitą, ugdoma pagarba ir meilė gamtai.

Rašytoja **Sarah'a Anna Juckes** ir iliustruotoja **Sharon King-Chai** jautriai plėtoja netekties tematiką knygoje *Paskui lakštingalą* („Alma littera“), kurią iš anglų kalbos išvertė **Vita Šileikienė**. Devynerių Džasperis mėgo stebėti paukščius su vyresniąja seserimi Roze. Jis laukia į sodą grįžtančios lakštingalos, bet jos, kaip ir sesers, vis nesulaukia. Tėvams nesugebant paaiškinti berniukui, kad sesuo žuvo autoavarijoje, jis leidžiasi į kelionę jos ieškoti, pakeliui sutinka naujų draugų ir susiduria akis į akį su savo baimėmis. Kelionė ieškoti sesers virsta kelione į gedėjimą ir susitaikymą. Tekste nemažai pažintinių elementų, faktų apie paukščius, nors šie ne visada organiškai įsilieja į tekstą.

Adomo Druktenio premijos trejetukas: atmosferiška proza ir truputis šviesos

Šiomet Adomo Druktenio premijos laimėtoja tapusios Erikos Sabaliauskaitės iš prancūzų kalbos išverstas prancūzų rašytojos Cecile'ės Alix romanas *Ne žvėris* į trejetuką buvo įtrauktas vienbalsiai, pabrėžiant temos aktualumą, skaitytojo suintrigavimą, literatūrinę vertę, puikų vertimą. Pasirinkti aktualią, skaudžią, rezonanso susilauksiančią temą nėra sunku, kur kas sudėtingiau – sukurti įtaigų literatūrinį pasakojimą. Ir autorei tai pavyksta. Penkiolikmetis Miranas bėga nuo karo ir pražūties savo gimtojoje šalyje, kuri neįvardijama, taip lyg pabrėžiant, kad ši istorija – ne vienos šalies, ne vieno žmogaus. Jo pabėgimo istorija – tai nelyg vaikščiojimas ant peilio ašmenų, stingdanti baimė, praradus savo šeimą, namus, šalį, prarasti ir savo žmogiškumą. Tai įtaigi, dramatiška, kūrybingai išversta istorija, kurios pabaigos posūkis ne tik sukrečia, bet ir suteikia pasakojimui dar daugiau gelmės.

Namų ir senojo gyvenimo praradimas, tik jau kitokiomis aplinkybėmis, yra ir viena pagrindinių temų debiutiniame Richardo Lamberto romane *Vilko kelias* („Nieko rimto“), kurį iš anglų kalbos išvertė Aidas Jurašius. Penkiolikmetis Lukas per tragišką avariją netenka abiejų tėvų. Jo globėja tampa vaikinui beveik nepažįstama močiutė, kuri parsiveža anūką į savo namus šalies šiaurėje. Čia jį pasitinka atšiaurumas – šalti namai, močiutė, kuriai stinga empatijos suprasti našlaičiu tapusį anūką, nesvetinga naujoji mokykla, kurioje vaikas susiduria su patyčiomis. Miestelyje ima sklisti gandai apie avis pjaunantį vilką, ir vaikinui pasirodo, kad tai tas pats vilkas, dėl kurio įvyko tėvų avarija. Originaliai perteiktas vilko motyvas tampa gedulo, nesusitaikymo su tragedija, bandymo išlikti metafora. Pabrėžtinai įtaigus istorijos atmosferiškumas ir saviti personažų charakteriai.

Kitokia – šviesos ir šilumos – nuotaika užlieja suomių rašytojo Jukkos Behmo knyga *Nerealusis Leonas* („Alma littera“), kurią iš suomių kalbos išvertė Viltarė Urbaitė. Tai tarsi berniukiška Pelenės istorijos versija. Patėvio skriaudžiamas našlaitis Leonas yra talentingas futbolo žaidėjas, pastebimas sporto agento ir galiausiai išgarsėjantis. Autorius kuria personažą, kurį lengva pamilti – atsidavusį savo aistrai, gyvenimo nuskriaustą, bet nepasiduodantį, stiprų ir nuoširdų. Ši netikėta pasaka su futbolo motyvais dovanoja tai, kas nėra taip dažna paauglių literatūroje – viltį ir šviesios pabaigos pažadą. Nenuostabu, kad knygai 2024 m. skirtas Topelijaus apdovanojimas už geriausią metų knygą jaunimui Suomijoje.

Tarp brutalaus realizmo ir maginės fantastikos

Iš kitų Adomo Druktenio premijai pateiktų knygų išsiskiria rašytojo, edukatoriaus **Fabio Gedos** romanas *Jūroje būna krokodilų* („Aukso žuvys“), kurį iš italų

kalbos išvertė **Toma Gudelytė**. Kūrinys paremtas tikra Enajatolajo Akbario (Enaiatollah Akbari) istorija. Kai gyventi gimtajame talibų valdomame Afganistane chazarų berniukui tampa pernelyg nesaugu, norėdama apsaugoti mama jį išveža į Pakistaną ir ten palieka vieną. Dešimties metų berniukui tenka pernelyg anksti suaugti. Berniukas ryžtasi keliauti į Iraną ieškoti darbo, bet ir ten nelegaliam migrantui gyventi nesaugu. Po pavoingos kelionės į Turkiją, iš ten – į Graikiją berniukui galiausiai suteikiamas politinis prieglobstis Italijoje. Kūrinys parašytas pirmuoju asmeniu, taip suteikiant teisę kalbėti tam, kuris taip ilgai buvo beteisis. Tekstas lakoniškas, vengiama sentimentalumo, net žiauriausių nutikimų palikti fiziniai ir dvasiniai randai tarsi lieka tarp eilučių. Tai svarbus kūrinys, per vieno vaikino istoriją supažindinantis paauglius su aktuali migracijos tema, išverstas į daugiau nei trisdešimt kalbų, tapęs 2025-ųjų Metų verstinės knygos rinkimų nugalėtoju vaikų ir jaunimo literatūros kategorijoje.

Vilko motyvas sapnuose sušmėžuoja ir realistinei problemų prozai priskirtiname bosnių kilmės vokiečių rašytojo **Sašos Stanišićo** romane *Vilkas*, kurį iš vokiečių kalbos išvertė **Indrė Dalia Klimkaitė** („Debesų ganyklos“), iliustravo **Regina Kehn**. Knyga pasiūlyta Adomo Druktenio premijai, bet galima pasvarstyti, ar nebūtų tinkamesnė jaunesniems, nuo 10 metų vaikams. Patyčios – dažna realistinės prozos tema, tad norisi pagirti autoriaus sumanymą – nesiuolyti magiškų išeičių ar sprendimų, o išskleisti patyčių, nepritapimo, jautimosi kitokiam kompleksškumą, analizuoti baimę tapti taikiniu ir silpnumo jausmus. Įdomus autoriaus pasirinkimas – sukurti pagrindinį veikėją, kurį įmano ma suprasti, bet sunku pamėgti. Vilkas, kurį vis sapnuoja pagrindinis knygos veikėjas, tampa ir pavojaus, grėsmės metafora, o sykiu – priminimu apie vidinę stiprybę, kuria kartais reikia tiesiog patikėti. Knyga pelnė ne vieną premiją, tarp jų – ir tarptautinį „White Raven“

(„Baltieji varnai“) apdovanojimą (2024), ir Vokietijos vaikų ir jaunimo literatūros premiją (2024). Ji išrinkta į 2025-ųjų Metų verstinės knygos penketuką vaikų ir jaunimo literatūros kategorijoje.

Maginės fantastikos gerbėjams skirta amerikiečių rašytojos **Rachelės Gillig** knyga *Vienas tamsus langas*, kurią iš anglų kalbos išvertė **Miglė Šaltytė**. Tai pirmoji serijos dalis, kurioje supažindinama su magiškos miglos supama Klystkelių karalyste. Nors pagrindinių veikėjų portretai ir santykiai kiek šabloniški ir nuspėjami, tekstas atitinka žanro reikalavimus ir savo skaitytojų neturėtų nuvilti.

Premijai pateikta ir prancūzų rašytojos **Christel-le'ės Dabos** maginės fantastikos knyga *Veidrodžių viešnia. Aidų audra* („Nieko rimto“), kurią iš prancūzų kalbos išvertė **Monika Rudokaitė-Marcinkevičienė**. Tai ketvirtoji tetralogijos *Veidrodžių viešnia* dalis, kurioje skaitytojai vėl atras pažįstamus personažus – Animos arkos Ofeliją ir Mėnesienos arkos Torną, mėginančius išsiaiškinti priežastį, dėl kurios pasaulis prieš daugybę amžių suskilo į gabalus, atskleisti Eulalijos Dijevo ir Kito paslaptį, išgelbėti pasaulį nuo pražūties. Autorė sukūrė sudėtingą, daugiasluoksnią sagą, tad skaityti ketvirtąją dalį nesusipažinus su pirmosiomis gali būti keblu. Vis dėlto kūrinui netrūksta originalumo, stengiamasi kurti nevienaplanius personažus.

Lietuvių kilmės amerikiečių rašytoja **Ruta Sepetys** ir amerikiečių rašytojas, istorinių knygų paaugliams autorius **Steve'as Sheinkinas** kartu parašė dinamišką romaną paaugliams *Blečlio mįslė* („Alma littera“), kurį iš anglų kalbos išvertė **Gabrielė Virbickienė**. Didžiosios Britanijos kodų šifravimo bazė Blečlio parke jau kurį laiką yra tapusi įvairių romanų tiek suaugusiems, tiek jaunimui veiksmo vieta, tad nieko naujo tikėtis neverta: pasakojimas įtraukiantis, bet gana nuspėjamas, stereotipiškas, veiksmo plėtotei autoriai skiria daugiau dėmesio nei teksto literatūriškumui.

Tarp žaislų, žaidimų ir knygų iliustracijų

(2025 m. vaikų knygų iliustracijų apžvalga)

DOC. DR. DALIA KARATAJIENĖ
(Vilniaus dailės akademija)

Žymus meno filosofas George'as Steineris teigė, kad neapdovanoti vaiko pasakojimo apžavais ir vaizdų magija – tai tarsi užmūryti jį tuštumoje. Vaikas turi būti atviras ir jautriai atsiliepti į mene trykštančius būties šaltinius. Nors čia esama ir didelės rizikos: iš knygų, pasakojimų ir piešinių ateinantys svečiai gali pasirodyti bjaurūs ir hipnotizuojantys. Tačiau rizikuoti verta. Steineris teigia, kad jeigu vaikas apskritai paliekamas be knygų ir pasakojimų, „jam anksti apmiršta širdis ir vaizduotė“. Štai kodėl net ir blogos knygos yra geriau negu nieko. Ir būtent todėl galima pateisinti kaip kasmet, taip ir 2025 m. išleistas vidutinės arba net ir menkesnės nei vidutinės vertės knygas, kurių blausumas, meninio, ugdomojo poveikio stoka atsiskleidžia palyginus jas su įspūdingomis ir meniškai patraukliomis knygomis. Daugiausia tai yra užduočių knygelės, bet anaipatol ne visos. Užduočių knygos **Tapk Kernavės didik: iškirpk, aprenk, pasipuošk** (Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija), kurią sudarė **Kristina Stankevičienė** ir **Ieva Lazauskė**, iliustravo **Neringa Žukauskaitė**, piešiniai pasižymi beveik archeologiškai tikslia faktografija, subtilia kompozicija ir užduočių įtraukumu. Tačiau nemažai yra tokių knygų, kurių anotacijose skelbiama, jog jos neva ugdo pažintinius gebėjimus ir įtraukia vaiką į užduočių sprendimo intrigą ar spalvinimą. Visa tai leidinių vertės nepadidina ir didelių lavinamųjų, kūrybinių impulsų, kurių tikimasi apskritai iš bet kokio vaikams skirto leidinio, nesuteikia. Žinoma, fizinės vaiko, ypač iki šešerių metų,

veiklos ir rašytinio žodžio siejimas yra puikus būdas sužadinti vaizduotės galią. Bet esama pavojaus ją visiškai užmigdyti, kada spalvinimo objektai yra nykūs, stereotipiški, o užduotėlės – schematiškos ir nesuteikia vaikui atradimo džiaugsmo. Vargu ar patirs ikimokyklinukas džiaugsmą ir edukacinę naudą gavęs užduotį nuspalvoti per visą puslapį kontūriškai nupaišytą Vilniaus arkikatedrą arba Kauno Kristaus Prisikėlimo baziliką (**Indrės Vaiciukaitės** iliustruota knygelė **Spalvink Lietuvą**, „Disco products“), nors didžiąją mažylio veiklos dalį ir sudaro įvairios žaidybinės veiklos. Tam gali pasitarnauti ir gera knygutė, ir žaislas.

Neturėdama tikslo gilintis į daugialypę žaislo reikšmę vaiko raidai, tepriminsiu, kad geriausiai ugdomąją misiją atlieka žaislai, turintys potencijos keistis: kalandėlė, galinti virsti laipteliu, prekystaliu, dėže, namu, ar popieriaus skiautė, žaidžiant tampanti augalo lapu, kvitu, lėlės antklodėle. Kitaip tariant, žaislo vertę lemia jo panaudojimo galimybės, prastas žaislas yra tas, kuris pateikia vienintelį atsakymą į galimą vaiko kūrybiško panaudojimo užklausą. Iš žaislų pasaulio atėjęs į knygos pasaulį, vaikas atsineša virsmo poreikį. Todėl neabejoju, kad tas, kuris paėmė į rankas **Inos Ogenskienės** parašytą ir **Kristinos Norvilaitės-Geniušienės** iliustruotą knygą **Žiurkė Ne Matilda** (Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“), išsyk užmegs su ja emocinį kontaktą stebėdamas, kaip Ne Matilda pati tarsi „nusimezga“ sau draugus – žaislus. Iliustracijose dominuojantis grafinis linijos pradas sieja iliustracijas su lanksčiu, plas-

Kristinos Norvilaitės-Geniušienės iliustr. iš knygos **Žiurkė Ne Matilda**.
Autorė Ina Ogenskienė, išleido Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“

tišku siūlu, o atpažįstami žaisliukų pavidalai dailininkės sukurtus vaizdus daro jaukius ir mielus.

Žaislų esama ir **Šarūnės Baltrušaitienės** knygoje **Slaptas Spirgutės noras** („Alma littera“), kurioje pasakojama jautri ir pozityviai nuteikianti istorija apie energiją trykštančios mergaitės Spirgutės norą susirasti tėtį. Nors tėčio rasti jai nepavyksta, Spirgutė niekada nepraranda ūpo ir teigiamo požiūrio į visus ją išstinkančius „įvykius“. Tokį pozityvumą išsaugoti labai padeda Spirgutės sugalvotas svajonių traukinio žaidimas, kai į traukinio vagonus primenančią eilę reikia dėti bet kokius svajonę įkūnijančius daiktus. Knygos iliustruoja **Viktorija Ežiukas** parodo, kad svajonę reiškiančių vagonų vaidmenį gali atlikti ir puodai, knygos, pieštukai, kojinės, televizoriaus valdymo pultelis. Sukomponuo-

tos šviesiuose, pasteliniuose fonuose, tarsi atspindinčiuose Spirgutės būdą, iliustracijos yra kupinos naivaus žavesio, būdingo tokio amžiaus vaikų vizualinei raiškai: jose nepaisoma dydžių, anatominų ypatumų, erdvinių daiktų santykių. Tarytum atsitiktinai išsimėčiusios po lapą iliustracijų detalės kuria gyvą, dinamišką knygos nuotaiką. Šią knygą, kaip ir dar dvi – **Jurgos Vilės** parašytą ir **Viltės Žumbakytės Haisch** iliustruotą knygą **Oseanas ir mama vėzlė** („700 eilučių“) bei **Mariaus Marcinkevičiaus** knygą **Sakmė apie Neringą** („Misteris Pinkmanas“), kurią iliustravo **Lina Itagaki**, šiemet IBBY Lietuvos skyrius paskelbė geriausių paveikslėlių knygų nominantėmis. Viltė Žumbakytė Haisch iš trijų nominančių apdovanota Gražiausios paveikslėlių knygos premija. Knygoje **Oseanas ir mama vėzlė** dailininkė atvėrė lėtą, ramią berniuko Oseano ir vėzlės draugystę įkūnijančių vaizdų tėkmę. Tuščios erdvės plotai dailininkės paveiksluose suvokiami ne kaip tuštuma, o kaip poetiško kupinos erdvės, pabrėžiančios dviejų gyvų būtybių bendrystės gylį ir visa apimančią tos bendrystės pobūdį. Toje erdvėje nėra jokio vizualinio triukšmo, su kuo dažnai siejame nuotykius, į kuriuos pasineria vaikai. Ir nors vandenyno ir jo pakrančių erdvė atpažįstama, tikra, drauge su trapiu Oseano figūrėle ir dideliu vėzlės kūnu ji regisi mažų mažiausiai užkerėta. Dailininkė kny-

Viltės Žumbakytės Haisch iliustr. iš knygos **Oseanas ir mama vėzlė**.
Teksto autorė Jurga Vilė, išleido „700 eilučių“

Linos Itagaki iliustr. iš knygos *Sakmė apie Neringą*.
Teksto autorius Marius Marcinkevičius, išleido „Misteris Pinkmanas“

goje sukūrė ypatingą atmosferiškumą, perteikė jautrų teksto ir vaizdo santykį, būtiną paveikslėlių knygai.

Glaudžia teksto ir vaizdo sąjunga pasižymi *Sakmė apie Neringą*. Knygos pasakojime susijungia dvi istorijos ir du laikai – legendinis, kuriame vaizduojama tautosakos veikėja Neringa, ir dabartinis, kuriame gyvena mergaitė Neringa, išsiskirianti iš kitų augalotumu ir ypatinga jėga, kokia pasižymėjo ir legendinė herojė. Ekspresyvos, dinamiškos, daugybę respublikinių ir tarp-tautinių įvertinimų pelniusios Linos Itagaki iliustracijos neatspindi skirties tarp tautosakinės Neringos ir dabartinės mergaitės – jų vaizdinė charakteristika yra visiškai tapati. Dėl to knygą skaitančiam vaikui daug lengviau suprasti abi Neringas vienijantį norą padėti kitiems ir mergaičių drąsą, išreikštus stambiomis, apibendrintomis objektų formomis, dažnai pasitaikančiu mėlio ir geltonumo kontrastu. Didžiosiomis raidėmis parašytas knygos tekstas savaip dera prie fizinio abiejų Neringų dydžio, kartu ir įgalina vaiką pačiam skaityti tekstą.

Įdomia teksto ir vaizdo jungtimi, tampančia savarankiškai veikiančiu vaizdiniu elementu, pasižymi **Kornelijos Žalpytės** iliustracijos **Jurgos Vilės** knygai *Džuljeta ir kino kaukai* („Vaizdų kultūros studija“). Be kino istorijos faktų, daugybės kino terminų, knygos skaitytojai supažindinami ir su kino kūrybos proceso ypatumais, kuriuos suprasti padeda metaforinis kino kūrėjas praryjantis banginis ir paslaptingi kino kaukai, kurie, kaip ir pagrindinis knygos veikėjas Lukas, svajoja sukurti kiną ir nuolat pasirodo iliustracijose. Dvispalvės minkštų tonų Žalpytės iliustracijos, kai kuriose jų vietose panaudojus erdvės įspūdį sukuriantį koliažą, atliktos pieštuku ir guašu ant gelsvo popieriaus. Jos kuria pritemdytos kino salės įspūdį. Vaizdų dinamika, susipinanti su lėta jų kaita, glaudžiai siejasi su tekstu, o stilistinė vaizdų vienovė panardina skaitytoją į emociškai

įtaigią, tiesiog magišką kino žiūrėjimo pojūtį atitinkančią atmosferą. Todėl nenuostabu, kad ši knyga drauge su dar dviem – **Triinu Laan** *Mažasis lapiukas yra turtingas* (iš estų kalbos vertė Viltarė Urbaitė, „700 eilučių“), kurią iliustravo **Ieva Babilaitė**, ir **Sigitos Mikšaitės** *Istorija vizgina uodegą: trumpos istorijos apie ilgą žmogaus ir šuns draugystę Lietuvoje* (Lietuvos nacionalinis muziejus), iliustruotą **Redos Tomingas**, šiemet tapo Domicėlės Tarabildienės premijos nominantėmis. Domicėlės Tarabildienės premija už gražiausiai iliustruotą knygą skiriama tik vienam nominantui. Komisija ilgokai diskutavo dėl premijos skyrimo – šiemet ji atiteko *Mažajam lapiukui*, kurio iliustracijos įvertintos už meninį vaizdo įtraukumą, jautrų vizualumą, iliustracijų daugiaplaniškumą ir piešinio gylį. Komisija apibūdino knygos vaizdus kaip unikalios meno kūrinis, kuriuose grafika tampa tapybiška. Nors šis Babilaitės kūrinių apibūdinimas iš tikrųjų atspindi iliustracijų savybes, tačiau jis anaipol neišsemia tarsi labai paprastų, bet kartu ir nepaprastų vaizdų stebuklo, išsyk prikaustančio žvilgsnį į neįprastą Žaliojo ir Mėlynojo miško gelmę. Dailininkė prisipažįsta, kad kurdama iliustracijas stebėjo ir fotografavo mišką visais metų laikais – apniukusį, su prasiškerbiančiu pro šakas saulės spinduliu, pakėlusį akis į dangų, žiūrėdama į medžių viršūnes ir stebėdama medžių susidūrimą su žeme, stengdamasi galvoje sukurti trimatį vaizdą, kurį galima būtų sukurti į visas puses. O tada jau bandydavo atrasti mažo Lapiuko žiūros tašką į aplinką, veikėjų išsidėstymą miško aplinkoje. Taip ir atsirado subtilus kone 3D efektu disponuojantis miškas su lapėmis.

Reda Tomingas, iliustravusi knygą *Istorija vizgina uodegą*, susidūrė su problema, kaip įtaigiai pavaizduoti įvairius šunis įvairiose situacijose. Knygoje kal-

Redos Tomingas iliustr. iš knygos *Istorija vizgina uodegą: trumpos istorijos apie ilgą žmogaus ir šuns draugystę Lietuvoje*. Teksto autore Sigita Mikšaitė, išleido Lietuvos nacionalinis muziejus

bama apie skirtingus istorinius periodus, skirtingas šunų veisles ir įvairias žmonių jiems skirtas užduotis, šunų anatomiją, jų elgesio, įpročių ypatumus. Vaizdiškai suvaldyti tokią įvairovę nėra lengva. Dekoratyvi iliustracijų stilistika su negausiais realistiniais istorinių nuorodų inkluzais, iliustracijų nuotaikingumas, nuolat kaitaliojant vaizduojamų objektų planus ir ritmiką, susieja šiuos skirtumus į darnią visumą.

Dar didesnius vienas į kitą nepanašų vaizdų susiejimo iššūkius išskėlė **Greta Alice**, parašiusi ir iliustruoti knygą *Akmenėlis: miesto žvėrinčiaus paslaptys* (Šiaulių dailės galerija), siekdama supažindinti skaitytojus su Šiaulių bulvaru, garsėjančiu fontanais, meno interpais ir skulptūromis. Vieną jų – Šiaulių skulptoriaus Kazio Bimbos akmeninį „Samogitą“ (ovalios formos, labai subendrintą žmogaus pavidalą primenantį kūrinių, esantį šalia Dailės galerijos) – dailininkė pavertė pagrindiniu knygos veikėju Akmenėliu. Skulptūrinių bulvaro „žvėrių“ ir Akmenėlio komponavimas lape yra dinamiškas, stilizuotų figūrų veiksmus papildoma ranka rašyti trumpi jų dialogai. Vaizdų, kuriančių naratyvą, kadruotė, iš veikėjų burnų ir galvų sklindantys į burbulus arba stačiakampius įrašyti žodžiai leidžia knygą priskirti ne tik prie pažintinių, bet laikyti ją ir sumaniai bulvaro meninių objektų istoriją pasakojančiu komiksu, praturtinančiu ir pažintinių knygų, ir nuolat augantį lietuviškų komiksų lauką. Čia minėtina **Gerdos Jord** parašyta ir iliustruota komiksų knyga *Karalius nakvos Merkinėje* („Aukso žuvys“). Ketverius metus kurtą ketvirtoji Jord knyga yra didelės apimties grafinis romanas apie Lenkijos karaliaus ir LDK didžiojo kunigaikščio Vladislovo Vazos keliones į Lietuvą, apimantis įvairias vietas – Vilnių, Varšuvą, Merkinę (pastarojoje valdovas ne tik nakvodavo, bet ir užmigo amžinu miegu). Knygos autorės akiratyje yra ir Vilniaus akademijos veikla, kurioje dalyvavo Motiejus Kazimieras Sarbievijus, Albertas Kojalavičius, Žygimantas Liaukminas ir kiti Baroko laikų šviesuoliai. Jų įprasminimas knygoje itin reikšmingas, kadangi 2025-ieji Lietuvoje buvo paskelbti Baroko literatūros metais. Menininkė, kurdama vaizdinius, rėmėsi istoriniais faktais, todėl jos piešiniuose esama Baroko laikotarpio aprangos detalių, charakteringų ano meto kraštovaizdžio elementų, barokinės teatro scenos įrangos elementų, gerai žinomų architektūros objektų, tačiau Baroko dailei bū-

dingos pompastikos, daugiaspalviškumo iliustracijose atsisakyta. Kūrinyje panaudotas saikingas koloritas, turintis ne tik dekoratyvinę, bet ir simbolinę reikšmę, o vietomis net atsisakyta komiksui būdingos dinamiškos vaizdo kaitos, daug reikšmės suteikiama komiksams nebūdingai pauzei. Knyga nėra skirta vaikams, jos adresatas – paaugliai ir jaunuoliai.

Tokio amžiaus skaitytojų auditorijai skirtas dar vienas minėtąjį Varėnos rajono miestelį menantis **Ais-tės Petrauskienės** parašytas ir **Dovydo Čiuplio** iliustruotas komiksas *Kartą Merkinėje* („Petro ofsetas“). Ryškūs, hiperbolizuoti veikėjų judesiai ir išraiškos, greitas piešinių turinio ir nuotaikos kaitos tempas suteikia iliustracijoms dramatiškumą, atspindinčio 1945 m. vykusio Merkinės mūšio įtampą. Turint omenyje komikso piešiniais perteikiamos istorijos nuoseklumą suprantama, kad komiksų kūrėjai gana sudėtingas istorijas gali papasakoti ir mažesniems skaitytojams, kuriems ilgas tekstas dar yra sunkiai įkandamas. To ėmėsi **Indrė Žigeu**, sumaniusi supažindinti mažuosius skaitytojus su Kuršių nerijoje laike pasiklydusių briedžio Nerijono ir varnos Kranksės nuotykiams. Jos sumanymą tekstu pavertė **Valerija Kiguolienė**, o vaizdais – **Ula Šimulynaitė**. Dailininkės sukurtuose *Nerijados* (Neringos muziejai) piešiniuose aiškiai perteikiamas įvykis, pagrindiniai veikėjai išryškinti, todėl jie nepasiklysta tarp smulkesnių kompozicijos detalių, vyrauja smagi nuotaika, kurią aktyvina pasikartojanti, knygos puslapį struktūruojanti vaizdų kaitos ritmika.

Ritmas neretai yra poezijos iliustracijas lydinti vaizdinės išraiškos priemonė. Derindama jį su **Evelinos Daciūtės** eilėraščiais iliustracijose knygai *Debesų karpytojai* („Alma littera“) sumaniai panaudojo dailininkė **Akvilė Magicdustė**. Spalvotuose fonuose po lapą pažirusios plokščios, ryškios debesų, augalų, žvaigždžių ir gyvūnėlių figūros iš tikrųjų atrodo kaip iškirptos. Komponavimo ritmika jos sukuria savitą poezijos ritmo analogiją. Gaila tik, kad knygos vertė gerokai menkina vaikų literatūroje tiesiog neleistina didžioji kalbos klaida, įsipynti į bene svarbiausią, su knygos pavadinimu susijusį eilėrašį: „Kas ten debesis aukštai / ir kokiom žirklutėm karmo? / Jeigu debesų šimtai, / kiek pas karpantįjį rankų?“ Juk gerai žinoma, kad lietuvių kalboje prielinksnis *pas* nevartotinas nuosavybei, turėjimui žymėti!

Kalbant apie vaizdinę ritmiką būtina prisiminti, kad ritmas nereiškia vienodais tarpais išdėliotų paveikslų elementų pasikartojimo – tokia periodinė kartotė būdinga ornamentui. Ritmui būdingi dažni intensyvumo pertrūkiai, spalvinių, grafinių akcentų kaita. Sujungti ritmą su ornamentu – sudėtingas uždavinys. Tačiau jauna dailininkė **Elzė Milašiūtė**, iliustravusi **Laimono Talat-Kelpšos** knygą *Rudamina. Pirmasis lietuvis Indijoje. Tikrais faktais grįsta išgalvota istorija vaikams ir jų tėveliams* („Petro ofsetas“), jį įveikė ir pasiekė įtaigų rezultatą. Žvelgiant į iliustracijas sunku atskirti, kuris ornamentų motyvas yra lietuviškas, kuris – indiškas. Būtent dėl ritmo ir spalvinio iliustracijų raiškumo motyvų jungtis tampa nauja ir iki šiol neregėta menine realybe.

Kūrybiškas ritmo variavimas yra ne tik būdinga daugelio iliustracijų, bet ir vaikiškų žaidimų, ratelių, dainelių ypatybė. Tarp nemažo skaičiaus šios kategorijos knygų išsiskiria anaiptol ne naujos, dar **Vaclovo Kosciuškos** iliustruotos paveikslėlių knygos *Du gaideliai* leidimą („Alma littera“), supažindinantį jaunuosius skaitytojus su Lietuvos vaikų knygos klasika, kuo dar penktajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje žavėjosi jų seneliai. Kaip knygoje pastebėjo dailėtyrininkė Jolita Liškevičienė, „ilustracijose dailininkas sąmoningai hiperbolizuoja sužmogintų gyvūnų portretus, suteikdamas jiems naujus kasdieninio gyvenimo įpročius“. Ikimokyklinio amžiaus vaikų raidai itin svarbu klausytis pasakų ir matyti paveikslus, skatinančius juos pačius mintyse virsti kuriuo nors eilėraščio ar pasakos veikėju, žaidimui panaudojant kasdienybės daiktus ir taip atkartojant suaugusiųjų atliekamus veiksmus. Nepai-

sant imitavimo svarbos, kurią gali paskatinti piešiniai, reikia prisiminti, kad vaikų emocinę ir intelektualinę pusiausvyrą teigiamai veikia veikla, kurios motyvacija yra ne prisitaikymas prie realybės, bet priešingai – realybės pritaikymas prie savęs, nepatiriant dėl to jokių bausmių ar pamokymų. Tačiau ši būtina vaiko fantazijos laisvė nuolatos turi būti papildoma priminiu apie realybę, kasdienį gyvenimą. Todėl, pavyzdžiui, **Selemono Paltanavičiaus** knyga *Sukasi metų ratas* („Debesų gamyklos“), kurią iliustravo **Lina Eitmantytė-Valužienė**, privalėtų būti vaiko knygų repertuare. Švelni realistinė Eitmantytės-Valužienės paukščių ir gyvūnų vaizdavimo maniera, detalių gausa, piešinių ir fotografijų derinimas knygoje patenkina pažintinius vaiko interesus, leidžia formuotis atsakingam ryšiui tarp vaiko ir gamtos. Gyvūnai, dažniausia naminiai, yra ne tik vaikų draugai – jie tampa ir jų žaidimų dalyviais. Kai vaikas pamiršta, kad pirmiausia jis yra gyvūnų globėjas, kad bendraujant su gyvūnais budrumas, savisaugos instinktas yra būtini, šie gyvūnai, verčiami tapti žaislais, gali tapti arba agresyvūs, arba virsti vaikų žaidimo aukomis. Juk gyvūnas nėra vaikų žaislas.

Apibendrinama prisipažįstu, kad, sutelkusi dėmesį į vaiko reikmių apmąstymus, žaislų, žaidimų ir iliustracijų sugretinimus, meninėms jų savybėms skiria mažiau dėmesio ir dėl to turbūt nuvyliu apžvalgą skaitančius iliustruotojus. Retai kada dailininkai, imdami iš iliustruoti knygą, savo darbą pradeda nuo vaiko psichologinių ypatumų analizės, dar rečiau sąmoningai siekia didaktinių tikslų, nors viešai to ir neskelbia. Jie tiesiog kuria, atsiribodami nuo to, kas varžo vaizduotę. Paradoksalu, kad kūrybos procese analizės ir mokslo faktus aplenkiantys menininkai dažniausia itin giliai atliepia vaiko vidines reikmes ir pasiekia aukščiausių ugdymo rezultatų. Nors gera knyga, gera iliustracija, žaislas ir žaidimas nėra tapatūs, tarp jų vis dėlto yra bendrybių – nė vienas jų netenkina jokių praktinių poreikių. Kūrybiniam instinktui, kaip ir žaidimui, svarbiausia yra fantazijos valdoma laisvė. Todėl vaikai, kurie yra čia aptartų ir neaptartų iliustracijų adresatas, iš šiųmečių knygų tikrai atras tai, kas palaikys jų vaizduotę, matys knygos vaizduose ir sąjungininką, ir žaidimo partnerį arba įsivaizduojamą žaislą. Nepraktiškumas iliustracijose pradžiugintų ne tik Steinerį, perspėjusį dėl vaiko širdies apmirimo, bet ir mus.

Du pliušiniai jubiliejai

(rašytojui Michaelui Bondui ir Alano Alexanderio Milne'o personažui Mikei Pūkuotukui – 100)

INGA MITUNEVIČIŪTĖ

Kiekvienas vaikas turi savo Pūkuotuką...

Christopheras Robinas Milne'as

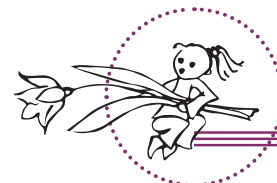
Meškučių pasaulio naujienos

Jei įsivaizduotume egzistuojant leidinį „Meškučių pasaulio žinios“, jam netrūktų nei skambių antraščių, nei pikantiškų naujienų. Karščiausia naujiena, verta titulinio puslapio ir riebios antraštės, praneštų apie tai, kad Anglijos karalienė Camilla oficialaus vizito į Jungtines Amerikos Valstijas metu Niujorko viešajai bibliotekai, kur saugomi istorijas apie Mikę Pūkuotuką įkvėpę originalūs žaislai, padovanojo rankų darbo žaisliuką – šiuolaikinę istorijų verpetuose pasiklydusio Riuko kopiją. Žingsnis, apibūdinamas kaip „karališkoji minkštoji (žaislų) galia“. Ekonomikai skirtas skyrelis puikuotųsi įdomiu aštuonerių metų senumo faktu apie tai, kad princas Harry'is sūnėno Louiso krikštyną proga įteikė jam originalią dovaną – pirmojo leidimo *Mikės Pūkuotuko* egzempliorių, kainavusį nei daug, nei mažai – 8 000 svarų². Kriminalų apžvalga irgi turėtų kuo „pasidžiaugti“: 2025 m. kovo pradžioje gimtajame Pedingtono kūrėjo Michaelo Bondo mieste įvykdyta vagystė. Du Karališkųjų oro pajėgų inžinieriai pavogė ir socialinio tinklo „Facebook“ turgelyje bandė parduoti meškiuko Pedingtono skulptūrą. Nusikaltėliai buvo pagauti ir nubausti: privalėjo sumokėti kiekvienas po 2 725 svarų baudą ir atlikti viešuosius darbus, o nuosprendį paskelbęs teisėjas išsakė nuomonę, kad „(...) jūsų veiksmai buvo priešingybė viskam, ką reiškia

Pedingtonas“, t. y. (...) gerumui, tolerancijai“³. Pasak teisėjo, Pedingtonas „skatina integraciją mūsų visuomenėje“⁴. Pramogų skyrelis kvieštų į naują miuziklą „Pedingtonas“ Vest Ende, skirtą Michaelo Bondo šimtmečiui paminėti⁵, o įdomybių skyreliui tiktų žinia apie naują pasaulio Guinnesso rekordą: 2023 m. vasario 23 d. patvirtinta, kad didžiausią Mikės Pūkuotuko kolekciją, kurią sudaro 23 623 daiktai, surinko Debė Hofman, gyvenanti Vokešos mieste, Viskonsino valstijoje, JAV⁶. Manoma, kad kolekcijos vertė – daugiau nei milijonas JAV dolerių. Visuomeninių apklausų puslapis pasakotų apie šių dviejų meškiukų varžytuves dėl populiariausiojo vardo: kartais į priekį išsiveržiantis Pedingtonas vis dėlto turėtų pripažinti Pūkuotuko pirmumą⁷. Žinoma, jų populiarumui turi įtakos vis pasirodantys nauji filmai, miuziklai ar kitos meškučių pasaulio naujienos. Galima drąsiai teigti: Mikė ir Pedingtonas užkariavo ne tik Didžiosios Britanijos, bet ir viso pasaulio vaikų ir suaugusiųjų širdis. Nuo gatvės meno iki karališkojo lopšio – jų rasime visur, o šių literatūrinių personažų ištakų ir istorijos pradžios reikėtų ieškoti žaislų fabrike.

Pliušinių meškučių fenomenas

Pliušiniai meškučiai – XX a. kultūrinis reiškinys, neabejotinas žaislų industrijos atradimas. Iki jų masinės gamybos pradžios apskritai būta vos vieno kito minkšto žaislo, išskyrus skudurines lėles, su kuriomis pagal tuo metu nusistovėjusias visuomenės normas žaisdavo išskirtinai mergaitės. O pliušiniai meškučiai tinka visiems – mergaitėms ir berniukams, vaikams ir

suaugusiesiems. Dažnai suaugusieji pliušinių meškinų draugija mėgaujasi net labiau: klesti meškučių kolekcionavimas, ieškomi ir perkami visiškai vaikams netinkami žaisti egzemplioriai, o kolekcionierių grupėse socialiniuose tinkluose galima rasti nostalgiskų prisiminimų apie pliušinius meškučius, gautus dovanų su laukus aštuonioliktojo gimtadienio, baigus koledžą ar vestuvių progą. Brangiausiai parduotas pliušinis meškutis yra „Steiff“ firmos kūrinys vardu Louisas Vuittonas. Jis pagamintas 2000 m. ir parduotas „Christie’s“ aukcione už 213 720 eurų. Už šiek tiek mažiau – 171 600 eurų – parduotas istorinis tos pačios firmos meškinas, tiksliau – meškutė vardu *Teddy Girl* (angl. *Teddy* – pliušinis meškutis, *girl* – mergaitė). Pagaminta 1905 m., ji priklausė pulkininkui Bobui Hendersonui ir su juo netgi dalyvavo Antrajame pasauliniame kare⁸. Taigi galima teigti, kad pliušiniai meškinai žmonių pasaulyje gyvena komfortišką, o kartais net prabangų gyvenimą. Apie tokią būsimą šio fenomeno sėkmę tikrai negalėjo nutuokti JAV prezidentas Theodore’as Rooseveltas, 1902 m. išsirušęs į derybas, kuriomis turėjo būti nustatyta riba tarp Luizianos ir Misisipės valstijų.

Prezidentas buvo prisiekęs medžiotojas ir ypač mėgo medžioti grizlius – kadaise Šiaurės Amerikoje plačiai paplitusius ruduosius lokius, kurie gali būti itin pavojingi ir agresyvūs⁹. Prezidentui pamaloninti buvo suorganizuota medžioklė, bet prezidentas netikėtai atsisakė šauti į lokį. Kodėl? Yra dvi versijos. Viena jų

Cliffordo K. Berrymano karikatūra. 1902 m. Šaltinis Vikipedija

(populiarnesnė) teigia, kad tai buvęs nelaisvėn pagautas lokio jauniklis¹⁰. Kita – kad senas, ligotas ir dar pririštas lokys¹¹. Taigi prezidentas lokio nenušovė, ir nebūtinai iš gailėsčio. Nušauti lokio jauniklį ar seną ligotą lokį prisiekusiam medžiotojui – jokia garbė. Įvykis būtų greitai pamirštas, jei ne žiniasklaida. Laikraštyje *Washington Post* pasirodė Cliffordo K. Berrymano sukurta karikatūra, vaizduojanti į lokį atsisakantį šauti prezidentą. Berrymanas perpiešė karikatūrą kelis kartus, kiekvieną kartą lokys darėsi vis mažesnis, kol virto lokio jaunikliu. Taip ir gimė legenda apie lokiukio pasigailėjusį prezidentą¹².

Tuo metu Niujorke įsikūręs imigrantas iš Rusijos Morrisas Michtomas turėjo nedidelę raštinės reikmenų ir saldinių parduotuvę, kurioje kartkartėmis prekiaudavo ir žmonos Rose’ės pagamintais žaislais. Laikraštyje pamatęs karikatūrą, Michtomas nusprendė, kad neprošal būtų sukurti pliušinį meškutį. Žmona šiam sumanymui pritarė: pasiuvo žaislą iš pliušo, pripildė pjūvenų ir akių vietoje įtaisė juodas batų sagas. Meškutis buvo rodomas parduotuvės vitrinoje ir pavadintas *Teddy bear* (angl. *Teddy* – mažiškinė vardo Teodoras forma, *bear* – lokys). Šalia puikavosi žymioji karikatūra. Žaislas patraukė pirkėjų dėmesį, atsirado norinčiųjų jį įsigyti, bet čia iškilo vardo dilema: vieną meškutį pavadinti Tedžiu gal ir nieko, o daugiau? Michtomas nedelsdamas parašė prezidentui laišką prašydamas leidimo pavadinti jo vardu populiariąjį žaislą ir gavo sutikimą, nors, kaip teigiama, prezidentas abejojęs, ar jo vardas labai paskatintų žaislų prekybą. Taip Michtomai pradėjo gaminti pliušinius meškučius. Dauguma 1903–1906 m. JAV pagamintų meškučių yra būtent jų darbo¹³. Tokia amerikietiškoji pliušinio meškutis, vadinamo Tedžiu, versija. Yra ir kita, europietiškoji.

Jei Theodore’ą Rooseveltą galėtume pavadinti pliušinio meškutis tėčiu, tai vokiečių Margaretę Steiff – jo mama. Tiesa, tėtis ir mama niekada nebuvo susitikę. Margaretė Steiff gimė Vokietijoje. Vos vienerių ji persirgo poliomieliu ir visą gyvenimą praleido neįgaliojo vežimėlyje, tačiau buvo tikra kovotoja, niekad nepasidavė nevilčiai. Ji įkūrė vieną žymiausių pasaulyje pliušinių meškučių gamybos kompaniją „Steiff“. Dar būdama jauna išmoko siuvimo amato (sakoma, buvo pirmoji siuvimo mašinos savininkė gimtajame mieste) ir įkūrė savo siuvimo ateljė, siūdavo drabužius moterims ir vaikams. 1880 m. iš atraižų ji sukonstravo dramb-

lio formos adatų pagalvėlę kaip dovaną savo dukterėčioms ir sūnėnams. Dovana taip visiems patiko, kad buvo transformuota į žaislą. Tai buvo žymiosios „Steiff“ kompanijos, kuri dabar siejama pirmiausia su meškučiais, pradžia. O kaip jie atsirado? Manoma, kad pirmojo „Steiff“ pliušinio meškino idėja priklausė Margaretės sūnėnui Richardui Steiffui, 1897 m. pradėjusiam dirbti kompanijoje. Jis studijavo menus Štutgarte ir ne vieną valandą praleido stebėdamas ir piešdamas gyvūnus. Richardas sukūrė žaislinio meškino, kurio galūnės buvo pritaisytos kaip lėlės, t. y. jis galėjo judinti rankas ir kojas, dizainą. Nors iš pradžių Margaretėi naujasis sūnėno dizainas nelabai patiko, bet, norėdama jį pamaloninti, pasiuvo žaislą, kuris 1903 m. buvo pristatytas Leipzigo prekybos mugėje. Pradžioje nepatraukęs lankytojų dėmesio, paskutinę mugės dieną pliušinis meškinas krito į akis viename amerikiečių verslininkui, kuris užsakė jų 3 000 vnt., o po kurio laiko ir dar tiek pat meškučių. Iki metų pabaigos 12 000 meškučių iškeliavo į JAV¹⁴. Taip prasidėjo nepaprastai sėkminga pliušinių meškučių tarptautinė karjera.

Nemenką vaidmenį suvaidino ir britiškieji tedžiai. Viena žymiausių pliušinių meškučių gamintojų – kompanija „Farnell“ (vėliau pavadinta „Alpha Toys“), pagaminusi legendinį žaislą, tapusį Mikės Pūkuotuko prototipu. Pirmuosius minkštus žaislus ši kompanija pradėjo gaminti 1863–1868 m., 1908 m. buvo pagamintas pirmasis britiškasis pliušinis meškiukas. „Farnell“ gamybos meškučiai turėjo ilgas smailėjančias galūnes, siūles ant letenų ir išraiškingus snukučius. Jų ausys buvo gana didelės ir apvalios, o akys – įvairių atspalvių skaidraus stiklo su tamsiais vyzdžiais. Svarbiausia buvo tai, kad jie skleidė garsą, panašų į urzgesį. Pirmojo pasaulinio karo metais vokiškų pliušinių meškučių importas buvo sustabdytas, o tai nulėmė britiškųjų žaislų bumą, ypač suklestėjusį 1920 m., kai buvo sukurtas ir išpopuliarėjo dar vienas žymus literatūrinis meškinas – Rupertas¹⁵.

Kai 1921 m. vasarą kompanijos „Alpha Toys“ sunkvežimis pajudėjo iš savo būstinės Aktono rajone Vakarų Londone link žymiosios „Harrods“ parduotuvės Kensingtone, jame kartu su žaisline antimi Džemima iš Beatrix Potter kūrinų ir kitais žaisliniais gyvūnais keliavo pliušinis meškinas, kuriam, vieninteliam iš šimtų tais metais iškeliavusių iš fabriko, buvo lemta tapti vienu pasaulio žinomu žaislu¹⁶.

Mikei Pūkuotukui – 100

Vieną rugpjūčio dieną Daphne’ė Milne, rašytojo Alano Alexanderio Milne’o žmona, užsuko į „Harrods“ parduotuvę ieškodama dovanos sūnui Christopheriui Robinui pirmojo gimtadienio progą. Niekas nenučiuokė, kad jos pirkinys apvers aukštyn kojomis ne tik Milne’ų šeimos gyvenimą, bet ir auksinėmis raidėmis bus įrašytas į vaikų literatūros istoriją. Jos akį patraukė 15 colių žaislinis meškinas, kainavęs 10 šilingų ir 6 pensus¹⁷. Šiuo metu tai būtų maždaug 30 svarų (apytikriai 35 eurai). Tiesa, už tiek šiais laikais Mikės Pūkuotuko tikrai nenupirktume. Šiuolaikinė žaislo replika, pagaminta „Merrythought“, kito garsaus britų pliušinių meškučių gamintojo, kainuoja: 11 colių žaislas – 225 svarus (beveik 258 eurus), 18 colių – 375 svarus (430 eurų), 39 colių – 2 100 svarų (šiek tiek daugiau nei 2 400 eurų)¹⁸. 18 colių žaislas laikomas identišku originalui ir taip pat urzgia¹⁹. Galima įžvelgti gražų ratą, kurį apsuko „Merrythought“ pagaminti meškinai: Dafnė’ės Milne tėvas Martinas de Sélincourtas buvo universalinės parduotuvės „Swan & Edgar“, gerai žinomos daugeliui londoniečių susitikimų vietos, savininkas ir pardavinėjo populiarią meškiuką, vadinamą „Merrythought“²⁰. Nors Milne’ų šeima įsigijo kitos firmos pagamintą meškiną, būtent „Merrythought“ firmai buvo lemta atkurti legendinį jų pirkinį.

Įvyntas į firminį rudą „Harrods“ popierių meškinas atvyko į Mallordo gatvės 11 numeriu pažymėtą namą Londono Čelsio rajone ir nukeliavo tiesiai į vaikų kambarį viršutiniame namo aukšte. Ten jis gyveno, valgė ir žaidė su Christopheriu Robinu. Iki devintojo gimtadienio, kai berniukas turėjo iškelti į internatinę mokyklą, jie buvo neišskiriami draugai: šnekučiuodavosi, kol Christopheris Robinas maudydavosi, naktį meškinas sėdėdavo ant pagalvės, o dieną keliaudavo visur kartu su mažuoju berniuku. Kai Milne’ų šeima išsirušdavo į svečius, dažnai sulaukdavo klausimo: „Ar mums tikėtis, kad Mikė taip pat atkeliaus?“ Iš pradžių pliušinis žaislas buvo vadinamas Edvardo vardu, tik vėliau – Mikės Pūkuotuko vardu²¹.

Po kurio laiko Mikės kompanija pasipildė meškino dydžio Paršeliu. Jį padovanojo draugiška kaimynė. Vėliau atsirado ir antrasis, daug mažesnis, kišeninis Paršelis, kuriam buvo lemta patekti į knygas apie Mikę.

Nulėpusį tėvai padovanojo per 1921 m. Kalėdas, o Kenga ir Riukas įsigyti toje pačioje „Harrods“ parduotuvėje, kad papildytų vaikų kambario „žvėryną“. Kaip prisimena Christopheris Robinas, tie žaislai buvo įsigyti ne tik todėl, kad pamalonintų jaunąjį jų savininką, bet ir dėl jų „literatūrinių galimybių“²². Visi šie žaislai „gyveno“ dienos kambaryje (tais laikais pasiturinčių šeimų namuose buvo įprasta turėti du vaikų kambarius – dienos kambaryje buvo žaidžiama, mokomasi, valgoma, o nakties – miegama), ant po langu stovinčio pufo²³.

Mikės Pūkuotuko vardo atsiradimas kelia šiokią tokią maišatį. Dažniausia pirmoji vardo dalis Mikė (angl. *Winnie*) siejama su Londono zoologijos sode gyvenusia meškute Vine, kurią leitenantas Harry'is Colebournas nusipirko iš medžiotojo, nušovusio jos mamą. Leitenantas ir meškutė grįžo iš Kanados į Angliją, kai Harry'is Colebournas prisijungė prie tėvynės karinių pajėgų Pirmojo pasaulinio karo metais. Vinė gavo vardą nuo Vinipego (angl. *Winnipeg*) miesto, kuriame tuo metu gyveno Harry'is. Meškutė buvo prijaukinta ir labai draugiška. Kadangi į karą jos pasiimti negalėjo, leitenantas paliko meškutę Londono zoologijos sode. Karui pasibaigus grįžo jos pasiimti, bet Vinė jau buvo tapusi Londono zoologijos sodo įžymybe, todėl nuspręsta, kad geriausia jai ten ir likti²⁴.

Antroji vardo dalis – Pūkuotukas (angl. *Pooh*) – siejama su kadaise Christopherio Robino mėgtu gulbinu: „(...) Kristoferis Robinas kadaise turėjo gulbiną (o gal gulbinas turėjo Kristoferį Robiną – tiksliai negaliu pasakyti), kurį vadino Pūkuotuku. Tai buvo labai labai seniai, ir atsisveikindami mes pasiėmėme tą vardą, nemanydami, kad jis gulbinui dar kada galėtų praversti. Užtat kai Kristoferis Robinas gavo meškiuką ir meškiukas panoro turėti kokį nors nepaprastą vardą, Kristoferis Robinas iš karto pasakė, kad pavadins jį Mike Pūkuotuku. Ir pavadino.“²⁵ Gulbiną galima rasti pirmojoje Milne'o eilėraščių knygoje vaikams *Kai mes buvome maži* (1924), eilėraštyje „Vėdrodis“²⁶. Toje pat knygoje, eilėraštyje „Meškiukas“, minimas ir dar neturintis Mikės vardo meškiukas²⁷. Taigi nei gulbinas, nei meškiukas nevinami Pūkuotuku. O kitoje eilėraščių knygoje *Dabar mums šešeri* (chronologiškai įsiterpusioje tarp *Mikės Pūkuotuko* ir *Trobelės Pūkuotynėje*) jau galima rasti neišskiriamų draugų – berniuko ir meškiuko – draugystės aprašy-

mą: „Ten, kur aš, – ir Pūkuotukas / Ten, kur Pūkas, – tai ir aš“ (eilėraštis „Mes abu“²⁸).

Tiesa, ši Mikės Pūkuotuko vardo antrosios dalies – Pūkuotuko – gavimo versija nevysiškai įtikinanti. Kodėl gulbinas vadinamas Pūkuotuku – suprantama, bet štai kodėl gulbino vardas suteikiamas pliušiniam meškiukui – nelabai. Gal todėl, kad pliušas ar moheris, iš kurių tuo metu buvo gaminami žaislai, irgi truputį pūkuoti? Yra ir kita vardo atsiradimo versija, grąžinanti mus į Londono zoologijos sodą pas žymiąją meškutę Vine. Tais laikais nelabai paisyta vaikų saugumo: jei turėjai pažįstamą žmogų Londono zoologijos sode, galėjai patekti į lokio narvą ir pamaitinti jį šaukšteliu kondensuoto pieno. Populiariu buvo organizuoti vaikų gimimo dienos šventės zoologijos sode. Žinoma, ne viešai. Į vieną tokį gimtadienį buvo pakviestas Christopheris Robinas. Gimtadienį šventusios mergaitės vardas buvo Pamela. Pažaidusi su meškute Vine, Pamela apibūdino jos kailio kvapą žodžiu „poo“ (angliškai *poo* reikia kakutį)²⁹. Angliškai tokia kombinacija skambėtų *Winnie-the-Poo*. Užtenka pridėti vieną raidę ir ne pats maloniausias kvapas tampa pūkais.

Taigi įsivaizduokite situaciją: mažas berniukas turi daugybę minkštų žaislų ir lakią vaizduotę, jis kalbasi su žaislais – pats užduoda klausimus, pats į juos atsako. Kai to nebepakanka, į žaidimą įsitraukia mama, o tėtis visa tai stebi, kol vieną dieną ima ir viską užrašo. Vėliau į svečius pakviečiamas dailininkas Ernestas Howardas Shepardas, kad galėtų piešti iš natūros. Taip 1926 m. spalio 14 d. pasaulį išvysta knyga *Mikė Pūkuotukas*. Šiais metais švenčiame jos šimto metų sukaktį. Įdomumo ir konteksto dėlei paminėtina, kad Mikė Pūkuotukas švenčia savo sukaktį kartu su kitomis garbiomis ir žymiomis personomis: 2026 m. šimtas metų būtų sukakę karalienei Elžbietai II, Antonijui Gaudi, Marilynai Monroe ir Michaelui Bondui. Beje, tiek sukako ir serui Davidui Attenborough.

Nuo tos lemtingos dienos „Farnell“ pagamintas pliušinis meškutis, nupirktas „Harrods“ parduotuvėje ir 1921 m. rugpjūtį padovanotas mažam berniukui pirmojo gimtadienio proga, jau nebebuvo tiesiog žaislas. Jis tapo literatūriniu herojumi, tuo menko protelio meškiuku, kurį garbins visas pasaulis ir kuris savo ruožtu įkvėps ne vieno žaislo gamybą, ne vieno animacinio filmo, dainelės sukūrimą. 2001 m. „Walt Disney Com-

A. A. Milne'as su sūnumi Christopheriu Robinu ir Mike Pūkuotuku. 1926 m. Howardo Costerio nuotr., šaltinis Vikipedija

pany“ nusipirko Mikės Pūkuotuko autorines teises už 350 milijonų dolerių³⁰.

O kas nutiko žaislams, kuriuos palikome jaukiai įsitačiusius ant pufo Christopherio Robino žaidimų kambaryje? Jie emigravo į JAV. 1947 m. Elliottas Macrae, tuometis leidyklos „Dutton“ prezidentas, aplankė Milne'ų šeimą jų Cotchfordo fermoje Rytų Sasekse, kur jam buvo parodyti visi turimi legendiniai žaislai. Verslus amerikietis nepraleido progos: jis įtikino Milne'ą paskolinti jam žaislus, kad galėtų surengti knygų viešinimo kampaniją JAV. Milne'ai sutiko su viena sąlyga – kad žaislai nebus valomi ir grįš į Angliją tokie patys. Deja, šiai sąlygai nebuvo lemta išsipildyti. JAV žaislai įsigijo globėją – leidyklos atstovą Elliottą Grahamą, kuris net 40 metų kartu su jais keliavo po įvairius konkursus, parodas, pristatymus, dažnai duodavo interviu radijuje ir televizijoje. Įdomu, kad Grahamas visą laiką rašė dienoraštį, tad žaislų klajones ir nuotykius galima atsekti. Klajonės baigėsi Niujorko viešojoje bibliotekoje, kur gerokai laiko ir kelionių nustekenti žaislai buvo įkurdinti stiklinėje vitrinoje, du kartus restauruoti ir konservuoti (pirmą kartą 1988 m., antrą kartą 2015–2016 m.). Iki šiol jie ten gyvena ir pritraukia minias lankytojų³¹.

Didžioji Britanija ne kartą žaislus bandė susigrąžinti. Kartą šis klausimas buvo sprendžiamas net JAV prezidento Baracko Obamos ir Didžiosios Britanijos premjero Davido Camerono derybomis, pasibaigusiomis nesėkme. Amerikiečiai atsisakė grąžinti žaislus,

Mikės Pūkuotuko žaislų originalai Niujorko viešojoje bibliotekoje. Nuotr. šaltinis Vikipedija

teigdami, kad jie, kaip ir daugelis amerikiečių, atkeliavo čia ieškodami geresnio gyvenimo ir jį rado. Net šimtmečio proga Mikė Pūkuotukas, Paršelis, Nulėpusis, Kenga ir Tigras nebuvo išleisti namo – bijota, kad iš ten jie gali nebesugrįžti³². Vienintelis, kuris niekada šių žaislų nesiilgėjo, buvo Christopheris Robinas, savo prisiminimuose rašęs: „Kiekvienas vaikas turi savo Pūkuotuką, bet būtų keista, jei kiekvienas vyras vis dar nešiotųsi savo Pūkuotuką, kad jis primintų jam vaikystę. Bet mano Pūkuotukas kitoks. Jūs sakote: jis yra Pūkuotukas. Ne, tai jį daro kitokį tik jums, o ne man. Mano žaislai man nereiškė ir nereiškia nieko daugiau nei jūsų jums. Aš jų nemyliu labiau dėl to, kad juos pažįsta Australijos ar Japonijos vaikai. Šlovė neturi nieko bendra su meile.“³³

Michaelui Bondui – 100

Praėjus trisdešimt penkeriems metams po to, kai Dafnė Milne keliavo į „Harrods“ pirkti dovanų savo sūnui, trisdešimtmetis BBC operatorius Michaelas Bondas Kalėdų išvakarėse keliavo po darbo namo. Pakeliui jį užklupo pūga, tad užsuko į „Selfridges“ universalingą parduotuvę Oksfordo gatvėje, netoli Padingtono geležinkelio stoties. Parduotuvė tam itin tiko, nes buvo didžiulė: devyni liftai ir šešetas laiptų leido pirkėjams klaidžioti po visus penkis aukštus, geru oru užlipti ant stogo su apželdintomis terasomis, kur veikė kavinės ir net buvo mini golfo laukas³⁴. Bondo kelionė

po parduotuvę baigėsi žaislų skyriuje. Ten jo žvilgsnis užkliuvo už tuščios lentynos, ant kurios sėdėjo vienas pliušinis meškutis. Visi kiti buvo išpirkti, o šio kažkodėl niekas nenupirko. Meškutis kainavo 7 šilingus ir 6 pensus. Michaelas jau buvo pasirūpinęs dovanomis žmonai Brendai, su kuria gyveno nedidukame bute Noting Hilo rajone, šalia Portobelo kelio, ir net nebuvo tikras, ar turi atliekamų pinigų. Bet vienišo meškiuko vaizdas buvo toks graudus, jog jis sukrapštė likusias monetas, nusipirko žaislą ir iškeliavo namo³⁵. Michaelas nešėsi meškiuką storo vilnonio palto, su kuriuo nesušaldavo net filmuodamas lauke, užantyje. Galbūt tai jam priminė kitą meškiuką, kurį su savimi nešiojosi marškinių kišenėje – draugo dovaną Michaelui, išvykstančiam kariauti Antrajame pasauliniame kare³⁶. Grįžęs namo įteikė dovaną žmonai, o ji labai apsidžiaugė tokia staigmena ir įkurdino meškutį ant židinio atbrailos. Naujam gyventojui reikėjo vardo. Brendos pasiūlytas Medus (angl. *Honey*) Maiklui pasirodė per lėkštas, tad buvo nuspręsta jį pavadinti Pedingtonu – Padingtono stoties, iš kurios kiekvieną dieną važiuodavo į darbą ir šalia kurios buvo „Selfridges“ parduotuvė, garbei. Sėdę vakarieniauti jie nusprendė, kad meškiukas taip pat norėtų palaikyti jiems kompaniją. Tokiu būdu jis

atsirado prie šeimos stalo ir tapo neatsiejama Bondų gyvenimo dalimi. Net eidami valgyti į restoranus, jie nešdavosi Pedingtoną, kur jis visada gaudavo atskirą kėdę³⁷. Vėliau Pedingtonas lydėjo Michaelą Bondą visose jo kelionėse lėktuvu. Jie ypač mėgdavo lankytis Paryžiuje – toliau nuo Londono, kur Michaelą visi atpažindavo, šurmilio. Meškiukas keliaudavo su prikabin-tu raštelio: jame buvo nurodytas jo vardas ir adresas, jei netyčia jie pasimestų³⁸. Tiesa, ne kartą prašytas nusifotografuoti, tikrasis Pedingtonas niekada nesutiko to daryti, nes, kitaip nei literatūrinė jo versija, buvo labai drovus ir vertino privatumą³⁹. Todėl nėra žinoma, kas pagamino šį žaislą.

Tuo metu Bondas ne tik dirbo BBC operatoriumi, bet ir bandė plunksną rašydamas įvairaus pobūdžio tekstus – straipsnius į laikraščius, pjeses ir kt. Retkarčiais vienas kitas tekstas būdavo publikuojamas, bet daugumą redakcijos atmesdavo. Nors ir nebuvo sėkmingas autorius, bet turėjo savo literatūros agentą Harvey'ų Unną – žydą, pabėgusį iš nacistinės Vokietijos ir įsikūrusį Londone. Manoma, kad būtent jis tapo pono Gruberio iš knygų apie Pedingtoną prototipu. Po dar vieno neigiamo atsakymo Michaelas paskambino Harvey'ui klausdamas, apie ką gi jam rašyti. Harvey'us

pasidomėjo, ką jis matęs savo kambaryje. Nustebęs rašytojas ėmė vardinti: seną sieninį laikrodį, nespalvotą tėvų fotografiją, žaislinį meškiuką... „Rašyk apie jį“, – pataręs jam agentas. Akimirką padvejojęs, Bondas sutiko⁴⁰.

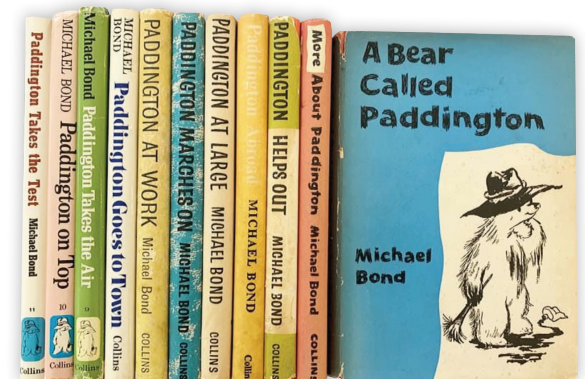
Pirmoji knyga apie Pedingtoną *Meškiukas vardu Pedingtonas* buvo parašyta per aštuonias dienas – kasdien po skyrių⁴¹. Tiesa, kitur minimos dešimt dienų, bet tai nekeičia esmės – knyga parašyta praktiškai vienu prisėdimu. Naująjį rankraštį autorius nusiuntė savo literatūros agentui ir mėnesį laukė atsakymo. Kai šis pagaliau paskambino ir po apsikeitimo mandagumo frazėmis prakalbo apie tekstą, Bondo širdis turėjo nusiristi į kulnus: agentas pasakė, kad Afrikoje, iš kur pirminiame variante buvo kildinamas Pedingtonas, lokių paprasčiausiai nėra. Laimei, problema buvo lengvai išsprendžiama. Pasitelkęs žinytus ir enciklopedijas, rašytojas atrado tinkamą lokį – pakankamai retą ir egzotišką, bet tikrai egzistuojantį. Šis lokys gyveno tolimojoje Peru: „– Aš labai retos rūšies meškinas, – pabrėždamas žodžius atsakė jis. – Ten, iš kur atvykau, mūsų jau nebedaug likę. / – O iš kur tu būsi? – paklausė ponias Braun. / Meškiukas įdėmiai apsidairė, tik tada atsakė: / – Aš iš Peru, iš pačios šalies glūdumos, iš miško. Ir nelabai kas tikėjosi, kad čia atsidursiu. Aš esu keleivis be bilieta!“⁴²

Greitai tekstas buvo pataisytas ir vėl nusiųstas agentui. Šis ėmėsi darbo. Septynis ar aštuonis kartus rankraštis buvo atmetas, kol galop dar vienas skambutis pranešė Bondui džiugią žinią: kūrinį „palaimino“ pats seras Williamas Collinsas⁴³ (leidykla „William Collins & Sons“, vėliau tapusi „Harper Collins“)“⁴⁴. Autoriui buvo pasiūlytas 75 svarų atlygis avansu, o knyga, pasirodžiusi 1958 m. spalio 13 d. (taigi žymiausių pasaulio literatūrinių meškiukų gimtadienius skiria vos viena diena), kainavo 8 šilingus ir 6 pensus – beveik tiek pat, kiek Michaelas Bondas sumokėjo už pliušinį meškutį.

Pirmasis knygos tiražas, iliustruotas Peggy'ės Fortnum, buvo išparduotas iki tų pačių metų Kalėdų, o kitų metų žurnalo *Books and Bookmen* sausio numeryje knyga *Meškiukas vardu Pedingtonas* įvardyta kaip geriausia 1958 m. knyga vaikams⁴⁵. Taip prasidėjo pasaulinis Pedingtono šlovės kelias. Dabar šis prekinis ženklas – pradedant knygomis ir baigiant filmais bei visa kita aplink besisukančia pramone – vertinamas milijar-

du dolerių⁴⁶. Pedingtonas atsidūrė net prie karalienės Elžbietos II stalo: minint jos karūnavimo jubiliejų 2022 m. sukurtas klipas, kuriame karalienė kartu su Pedingtonu geria arbatėlę⁴⁷. Birmingamo universitetas meškiuko vardu pavadino žvaigždyną⁴⁸. Būtina paminėti ir garsiuosius firmos „Gabrielle Designs“ pliušinius Pedingtono meškučius. Shirley'ė Clarkson 1971 m. juos sukūrė kaip kalėdinę dovaną knygoms apie Pedingtoną dievinusiems vaikams, o jie tapo tokie populiarūs, kad autorė, baimindamasi nekokybiškų padirbinių keliamos grėsmės vaikų saugumui, išplatino pranešimą: „Prašu nebandyti išimti marmelado iš Pedingtono sumuštinį!“⁴⁹

Pedingtonas taip gerai įsikūrė šiame pasaulyje, kad Bondas kartą prisipažino: „Kitame gyvenime – jei toks dalykas yra – neprieštaraučiau būti meškinas. Žinoma, su sąlyga, kad galėčiau būti toks kaip Pedingtonas.“⁵⁰ Michaelas Bondas mirė 2017 m. birželio 27 d. būdamas 91-erių.

Knygų serijos apie meškiuką Pedingtoną pirmieji leidimai 1958–1979 m., leidykla „Collins“, šaltinis *biblio.com*

Sėkmės receptas

Jei grįžtume prie mūsų įsivaizduojamo leidinio „Meškiukų pasaulio žinios“, jame galėtume rasti žymios parduotuvės „Build-A-Bear“ (liet. „Susikurk meškiną“) reklamą: „Susikurk sėkmingą meškutį! Pirmiausia nusipirk patinkamą žaislinį meškutį, su juo žaisk, šnekėkis, o pokalbius užrašyk. Į pasakojimą įtrauk egzotikos ir fantazijos. Rask talentingą dailininką ir patikimą leidėją. O tada paleisk meškutį į pasaulį, toliau jis viską padarys pats.“ Turbūt tokią sėkmės formulę galima sudaryti iš Mikės ir Pedingtono istorijų. Tik ar to užtektų?

¹ „Camilla takes missing Winnie-the-Pooh stuffed toy to New York to complete set“, www.bbc.com, 2026-04-26, interneto prieiga: <https://www.bbc.com/news/articles/cq17q7xk3d50> (žiūrėta 2026-05-16).

² Clemmie Moodie, „WINNIE THE LOU Prince Harry spends £8,000 on a first edition Winnie-The-Pooh book for Prince Louis's christening“, www.thesun.co.uk, 2018-07-09, interneto prieiga: <https://www.thesun.co.uk/news/6727671/prince-harry-louis-winnie-the-pooh-christening/> (žiūrėta 2026-05-16).

³ Daisy Stephens & PA Media, „Paddington vandals 'antithesis' of bear, says judge“, www.bbc.com, 2025-03-25, interneto prieiga: <https://www.bbc.com/news/articles/cpq2g1pzgxo> (žiūrėta 2026-05-16).

⁴ Ten pat.

⁵ „Paddington's creator at 100: Celebrating the centenary of Michael Bond“, www.westentheatre.com, 2026-01-13, interneto prieiga: <https://www.westentheatre.com/331379/news/paddingtons-creator-at-100-celebrating-the-centenary-of-michael-bond/> (žiūrėta 2026-05-16).

⁶ „Largest collection of Winnie the Pooh memorabilia“, www.guinnessworldrecords.com, interneto prieiga: <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/largest-collection-of-pooh-and-friends-memorabilia> (žiūrėta 2026-05-16).

⁷ „Most popular fictional bears in the United Kingdom (UK) 2016“, www.statista.com, 2016-10-14, interneto prieiga: <https://www.statista.com/statistics/650443/favorite-fictional-bears-uk/?srsId=AfmBOoqddKJJgVg9QBYUF2d7oxGlzFzrG3W8H7BZ4z-WUzwqNdrVP8g> (žiūrėta 2026-05-16).

⁸ „Teddy Bear World Records“, www.best-dressed-bears.com, interneto prieiga: <https://www.best-dressed-bears.com/blogs/news/teddy-bear-world-records> (žiūrėta 2026-05-16).

⁹ Barbara Werkmaster, Eva-Lena Bengtsson, Per Peterson, *Teddy Bears*, Barron's Juveniles, 1988, p. 40.

¹⁰ Shirley Harrison, *The Life and Times of Real Winnie-the-Pooh*, Remember When, 2011, p. 16.

¹¹ Barbara Werkmaster, Eva-Lena Bengtsson, Per Peterson, op. cit., p. 12.

¹² Ten pat.

¹³ Ten pat, p. 12–13.

¹⁴ Joan Greene, Ted Menten, *Complete Book of Teddy Bears*, Publications International, 1989, p. 12–14.

¹⁵ Shirley Harrison, op. cit., p. 17–20.

¹⁶ Ten pat, p. 18–19.

¹⁷ Ten pat, p. 20.

¹⁸ Interneto prieiga: <https://merrythought.co.uk/collections/edward-christopher-robins-teddy-bear-collection> (žiūrėta 2026-05-17).

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Kathryn Aalto, *The Natural World of Winnie-the-Pooh*, Portland, Oregon: Timber Press, 2015, p. 41.

²¹ Shirley Harrison, op. cit., p. 31.

²² *Beyond the World of Pooh. Selections from the Memoirs of Christopher Milne*, edited by A. R. Melrose, New York: Dutton Books, 1998, p. 57–58.

²³ Ten pat.

²⁴ „Real Winnie the Pooh“, www.londonzoo.org, interneto prieiga: <https://www.londonzoo.org/zoo-stories/history-of-london-zoo/famous-animals-london-zoo/winnie-pooh-origins> (žiūrėta 2026-05-17).

²⁵ A. A. Milne, *Pūkuotuko pasaulis*, [vertė Virgilijus Čepaitis], Vilnius: Garnelis, 2010, p. 9.

²⁶ A. A. Milne, *Kai mes buvome maži*, [vertė Sigita Gedas], Vilnius: Garnelis, 2010, p. 99.

²⁷ Ten pat, p. 106.

²⁸ Ten pat, p. 164.

²⁹ Shirley Harrison, op. cit., p. 45–46.

³⁰ „Disney Buys the Rights to Winnie the Pooh“, www.nytimes.com, 2001-03-05, interneto prieiga: <https://www.nytimes.com/2001/03/05/business/mediatalk-disney-buys-the-rights-to-winnie-the-pooh.html> (žiūrėta 2026-05-17).

³¹ „The Adventures of the REAL Winnie-the-Pooh“, www.nypl.com, interneto prieiga: <https://www.nypl.org/about/locations/schwarzman/childrens-center-42nd-street/pooh> (žiūrėta 2026-05-27).

³² Gyles Brandreth, *Somewhere, a Boy and a Bear*, Penguin Books, 2025, p. 11–14.

³³ *Beyond the World of Pooh. Selections from the Memoirs of Christopher Milne*, p. 60.

³⁴ Rosanne Tolin, *More than Marmalade. Michael Bond and the Story of Paddington Bear*, Chicago Review Press, 2020, p. 61–62.

³⁵ Russel Ash, Michael Bond, *The Life and Times of Paddington Bear*, Pavilion Books, 1988, p. 11.

³⁶ Rosanne Tolin, op. cit., p. 53.

³⁷ Ten pat, p. 64–65.

³⁸ Russel Ash, Michael Bond, op. cit., p. 133.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Rosanne Tolin, op. cit., p. 68–70.

⁴¹ Russel Ash, Michael Bond, op. cit., p. 17.

⁴² Michael Bond, *Meškiukas vardu Pedingtonas*, [vertė Viltaras Alksnėnas], Vilnius: Alma littera, 2021, p. 8.

⁴³ Tai, kad kūrinys gavo „palaiminimą“ iš velionio sero Williamso metonimiškai reiškia, jog leidykla sutiko jį išleisti. Nors Collinsas jau buvo miręs, bet jo, legendinės figūros, vardas leidyklos gyvavimo istorijoje būdavo taip – šmaikščiai, su humoru – minimas (aut. pastaba).

⁴⁴ Russel Ash, Michael Bond, op. cit., p. 18.

⁴⁵ Ten pat, p. 20.

⁴⁶ „Paddington: The affable bear who became a lucrative business“, www.andina.pe, 2024-12-09, interneto prieiga: <https://andina.pe/ingles/noticia-paddington-the-affable-bear-who-became-a-lucrative-business-1009904.aspx> (žiūrėta 2026-05-18).

⁴⁷ Interneto prieiga: <https://www.youtube.com/watch?v=r5L68isWXVc> (žiūrėta 2026-05-18).

⁴⁸ „Look up to the stars“, www.birmingham.ac.uk, 2017-12-13, interneto prieiga: <https://www.birmingham.ac.uk/news-archive/2017/look-up-to-the-stars> (žiūrėta 2026-05-18).

⁴⁹ Rosanne Tolin, op. cit., p. 95.

⁵⁰ Michael Bond, *How to Be More Paddington*, HarperCollins Children's Books, 2020, p. 127.

Kas namelyje gyvena: tautosaka kaip gyva skaitymo praktika bibliotekoje

URTĖ ŠULSKIENĖ

(Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka)

Lietuvių liaudies pasakos, sakmės ir padavimai vaikų skaitymo skatinimo lauke yra itin vertinga, tačiau ne visada lengvai aktualizuojama medžiaga. Šie tekstai turi aiškią pasakojimo struktūrą, ryškius personažus, atpažįstamus konfliktus, vertybinius pasirinkimus, glaudų ryšį su gamta, bendruomene ir tradicine pasaulėjauta. Vis dėlto šiuolaikiniam vaikui suvokiant šiuos tekstus dažnai prireikia tarpininkavimo: jų kalba, ritmas, vaizdiniai, archajiškos buities detalės ir mitologiniai kodai ne visada yra savaime suprantami. Todėl skaitymo skatinimo praktikoje svarbu ne vien pasiūlyti tekstą, bet ir sukurti aplinkybes, kuriose vaikas galėtų jį patirti, suprasti, interpretuoti ir įtraukti į savo vaizduotės lauką.

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešajoje bibliotekoje pastaraisiais metais nuosekliai formuojamas edukacijų ciklas, kuriame lietuvių tautosaka ir etninė kultūra pristatomos per interaktyvias, žaidybines ir teatrines formas. Šiam ciklui priklauso lėlių teatro veiklos „Kas namelyje gyvena?“ ir „Kai sakmės atgyja“, interaktyvi edukacinė erdvė „Mažasis etnosodžius“, o artimiausiu metu jį papildys nauja kryptis „Etnosalos“, skirta lietuvių liaudies dainoms ir skirtingų metų laikų papročiams pažinti. Prie šių iniciatyvų sukūrimo ir įgyvendinimo prisidėjo Lietuvos kultūros tarybos finansuojami projektai, tačiau jų reikšmė neapsiriboja projektiniu laikotarpiu: pasibaigus finansavimui, veiklos ir toliau vyksta bibliotekoje, jose aktyviai lankosi darželinukai ir moksleiviai,

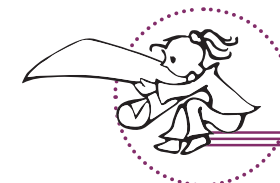
o sukurtos priemonės tapo ilgalaikė skaitymo skatinimo ir etnokultūrinio ugdymo infrastruktūra.

Šių veiklų ašis – interaktyvus skaitymo skatinimas. Skaitymas čia suvokiamas ne kaip vienkartinis teksto perskaitymas ar išklausymas, bet kaip daugiaetapis procesas: vaikas klausosi, stebi, atpažįsta, klausia, aiškinasi nežinomus žodžius, perima vaidmenį, kuria dialogą, veikia personažo vardu ir galiausiai pats tampa pasakojimo dalyviu.

Pasaka, kuri prasideda dar prieš skaitymą

Edukacija „Kas namelyje gyvena?“ skirta ikimokyklinio amžiaus vaikams. Jos pagrindą sudaro lietuvių liaudies pasakos apie gyvūnus ir žmones, turinčios aiškią fabulinę struktūrą, vaikams suprantamus veikėjus ir pakankamai daug vaidybos galimybių. Veiklose remiamasi pasakomis „Gaidys, šuo ir lapė“, „Dangus griūva“, „Lapė gudragalvė“, „Vilko bajorystė“ ir kitais ankstyvajam amžiui tinkamais lietuvių liaudies pasakojimais.

Svarbi šios programos ypatybė – skaitymo situacija pradedama kurti dar iki pasirodant pačiam tekstui. Vaikams renkantys gali skambėti būsimos istorijos aplinką nurodantys garsai: miško ošimas, paukščių čiulbėjimas, lietaus barbenimas, jūros bangavimas, krosnies spragsėjimas ar tolimi gyvulių balsai. Tokia

garsinė įžanga padeda vaikams nusiteikti, susitelkti ir įžengti į būsimos istorijos vaizdinį.

Edukacija dažnai pradedama susipažinimo ritualu: „Seku seku pasaką, vilks rado ašaką...“ Pasakos sekėjas, į eilėraščio struktūrą įterpdamas vaikų vardus, įtraukia visus į bendrą žaidimą. Tokia pradžia padeda edukatoriui užmegzti ryšį su dalyviais, suaktyvina kalbėjimą, sumažina įtampą ir iš karto parodo, kad pasakos bus ne tik klausomasi.

Prieš skaitant aptariama aplinka: kas pavaizduota širmoje, koks galėtų būti metų laikas, kokie gyvūnai gyvena miške, kokie augalai ten auga, kaip gamta keičiasi pavasarį, vasarą, rudenį ar žiemą. Vaikams išdalijamos dekoracijos – paukščiai, grybai, gėlės, medžiai ir kiti aplinkos elementai, kurios tvirtinamos ant širmos. Tai reikšmingas metodinis sprendimas: dalyviai ne tik išgirsta, kaip rutuliosis istorija, bet ir patys materialiai formuoja jos erdvę.

Pirmą kartą pasaka skaitoma arba sekama siekiant supažindinti vaikus su siužetu, veikėjais ir įvykių seka. Edukatorius atkreipia dėmesį į nežinomus žodžius, aptaria personažų elgesį, klausia, kokia buvo aplinka, kas nutiko, kodėl vienas ar kitas veikėjas pasielgė būtent taip. Tačiau šiame etape vaikai jau žino, kad vėliau patys mėgins istoriją atkurti, todėl klausymasis tampa aktyvesnis: reikia įsiminti veikėjų pasirodymo tvarką, jų veiksmus, nuotaikas, santykius.

Po skaitymo pereinama prie vaidmenų ir personažų kūrimo. Vaikai renka lėles, aprenkia jas, pritaiko aksesuarus – kepurėles, skareles, rankines, šalikus, diržus ar kitas detales. Šis procesas nėra tik pasiruošimas vaidinimui. Jis padeda įsiziūrėti į veikėją, suvokti jo charakterį, ieškoti sąsajų tarp išvaizdos ir elgesio. Kol dalyviai rengia personažus, edukatorius gali priminti patarles, pasikalbėti apie veikėjo būdą, paskatinti svarstyti, koks balsas jam tiktų.

Būtent čia atsiskleidžia viena įdomiausių edukacijos dalių – balso ir charakterio kūrimas. Vaikai, gavę lėlę, dažnai labai greitai perima personažo logiką. Meška ima kalbėti žemu, lėtesniu, sunkesniu balsu; lapė „pasmailina liežuvelį“, tampa gudri, meili, įtaigi; gaidys gali prabilti skardžiai ir išdidžiai; vilkas – grėsmingiau, šiurkščiau; kiškis – baikščiau ir greičiau. Šie intonaciniai bandymai nėra vien žaisminga užduotis. Jie lavina kalbinę raišką, fonetinį jautrumą, gebėjimą suprasti personažo būseną ir ją perteikti balsu.

Edukatorius šį procesą moderoja: parodo, kaip galima keisti intonaciją, primena dialogo situaciją, padeda drovesniems vaikams įsitraukti, skatina kalbėti ne tik atkartojant tekstą, bet ir improvizuojant. Pavyzdžiui, pasakoje „Gaidys, šuo ir lapė“ ten, kur nėra tiesioginės kalbos, ji gali būti sukurta vaidinant: alkanas šuo prašo šeimnininko vandens, gaidys – grūdų, o šeimnininkas atsako piktai ir nedraugiškai. Taip pasakojimas papildomas dialogais, padedančiais geriau suprasti veikėjų santykius ir konflikto priežastis.

Kai kurie metodiniai elementai ypač veiksmingi įtraukiant vaikus, kurie tuo metu neturi pagrindinio vaidmens. Jie gali kurti miško garsus, šlaminti šakeles, vaizduoti vėją, gegutę, žingsnių ritmą, lapų čežėjimą. Taip išlaikomas visos grupės dalyvavimas, net jei prie širmos tuo metu veikia tik keli personažai. Žiūrovai tampa ne pasyvūs stebėtojai, o pasakojimo garso, atmosferos ir ritmo kūrėjai.

Žaidimas kaip teksto suvokimo forma

Edukacija „Kas namelyje gyvena?“ veikia kaip teksto suvokimo metodas. Norėdamas vaidinti, vaikas turi atsiminti pasakos eigą, veikėjų seką, jų tarpusavio santykius, pagrindinį konfliktą ir pabaigą. Dalyviai mokosi pasakojimo struktūros praktiškai: kas įvyksta pradžioje, kur atsiranda kliūtis, kaip personažai reaguoja, kas lemia atomazgą.

Pavyzdžiui, interpretuojant pasaką „Gaidys, šuo ir lapė“, svarbu suprasti, kodėl šuo ir gaidys pabėga iš namų, kaip jie įsikuria miške, kodėl lapė susidomi gaidžiu, kaip gudravimas susiduria su draugyste ir pagalba. Aptariant kūrinį, galima kalbėti apie rūpestį, atsakomybę, bičiulystę, gyvūnų priežiūrą, tačiau tai daroma ne moralizuojant, o atsispiriant į konkrečią siužeto situaciją.

Edukatoriai pastebi, kad vaikai dažnai tiksliai įsimena frazes, intonacijas, įvykių detales, o pasaką vėliau atpasakoja tėvams. Tai rodo, kad aktyvus dalyvavimas stiprina ne tik emocinį įsitraukimą, bet ir teksto atmintį. Vien perskaičius pasaką tokio poveikio pasiekti būtų sunkiau. Vaidyba padeda pasakojimą įkūnyti, o per veiksmą patirta istorija vaikui tampa lengviau prisimenama.

Sakmės ir padavimai: sudėtingesnis tautosakos sluoksnis

Edukacija „Kai sakmės atgyja“ pratęsia lėlių teatro principą, tačiau perkelia vaikus į kitą pasakojamosios tautosakos lauką – sakmes ir padavimus. Ji skirta priešmokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus dalyviams. Programos tikslas – supažindinti su lietuvių sakmėmis, ypač Šiaulių krašto pasakojimais, mitinėmis būtybėmis, senoviniais žodžiais, tradicinės pasaulėjautos elementais.

Sakmės vaikams yra kiek sudėtingesnės nei pasakos. Jos dažnai trumpesnės, tačiau semantiškai tankesnės: jose gausu nepažįstamų vietų, archajiškų sąvokų, tikėjimų, mitinių personažų, numanomo santykio su nežinomybe. Todėl šioje veikloje daug dėmesio skiriama įvadui pokalbiui. Vaikų klausama, kokias paslaptingas būtybes jie žino, ar yra girdėję apie laumes, aitvarus, raganas, velnius, milžinus, vaiduoklius, vilkolakius, klystžvakes. Aptariamasi ir sakmių erdvės: paežerė, paupys, miškas, pirtis, jauja, klojimas, laukas. Taip vaikas įveda-

mas į mitinį pasaulį ne kaip į abstrakčią „senovę“, bet kaip į konkrečių vietų, veikėjų, tikėjimų ir baimių sistemą.

Atmosfera kurti pasitelkiama lietuviška kanklių muzika. Ji padeda sulėtinti tempą, sutelkti dėmesį, sukurti paslaptinio pojūtį. Edukatorius gali paklausti, kas šiek tiek bijo išgirsti istoriją apie mitinę būtybę. Toks klausimas metodiškai taiklus: jis leidžia įvardyti laukimą ir smalsumą, bet kartu išlaiko saugią, žaidybinę distanciją.

„Kai sakmės atgyja“ veiklose remiamasi tokiais pasakojimais kaip „Nešami spygliai“, „Velnius vyžpynys“, „Atsivijusi šviesikė“, „Jono žirgas“, „Laumės, dangus griūv!“ ir kitais sakmių bei padavimų tekstais. Juose veikia Laumė, Aitvaras, Laumė verpėja, Ragana, Velnius, Milžinas, Milžino sūnus, Klystžvakė mergelė, Ūkininkas, Dukra, Motina, Senelis.

Skaitant aiškinamasi ne tik tai, kas įvyko, bet ir kas yra šie personažai. Pavyzdžiui, aitvaras pristatomas kaip namų dvasia, nešanti žmonėms turtus, siejama su oru, vandeniu, debesimis. Tačiau edukacijoje ši informacija nėra pateikiama kaip sausa enciklopedinė informacija. Ji sužinoma per veiksmą: vaikai klausosi

Edukacijos metu vaikai susipažįsta su Astos Liaudanskienės lėlėmis. Levos Frišmantės nuotr. 2025 m.

sakmės, aptaria, kaip aitvaras veikia, kokią funkciją atlieka, kaip jį būtų galima pavaizduoti, kokių balsų jis kalbėtų, kaip judėtų.

Viename iš edukacijos epizodų prie aitvaro lėlės prikabinamas drobinis maišelis, o vaikai, perduodami lėlę ratu, „skraidina“ pavogtą maišelį iš vieno ūkininko pas kitą. Tokia detalė padeda suprasti siužetą per lytėjimą ir vizualiai: dalyviai mato, kaip daiktas juda, kas ką praranda, kas ką gauna, kaip mitinė būtybė įsiterpia į žmonių gyvenimą. Greta naudojami drobiniai maišeliai su ryžiais, avižomis, grikiais, kviečiais ar eglės spygliais. Vaikai juos liečia, atpažįsta, lygina, tad į sakmės pasaulį įtraukiama ir sensorinė patirtis.

Kitoje situacijoje mokomasi greitakalbės „Baisi baisi baidyklė – baido baisiškus baisiukus“. Ji čia veikia ne tik kaip žaidybinis intarpas. Greitakalbė lavina artikuliaciją, kalbos ritmą, padeda pajusti sakininės tradicijos gyvybingumą. Užkalbėjimai, greitakalbės, senoviniai žodžiai parodo, kad tautosaka yra ne vien siužetai, bet ir sakininės kalbos, intonacijos, ritmo, tradicinės kalbinės raiškos kultūra.

Metodinis leidinys kaip profesionalumo pagrindas

Svarbi šios edukacinės krypties dalis – elektroninis metodinis leidinys *Lietuviško pasaulio paslaptys. Sakmių ir padavimų teatro dirbtuvės*¹. Jis reikšmingas kaip priemonė, leidžianti programą įtvirtinti profesinėje praktikoje. Leidinyje pateikiami edukacinių veiklų scenarijai pagal sakmes ir padavimus, rekomendacijos, kaip organizuoti lėlių teatro dirbtuves, kaip dirbti su tekstu, kaip parengti vaidinimą, kaip įtraukti vaikus į personažų ir scenografijos kūrimą.

Bibliotekų edukacijose metodika yra ypač svarbi. Interaktyvi veikla negali remtis vien spontaniška improvizacija. Edukatorius turi valdyti grupės dinamiką, paskirstyti vaidmenis, pasirūpinti, kad įsitrauktų ne tik aktyviausi vaikai, bet ir drovesni dalyviai, laiku suvaldyti kylantį šurmulį, padėti grįžti prie teksto, užduoti klausimus, skatinančius ne vien emocinę reakciją, bet ir pasakojimo supratimą. Metodinis leidinys suteikia šiai veiklai struktūrą.

Ypač svarbu tai, kad leidinyje publikuojamas specialiai šiam leidiniui parengtas profesorės Gražinos

Skabeikytės-Kazlauskienės straipsnis „Mitinės būtybės tradicinio kaimo kasdienybėje“. Jis suteikia edukacijai folkloristinį ir literatūrologinį pagrindą: padeda geriau suprasti lietuvių tautosakos mitinių būtybių kilmę, funkcijas, ryšį su tradicinio kaimo kasdienybe, tikėjimais ir papročiais. Tokia teorinė atrama leidžia išlaikyti kultūrinį tikslumą. Lėlių teatras šiuo atveju nėra tik patraukli forma – jis remiasi turinio išmanymu.

Metodinis leidinys leidžia sukauptą bibliotekos, teatro specialistų, tautodailininkų ir folkloristų patirtį perduoti kitiems edukatoriams. Taip individuali kūrybinė iniciatyva tampa pakartojamu ir adaptuojamu profesiniu modeliu.

Lėlės: tarp meno kūrinio ir skaitymo skatinimo priemonės

Abiejų lėlių teatro programų kokybę lemia ir profesionalios tautodailininkės, tekstilininkės, lėlininkės ir pedagogės Astos Liaudanskienės sukurtos lėlės. Biblioteką su menininke sieja ilgametis bendradarbiavimas. Jos kurti personažai jau anksčiau apsigyveno Vaikų literatūros skyriaus erdvėse, o naujuose projektuose tapo pagrindinėmis skaitymo skatinimo priemonėmis.

Svarbu pabrėžti, kad šios lėlės nėra standartiniai rekvizitai. Tai vienetiniai rankų darbo kūriniai, kuriuose dera tekstilės, tautodailės, personažo charakterio ir vaikui pritaikytos žaidybinės formos sprendimai. Lėlės turi keičiamų aprangos detalių, tautinio kostiumo elementų, liaudies meno įkvėptų akcentų. Jos pakankamai patvarios, kad būtų naudojamos edukacijose, tačiau kartu išlaiko meninę vertę ir individualumą.

Lėlė šiose veiklose atlieka kelias funkcijas. Pirmiausia ji konkretizuoja literatūrinį personažą. Vaikui lengviau suprasti lapę, mešką, vilką, aitvarą ar laumę, kai veikėjas tampa matomas, liečiamas, judinamas. Antra, ji padeda kalbėti. Ne kiekvienas dalyvis išdrįsta prabilti savo vardu, tačiau lapės, meškos ar aitvaro balsu kalbėti dažnai būna lengviau. Trečia, lėlė skatina interpretaciją: reikia nuspręsti, kaip personažas judės, kokia intonacija jam tinka, ar jis bus gudrus, lėtas, linksmas, piktas, baikštus.

Galiausiai šios priemonės supažindina vaikus su profesionalia tautodaile. Jos rodo, kad edukacinis objektas gali būti ne tik funkcionalus, bet ir estetiškai

vertingas. Vaikas susiduria su rankų darbo kūrinium, kuriame svarbi medžiaga, spalva, forma, detalė, ornamentas. Tokia patirtis plečia kultūrinį akiratį ir ugdo jautrumą kokybiškam meniniam objektui.

Platesnis etnokultūrinis kontekstas

Lėlių teatro programos yra platesnės bibliotekos krypties dalis. Interaktyvi erdvė „Mažasis etnosodžius“ leidžia vaikams pažinti lietuvių etnokultūrą per sumažintą tradicinio žemaitiško sodžiaus modelį. Tai žemaitiški mediniai nameliai su buities daiktais, lėlytės, puoštos tautinio kostiumo elementais, medinės skrynelės, dekoruotos liaudies meno ornamentais, interaktyvi užduočių knyga, skirta darbams, tradicijoms ir papročiams pažinti.

Ši erdvė papildo skaitymo edukacijas, nes leidžia tautosakos pasaulį susieti su materialiąja kultūra: namais, buities darbais, drabužiais, daiktais, ornamentais, metų laikų ciklu. Jeigu pasakose ir sakmėse vaikas susitinka su pasakojimu, „Mažajame etnosodžiuje“ jis tyrinėja aplinką, iš kurios tokie pasakojimai kyla. Būsimos „Etnosalos“ šią kryptį pratęs per liaudies dainas ir papročius, dar labiau išplėsdamos etnokultūros pažinimo lauką.

Vienas svarbiausių šių programų bruožų – pastanga tautosaką aktualizuoti jos nesuprimityvinant. Vaikams pateikiami autentiški liaudies pasakų, sakmių ir padavimų siužetai, išlaikomi tradiciniai personažai, kalbinės detalės, mitologiniai motyvai. Tačiau jie pristatomi tokią formą, kuri leidžia tekstą suprasti per dalyvavimą.

Tai reikšminga ir skaitymo skatinimo, ir literatūrologiniu požiūriu. Tautosakos tekstas nėra vien edukacinio žaidimo iliustracija. Priešingai – žaidimas, lėlių teatras, scenografija, garsai ir dialogai padeda grįžti prie kūrinio struktūros, veikėjų funkcijų, pasakojimo logikos. Vaikas mokosi ne tik klausytis siužeto, bet ir suprasti, kaip veikia naratyvas.

Edukacijų metodiškumą ir meninį vientisumą lemia nuoseklus skirtingų sričių profesionalų bendradarbiavimas. Lėlių teatro scenarijus rengė aktorė, režisierė Monika Šaltytė, todėl veiklų struktūroje aiškiai juntama dramaturginė logika: įžanga, atmosferos kūrimas, teksto skaitymas, vaidmenų paskirstymas, improvizacija ir refleksija siejami į vientisą procesą.

Anksčiau minėtos Asta Liaudanskienė ir Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė šią struktūrą papildė kitais būtiniais dėmenimis – aukštos meninės vertės lėlėmis ir folkloristiniu bei literatūrologiniu pagrindu. O kasdienėje praktikoje šią medžiagą aktualizuoja bibliotekinininkai, turintys ilgametės darbo su vaikais ir skaitymo skatinimo patirties. Tokia tarpdisciplininė sandara leidžia edukacijoms išvengti atsitiktinumo: žaidybinė forma čia remiasi apgalvota metodika, meniniu profesionalumu ir kultūriškai atsakingu tautosakos turinio pateikimu.

Tautosaka – vaiko kūrybos mediatorius

Nors tautosaka dėl archajiškesnės kalbos, kitokio pasaulėvaizdžio, nuo kasdienės vaiko patirties nutolusių buities ir mitologinių detalių šiandien vaikų skaitymo skatinimo kontekste gali atrodyti kaip nelengvai prieinama medžiaga, Povilo Višinskio bibliotekos edukacijos rodo, kad šis atstumas gali tapti ne kliūtimi, o kūrybinio darbo pradžia. Pasitelkus įtraukią lėlių teatro formą, estetiškai įspūdingas lėles ir kruopščiai apgalvotą metodiką, pasaka, sakmė ar padavimas virsta mediatoriumi tarp skaitymo, žaidimo, pažinimo ir kūrybos. Čia vaikas ne tik susipažįsta su tradiciniu tekstu, bet ir turi galimybę jį aktyviai patirti: įsiklausyti, dalyvauti, savaip interpretuoti. Tokios formos skatina šiuolaikinį skaitymą – jos leidžia tautosakai tapti ne formaliai pristatomu paveldu, o gyva medžiaga smalsumui, kalbai, vaizduotei ir kūrybai plėtotis.

Levos Frišmantės nuotr. 2025 m.

¹ *Lietuviško pasaulio paslaptys. Sakmių ir padavimų teatro dirbtuvės: metodinė medžiaga edukatoriams*, [sudarė Giedrė Čarienė, įvadinį straipsnį parašė Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė, scenarijus parengė Monika Šaltytė-Dovydevičienė, maketavo Vaiva Kovieraitė-Trumpė], Šiauliai: Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka, 2024, 32 p., interneto prieiga: <https://www.savb.lt/metodine-medziaga-lietuvisko-pasaulio-paslaptys/> (žiūrėta 2026-06-05).

Senose nuotraukose – vaikai su žaislais

Povilas Pečontkauskas ant medinio arkliuko. Apie 1916–1917 m. Maskva

Nuo seno mėgstama vaikus fotografuoti su žaislais. Taip paliudijama, kad žaislas yra neatsiejamas vaikystės atributas. Iš vaiko žaislų galima spėti apie nuotraukoje užfiksuotą istorinį laikotarpį, šeimos socialinį statusą, žaislų tradicijas ir madas, vaikų pomėgius. Jūsų dėmesiui – trys XX a. pradžios – XX a. vidurio nuotraukos iš Raseinių krašto istorijos muziejaus.

Seniausioje iš jų – ketverių ar penkerių metų amžiaus Povilas Pečontkauskas ant vieno populiariausių žaislų – medinio arkliuko. Nuotrauka daryta apie 1916–1917 m. Maskvoje, kur nuotraukos herojus ir praleido savo vaikystę.

Apie Povilą ir jo šeimą žinoma daugiau: 1905 m. rugpjūčio 26 d. Donatas Pečontkovskis (būsimas Povilo tėvas) nusipirko Gruzdiškės dvarą su Dangučių palivar-

ku (537 dešimtinės, 1 752 sieksniai) Raseinių valsčiuje, Raseinių apskrityje, iš dvarininko Romualdo Vladislovo Vladimirovičiaus Felinskio. Donatas Pečontkovskis 1912 m. gruodžio 29 d. Maskvos Petro ir Povilo bažnyčioje susituokė su Kotryna (Katre) Jocyte. Įdomus faktas – jau kitą dieną po vestuvių užfiksuota, kad jiems gimė vienas iš būsimų dvaro paveldėtojų – Povilas Pečontkauskas. Kadangi dvarininko šeima gyveno Maskvoje, Gruzdiškės-Dangučių dvarą pagal generalinį įgaliojimą valdė Donato sesers vaikas Kazimieras Sirjatiavičius. Jis urėdavo nuo 1906 m. iki 1915 m., kai dvarą užėmė vokiečiai. 530 ha žemės turintis dvaras perimtas iš vokiečių 1919 m. balandžio 24 d. ir išnuomotas. 1916 m. – Pirmojo pasaulinio karo metais – vokiečių leidinyje *Polnischer Grundbesitz im Kreise Rossienie* rašoma, kad Gruzdiškės savininkas Pečontkovskis gyvena Maskvoje (vadinasi, Povilas vaikystę praleido ten pat). Vėliau Povilas pasakodavo apie turtingą aplinką – šeima gyveno pasiturinčiai. Tačiau po revoliucijos, 1917–1919 m., Maskvoje žmonės badavo, nebuvo kur nusipirkti maisto produktų. Povilas atsimindavo nuolatinį motinos ir jos seserų (tety) rūpestį dėl maisto. Nežino, iš kur jo gaudavo, bet atsimena, kad buvo verdami net žvirbliai. „Skystoje sriuboje plaukiodavo viena kita riebalų saulytė, aš jas gaudydavau su šaukštu, o mama vis ragindavo: „Pavluša, gaudyk gaudyk riebalukus! (Павлуша, поймай поймай жирачку!)“, – pasakojo Povilo dukra Marijona Pečontkauskaitė-Žulkienė (šiuos pasakojimus ji girdėjo iš tėčio). Kotryna Pečontkauskienė su vaikais Povilu ir Bronislava į Lietuvą grįžo apie 1925 m. ir apsigyveno Gruzdiškės dvare. 1925 m. Žemės reformos valdyba nusavino 39,2 ha Gruzdiškės dvaro miško ir 421 ha žemės, Donato Pečontkovskio įpėdiniams liko 80 ha žemės. 1927 m. Povilas pradėjo mokytis Raseinių gimnazijoje, dalyvavo ateitininkų veikloje.

Vėliau paveldėtojai už nusavintą žemę ir mišką gavo kompensaciją – plynai išsikirsti apie 5 ha miško

Trijų mergaičių su žaislais portretas. XX a. pr.

biržių Ukmergės ir Trakų miškų urėdijose nepaliekant sėklinių medžių. Povilas Pečontkauskas prieš karą pardavė dvarą, gyveno netoliese mažesnėje sodyboje. Po karo gyveno Gruzdiškėje, įstojo į kolūkį, dirbo buhalteriu. Kai kuriose vietovėse gyventojai išparceliuotų dvarų pavadinimus pakeisdavo, bet čia vėliau atsiradęs kaimas, pavadintas Gruzdiškės vardu, gyvuoja iki šiol. Raseinių krašto istorijos muziejus Pečontkauskų fotografijų archyvą gavo iš Povilo dukros Marijonos Žulkienės, o jos pasakojimą užrašė muziejininkė Lina Kantautienė.

Kitoje XX a. pradžios nuotraukoje matome tris šventiškai apsirengusias mergaites (gal sesutes?), pozuojančias su kaladėlėmis – su vienu iš seniausių, universaliausių ir reikšmingiausių žaislų žmonijos istorijoje. Nuotraukoje meniškai dera „mergaitiškas“ gėlių motyvas – fonas, vienos mergaitės palaidinė, gėlėta staltiesė.

Trečioji nuotrauka vėlyviausia, fotografuota apie 1950-uosius. Joje vaizduojamas Kazimieras Daujotas su sese. Įdomi detalė – vaikų tėvas Antanas Daujotas,

Kazimieras Daujotas su sese. Apie 1950 m. Lyduvėnai, Raseinių r.

tarnaudamas kariuomenėje, saugojo Lietuvos Respublikos prezidentą Antaną Smetoną, mama Stanislaiva Gudaitytė dirbo virėja Skaraitiškės dvare (Šiluvos sen.), ji buvo aktyvi visuomenininkė, dalyvavo pavarininkų veikloje Šiluvos apylinkėse. Vaikų senelis 1906 m. iš JAV parsivežė metalinį oblių, kurį naudojo dirbdamas koplytstulpius ir kryžius. Vienas jų dar tebestovi Lyduvėnų miestelyje (Šiluvos sen.). O apie Kazimierą žinoma tik tiek: gyveno Kušeliškės kaime (Šiluvos sen.), netoli Raseinių hidroelektrinės, pradėjusios veikti 1948 m. Kušeliškės malūno vietoje. Nuotrauka dvelkia istorija... Vaikai vilki paprastais, tamsesnių spalvų vaikiškais drabužiais, sovietmečio laiką menanti lėlė ir gal rankų darbo šautuvas gerai atspindi ir lyčių stereotipus: mergaitėms – lėlės, berniukams – ginklai. Fotografuota Lyduvėnuose, Raseinių rajone.

Perverskite savo senus albumus – juose ir jūs, ko gero, rasite vaikų su žaislais nuotraukų.

Parengė **Lina Kantautienė** (Raseinių krašto istorijos muziejus), **Džiuljeta Maskuliūnienė** (LNB)

Neužmirštami vaikystės žaislai: Judita Vaičiūnaitė, Viktorija Butautis

Judita Vaičiūnaitė su lėle.
Fotografuota Kaune, „Zinaidos“
fotoateljė 1940 m. Maironio lietuvių
literatūros muziejaus nuotr.

Pažvelkime į dvi rašytojų nuotraukas su žaislais.
Pirmoji – 1940 m. fotografuota Kaune, „Zinaidos“
fotoateljė. Matome mažą mergaitę – tai būsima viena
didžiausių XX a. antros pusės lietuvių poezijos kūrėjų.

Tuo metu Juditai buvo dveji metukai ir septyni mėne-
siai. Pozuodama ji laiko lėlę, plaukuose kūpo didelis
baltas kaspinas lyg milžiniška peteliškė, ant kaklo auk-
sinis krikšto kryželis, apie kurį atsiminimuose Judita

Vaičiūnaitė rašė: „Kai dygo dantys, aš jį pakramčiau,
ir tokį su dantų žymėmis jį vėliau nešiojo mano duktė
Ula.“¹ Poetė prisimena ir vėlesnį vaikystės metą: „Karš-
tos karo vasaros. Neužmirštami vaikystės žaislai – du
pliušiniai meškiriai, geltonas ir mažesnis žydras, minkš-
tas šuniukas su odiniu antkakliu ir raudonu liežuviu,
beždžionėlė.“² Universiteto profesoriaus, gydytojo
Viktoro Vaičiūno dukros buvo auklėjamos humanizmo
dvasia, mokomos atiduoti žaislus tėvo globajamiems

vaikams, turintiems psichikos negalią, matė, kad ne-
retai iš toli atvykstantys ligoniniai buvo gydomi veltui.

Vaičiūnaitė yra iš tos kartos, vaikystėje pergyvenu-
sios karo siaubą, Sibiro baimę, nepriteklius, bet poe-
tės atsiminimuose vaikystė yra šviesus laikas, kuriame
nėra barnių, priekaištų, nėra skriaudos, pykčio, neapy-
kantos, pagiežos. Lyrikė yra sakiusi: „Vaikystė – šven-
tas praeities laikas, kuriame viskas įgauna sakralumo
atspalvį...“³

Rašytoja su dukra Luka ir mielu vaikystės Meškiu Melburne (Australija). 2026 m.
Viktorijos Butautis asmeninio albumo nuotr.

Antroji – visai dar nauja, fotografuota šių metų bir-
želio 3 d. Australijoje, Melburne, kur šiuo metu gyvena
populiari paauglių rašytoja Viktorija Butautis. Nuotrau-
koje – rašytoja ir jos jaunėlė dukra Luka su mielu vaikys-
tės Meškiu. Štai ką rašytojos miniatiūra papasakojo:

Debesėlis

*Dukros lovoje vis dar miega žaislai, tiesa, jų gerokai
apmažėjo, bet taip miela rasti visus kartu sumigusius.
Geltonai oranžinis Meškis užima daugiausia vietos, bū-
tent jis suvirpina mano širdį. Dabar jo vardas Debesėlis.
Kas sakė, kad tik katės turi devynis gyvenimus? Meškis
gyvena antrąjį.*

*Nepaprastai aiškiai prisimenu, kaip spurdančia širdi-
mi atidariau man adresuotą siuntinį per kažkelintą vai-
kystės gimtadienį. Spoksojau apmirusi į ryškų kailį ant
be galo didelės galvos ir nieko daugiau pasaulyje man
netrūko – tai buvo Meškis, atsiųstas Mamos, kuri pirmą
kartą negalėjo būti kartu per mano šventę.*

*Po daugybės metų savo geltonai oranžinį draugą pa-
dovanojau jaunėlei. Ji suteikė Meškiui naują vardą ir dar
vieną gyvenimą.*

*Užsukusi į dukros kambarį paimu Debesėlį į rankas,
prisipaudžiu prie jo kaip vaikystėje ir laikiu to jausmo –
Mamos, saugumo, meilės.*

Viktorija Butautis

Parengė **Džiuljeta Maskuliūnienė** (LNB)

¹ Judita Vaičiūnaitė, *Raštai*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2008, t. 3, p. 399.

² Ten pat, p. 353.

³ Pagal Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus fondų rinkinių saugotojos
Eglės Rankauskienės tekstą, interneto prieiga:
[https://maironiomuziejus.lt/post-t-exhibit/juditos-
vaiciunaites-vaikystes-metai/](https://maironiomuziejus.lt/post-t-exhibit/juditos-vaiciunaites-vaikystes-metai/) (žiūrėta 2026-06-02).

Smagu versti smagų autorių

Kelionių vadovą ir vertėją Mantą Karvelį kalbina Viltarė Mickevičienė

Nuotraukos iš asmeninio Manto Karvelio archyvo

– Išsigandai, kai parašiau, kad norėsiu pakalbinti apie vaikystės skaitymus, sakei, kad nelabai daug skaitai.

– Vaikystėje skaičiau daug, bet dabar išties mažai, net nepatogu. Tiesiog visą dieną vertus nebesinori imti į rankas kitos knygos. Gaila.

– Papasakok apie savo vaikystę, iš kokios šeimos esi kilęs. Kiek žinau, tavo tėvai buvo mokytojai ir jūsų buvo didelė šeima.

– Augau didelėje, šešių vaikų, šeimoje. Turiu dvi vyresnes seseris ir tris jaunesnius brolius. Tėvai buvo mokytojai, tėtis – lietuvių kalbos, mama – logopedė, abu

Senelis groja susižavėjusiems anūkams. 1978 m.

Tarp žiedų su mašinyte. 1978 m.

dirbo toje pačioje mokykloje. Jie visą gyvenimą paskyrė vaikams. Mūsų namuose niekada netrūko gyvūnų. Aš turėjau didelį vilkšunį, vienas brolis mitelšnaucerį, kitas katę, fone čiułbėdavo kanarėlės, o kur dar mes, aštuoni žmonės. Liūdna tikrai nebuvo. Gyvenom keturių kambarių bute ir atrodė, kad vietos į valias, erdvės stygiaus nejautėm. Brolių miegamajame stovėjo dvi dviaukštės lovos, mes ten puikiai įsistekdavom keturiese. Graži, laiminga vaikystė.

– Vilniuj augai – „ant asfalto“?

– Taip, kaimo neturėjom. Senelių iš tėčio pusės niekada nemačiau, jie mirė dar prieš man gimstant, o mamos tėvai gyveno Vakarų Lietuvoje, Kelmėje. Ten mano vaikystės vasarų miestelis. Tiesa, turėjom sodą Vilniuje, jame tekėdavo pakapstyti žemę.

– Ar mėgdavot jūs, vaikai, į sodą važiuoti?

– Tikrai ne. Kova su piktžolėmis ir kiti žemės ūkio darbai mūsų visai nežavėjo. Man niekada nepatiko kapstyti daržuose su sliekais ir kirmėlėmis. Sodą pamėgau jau užaugęs, o šiaip būdavo – aaa, ir vėl į sodą. Neduok Dieve, dar ir nakvot ten prireiks, nee, geriau jau kaip nors nusimuilint. Tiesa, būdavo ir visai man patikusios veiklos, pavyzdžiui, skinti obuolius ir kriaušes (jos mūsų sode buvo nuostabios), kapoti nugenėtas šakas. Kitaip tariant, viskas, ką darant nereikia kišti rankų į žemę.

– Namelis irgi buvo?

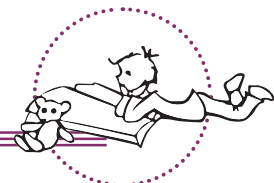
– Iš pradžių turėjom tokį daugiau persirengti skirtą „inkilą“. Iš bėdos jame būdavo galima ir pernaktoti, bet tik iš bėdos – pastatas buvo mažytis ir nesandarus, pamiršęs pasikišti drabužius po pagalve, ryte rasdavai juos sudrėkusius. Vaikams tai atrodė siaubingas dalykas. Paskui susirentėm didesnį namą. Pinigų, aišku, stigo, samdyti statybos kompanijų negalėjom, tais laikais tai ir nebuvo įprasta. Padėjo statybas išmanantys šeimos draugai, o mes atlikom nekvalifikuotos darbo jėgos funkcijas: rausėm pamatus, maišėm cementą, pamokyti prikaldavom lentą ir panašiai (juokiasi).

– Tu vyriausias brolis?

– Taip, aš vyriausias iš brolių, kiti jaunesni už mane ketveriais, šešeriais ir dvylika metų. Labai gera pozicija šeimoje – buvau pats stipriausias (juokiasi). Kartu buvo puiku turėti ir dvi vyresnes, motiniškai besirūpinančias seseris.

– Ar turėjai mylimą žaislą, kurį iki šiol prisimeni? Ar susigalvodavot kokių nors žaidimų?

– Žaidimų, aišku, susigalvodavom – nuo stalo teniso, improvizuoto ant svetainės stalo, iki bokso su pagalvėlėmis. Aš pats vaikystėje labai domėjausi futbolu. Žiūrėdavau visas įmanomas varžybas, čempionatus, apžvalgas. Pats irgi mielai spardydavau kamuolį lauke, o namie rengdavau mini futbolo turnyrus:

apversdavau ant šono žaislinį sunkvežimį arba kartoninę dėžutę (tai atstodavo vartus), kaire ranka laikydavau „vartininką“ – sprindžio dydžio žaislinį kareivėlį ar šiaip kokią figūrėlę, o dešine sprigtuodavau į tuos vartus stalo teniso kamuoliuką. Kartu imituodavau tribūnų gaudesį, skelbdavau kaip koks komentatorius, kas su kuo žaidžia, kas įmušė įvartį ir visą kitą svarbią informaciją. Manau, iš šalies turėjau atrodyti gana įdomiai, bet taip praleisdavau valandų valandas niekam nespainiodamas po kojomis, tai niekam ir nekluvo.

– O kaip su knygom? Skaitydavot, į biblioteką eidavot ar namie jų turėjot pakankamai?

– Skaitydavau daug. Į biblioteką nevaikščiojom, knygų užteko ir namie. Tėtis buvo dėl jų pamišęs ir nuolat pirkdavo. Pinigų niekada nebuvo daug, bet knygų tikrai nestigo, nuo vaikiškų iki klasikos, nuo pažintinės iki nuotykinės literatūros. Man patikdavo įvairios. Iš pradžių, aišku, skaitydavau skirtas vaikams, paskui įtraukė nuotykinės. Ypač mėgau Thomą Mayne'ą Reidą, dievinau Luji Busenaro knygą *Kapitonas Pramušgalvis*. Tiesa, kartais susidomėdavau gerokai vyresniam amžiui skirtais kūrinių, nors ką ten suprasdavau – jau kitas klausimas. Pamenu, kokių dešimties buvau įjungęs į Ernesto Hemingway'aus *Senį ir jūrą*, vis kovojau ir kovojau su ta žuvim (*juokiasi*).

– Kokio amžiaus pradėjai skaityti?

– Atėjęs į pirmą klasę jau visai gerai skaičiau.

Rugsėjo 1-oji. Apie 1983 m.

– Mūsų vaikystėje buvo gal ne tiek daug paveikslėlių knygų. Ar skaitydavai, pavyzdžiui, Astridą Lindgren?

– Šiek tiek. Keista, bet patys garsiausi jos kūriniai manęs neužkabino. Tikrai patiko dvi knygos – *Broliai Liūtaširdžiai* ir *Ronja plėšiko duktė*. Puikios, nuostabiai iliustruotos istorijos. Ir dar galbūt *Mes Varnų saloje*.

– O garsiosios – tai Mažylis ir Karlsonas, kuris gyvena ant stogo?

– Taip, dar *Pepė Ilgakojinė*. Tiesa, *Karlsono* vaikystėje net ir neskačiau. O kalbant apie paveikslėlius, tais laikais buvo kietais viršeliais išleista tokia bežodė nespaltotų karikatūrų knygelė, mes ją vadindavome tiesiog Bidstrupu – buvo toks garsus danų karikatūristas¹. Ji man labai patiko, linksmi dūdėlė piešė (*juokiasi*). Kažkada prisiminęs pagūglinau internete ir staiga prieš akis iškilo seniai pamirštos juokingos detalės: sulopytas batas, pilvotas gobšuo, piktas šuo. Jaučiausi kaip sugrįžęs į praeitį. Skaitydavau ir kitas vaikiškas knygas – Juleso Verne'o ir panašias.

– Čia tos vaikiškos?

– Na taip, juk taip lengva buvo skaityti! Paskui gana anksti pradėjau skaityti „Horizontų“ seriją apie keliones ir geografiją. Labai patikdavo.

– Tai tau jau nuo mažens kelionės, geografija rūpėjo?

Visa šeima su augintiniais (tėtis fotografuoja). Apie 1992 m.

– Tikrai taip. Pamenu, kai dar nėjau į mokyklą, radau lentynoje tokią keistą knygelę, ant jos buvo rusiškai užrašyta *Malyj atlas mira*². O ten – pasaulio žemėlapiai! Žiūrėjau kaip užkerėtas, skaičiau šalių ir sostinių pavadinimus, netrukus daugelį mokėjau atmintinai.

– Geografija mokykloje tau turbūt irgi patiko?

– Taip, labai patiko. Ne viskas, žinoma, dirvožemiai ir kritulių lygis nedomino, bet šiaip, ko gero, geografija buvo mano mėgstamiausias dalykas mokykloje.

– Bet pasukai į filologiją. Ar nebuvo minčių studijuoti geografiją, ar nesinorėjo daugiau į tą sritį gilintis?

– Jeigu atvirai, tai baigus mokyklą man galvoj kaip reikiant švilpė vėjai. Bet visi kažkur stojo, reikėjo ir man stoti. Apie geografiją galvojau, bet nelabai įsivaizdavau, kuo būčiau ją baigęs, be to, geografijos studijos susijusios ir su tiksliaisiais mokslais, o čia jau ne mano sritis. Taip išėjo, kad pasiėmiau laikraštį, peržvelgiau studijų programas, kur kokie stojamieji egzaminai, ir nutariau: reikia man į filologiją stoti. Pastūmėjo ir tai, kad vyriausia sesuo buvo baigusi ar bebaigianti vokiečių kalbos studijas, kita sesuo studijavo lietuvių kalbą. Taip ir apsisprendžiau.

– Ir kaip toje skandinavistikoje sekėsi?

– Buvo labai įdomu. Tik, kaip jau sakiau, tuo metu buvau dar ne visai susitupėjęs, dabar iš studijų pasiimčiau daugiau.

– Bet turbūt turėjai reikalų su visokiom kalbos istorijom, senąja germanų kalba?

– Tų disciplinų labiausiai ir nemėgau: lotynų kalbos, senosios germanų, senosios islandų.

– Kas buvo įdomiau – literatūriniai dalykai ar kalbiniai?

– Net nežinau. Tiek kalbos, tiek literatūros dėstytojai buvo puikūs, tik aš ne visada sugebėjau pasiimti iš jų tiek, kiek galėjau.

– Tiesiog smalsu, ar studijuodamas skaitei vaikų literatūrą? Aš atradau, kad mokantis kalbos labai pravartu skaityti būtent vaikų literatūrą.

– Šiek tiek, nors ne per daugiausia. Per vertimo paskaitas versdavome ir grožinę, ir dalykinę literatūrą, laikraščių straipsnius.

– Kaip prasidėjo tavo, vertėjo, karjera – atsitiktinai ar sąmoningai?

– Pirmieji bandymai versti dalykinius tekstus buvo baigiant studijas, paskui ėmiau sulaukti skambučių iš vertimų biurų. Jie pasiūlydavo išversti kokį nors lankstinuką, instrukciją ar pažymą. Pirmieji grožinės literatūros vertimai atsirado, kai kartą su manimi susisiektė knygų leidykla. Spėjau, kad jai mane rekomendavo vienas dėstytojas. Paskui kita leidykla pasiūlė išversti didelę knygą apie kulinariją. Aš labai stengiausi, vertimai išėjo pusė bėdos. Pasiūlymai nesiliovė, netrukus susisiektė kitos leidyklos, ir grožinės literatūros vertimo veikla įsibėgėjo.

– Ar atsimeni pirmąją savo verstą knygą?

– Pirmoji grožinė knyga, atrodo, buvo *Žvaigždėtos lubos*, skirta paaugliams³.

– Ar dabar pasitaiko dar paaugliams versti?

– Pasitaiko. Paprastai pats nesirenku, leidykla pasiūlo knygą. Kartais tai būna knyga vaikams, kartais paaugliams, o kartais biografijos ar specifinių sričių knygos, bet dažniausia detektyvai ir trileriai. Verčiu daugiau suaugusiems, vaikams, sakyčiau, gal tik kas penkta ar kas šešta knygelė pasitaiko. Paprastai kreipiasi tos pačios leidyklos.

– Ar seki savo vertimus, ar jie sulaukia Lietuvoje dėmesio, ar gerai perkamos tos knygos?

– Kartais paskaitau atsiliepimus, bet knygų pardavimu nesidomiu. Kai kurių autorių esu išvertęs tikrai nemažai, todėl darau prielaidą, kad jei leidykla vėl užsakinėja, tikriausia neblogai parduoda.

– Kam smagiau versti – vaikams ar suaugusiems skaitytojams? Ar jauti skirtumą?

– Viskas priklauso nuo knygos ir nuo autoriaus. Jei gu smagus autorius, tai ir versti smagu. Gal vis dėlto labiau mėgstu versti suaugusiems skaitytojams. Svarbiausia, kad verčiant būtų pačiam įdomu. Sunku, kai autorius ima filosofuoti, nors filosofas iš jo labai šiaip sau, kitas nusifantazuoja, prisigalvoja utopinių, beveik absurdiškų situacijų. Tada tikrai nekas.

– Iš vertimų išgyventi galima?

– Galima, bet norėtusi gyventi geriau. Dalykinės literatūros dabar visai nebeverčiu, tik grožinę.

– Ar daug verti, ar susidarai darbų grafiką?

– Dabar kokius septynis mėnesius per metus intensyviai dirbu turizmo srityje, vertimams lieka ne tiek daug laiko, todėl išverčiu per metus vos vieną kitą knygą. Kur kas daugiau išverčiau per pandemiją, kai niekur nevažinėjau. Laimei, užsakymų netrūko, nors turizmas sustojo, leidyba klestėjo. Tuo metu turėjau vertimų grafiką maždaug metams į priekį.

Per pandemiją beveik trejus metus praleidau Kinijoje. Išvykau ten 2020 m. rudenį, grįžau 2023 m. pavasarį. Kodėl iš viso reikėjo vykti tokiu metu? Tą rudenį Lietuvoje kilo antroji koronaviruso banga, buvo akivaizdu, kad laukia antras uždarymas. Kinijoje tuo metu situacija buvo geresnė, o gyvenimas kur kas laisvesnis, todėl žmona pasiūlė kelis mėnesius praleisti Pekine, kur gyvena jos tėvai. Tiesa, užsibuvom geroi ilgiau: susilaukėm sūnaus, pašlijo sutuoktinės tėvų sveikata ir išėjo taip, kad Lietuvoje vėl pasirodžiau tik po pustrėčių metų. Visą tą laikotarpį verčiau knygas, susikaupė ištis nemėnėkas sąrašas: biografiniai kūriniai, knygėlės vaikams, detektyvai, trileriai. Daugelio priešlapyje šalia informacijos apie vertėją būtų galima įrašyti „Made in China“, ir tai būtų teisybė.

– Tai gal ir kinų kalbos išmokai? Ar su žmona bendraujate angliškai? Ar apskritai išgyventi Kinijoje įmanoma nemokant kinų kalbos, ar kinai kalba ir kitomis kalbomis?

– Mano sutuoktinė puikiai kalba angliškai, todėl bendraujame anglų kalba. Aš kinų kalbos nemoku (tik pavienius žodžius), bet vis baudžiuosi pramokti. Bet kur gyvenant reikėtų mokėti vietos kalbą, o Kinijoje ypač, nes sutikti kitų kalbų mokančių vietinių ten pasitaiko ištis retai.

– Ar su sūnumi skaitai knygeles vaikams, gal ir lietuvių autorių kas nors yra patekę į tavo akiratį? Ar bendraujate lietuviškai? Turint omenyje, kad daug laiko keliauji, gal ir primiršta jis tą antrą gimtąją kalbą?

– Taip, su sūnumi kalbuosi lietuviškai. Jis viską supranta, bet kitų lietuviškai kalbančių žmonių jo aplinkoje pasitaiko tik retsykiais, o ir man nuolat tenka kur nors išvykti, todėl kitiškai ir angliškai jam kalbėti lengviau. Knygeles skaitau, dažniausiai tokio amžiaus vaikams (jam dabar ketveri) adaptuotas istorijas su gražiomis iliustracijomis. Neblogo pasisekimo sulau-

kė Eduardo Mieželaičio knygėlė *Zuikis Puikis*, Justino Marcinkevičiaus *Grybų karas* ir ne lietuvių autoriaus *Rikiki ir Rududu*.

– O kaip su gido darbu: juk vesti ekskursijas, kaip ir versti, pradėjai panašiu laiku? Ar prisimeni, kokia buvo tavo pirmoji išvyka – į kokią šalį, su kokia grupe? Kiek šalių ir žemynų jau esi aplankęs?

– Taip, vos baigęs studijas pradėjau gidauti Vilniuje skandinavų turistams. Lankiau gidų kursus, gavau pažymėjimą. Netrukus pamačiau skelbimą, kad ieškomi kelionių vadovai į užsienį vykstančioms lietuvių turistų grupėms, ir supratau, kad labai noriu to darbo. Pirmą savo grupę prieš 24 metus lydėjau į Šiaurės Suomiją ir, nors labai stengiausi, dėl patirties stokos visiškai tą kelionę sumoviau. Iki šiol nesmagu prisiminti, tiesą sakant, neįsivaizduoju, kodėl darbdavys leido pabandyti dar sykį. Gavęs antrą progą, ją pasinaudojau daug sėkmingiau.

Esu buvęs visuose žemynuose, išskyrus Antarktidą, bet šalių aplankiau palyginti nedaug – vos 67 užsienio valstybes. Sąrašas galėtų būti geroi ilgesnis, bet dirbdamas kelionių vadovu nuolat grįžtu į tuos pačius kraštus, todėl kai kuriose šalyse esu buvęs daugiau nei po šimtą kartų. Be to, yra daugybė dar nematytų vietų ir jau aplankytuose kraštuose. Žinoma, kasmet stengiuosi nukeliauti ten, kur dar nebuvau. Mažiausiai teko lankytis Pietų Amerikoje ir Afrikoje, ten ateityje ir norėčiau daugiau pasidairyti.

– Esi nemažai keliavęs ir su IBBY Lietuvos skyriaus nariais. Kaip su tomis kelionėmis: ar ruošdavaisi joms specialiai, ar prisidėdavai prie maršrutų literatūros takais sudarymo?

– Mano pagalba ruošiant maršrutus būdavo daugiau techninio pobūdžio – patardavau, ar viską spėsime aplankyti, o kokius objektus lankysime, sprendavo IBBY žmonės. Ruoštis reikėdavo, kad turėčiau ką papasakoti apie lankomas vietas, o apie literatūrinius objektus pasakodavo daug geriau apie tai išmanantys keleiviai.

– Kokias keliones su IBBY nariais prisimeni smagiausiai?

– Smagiai keliavome Švedijoje, neblogo sekėsi Šveicarijoje. Įdomu buvo Velse, nors man, kelionės vadovui, tikrai buvo nelengva. Ne kartą lankiausi Di-

Su žmona ir sūnumi

džiojoje Britanijoje, bet toje kelionėje buvo apstu nematytų vietų. Šauni buvo ir dar prieš pandemiją įvykusi paskutinė kelionė su IBBY į Austriją.

– Noriu dar šiek tiek paklausinėti apie Sofios Chanfreau ir Amandos Chanfreau knygos Žirafos širdis labai didelė vertimą. Ar versdamas jautei, kad ji parašyta Suomijos švedų kalba, ar tik šnekamojoje kalboje yra skirtumų?

– Šnekamojoje kalboje girdisi akcentas, o rašytinėje kalboje skirtumų nesijaučia. Nepasireiškė ir šalies specifika, nes veiksmas vyksta pusiau išgalvotoje vietoje, taigi skirtumų nejaučiau.

– Ar įdomu buvo versti, juk teko labai daug naujų darbų sukurti? Ar originalas sunkiai pasidavė?

– Nebuvo lengva, reikėjo geroi pasukti galvą, užtrukau su ta knygele ilgiau nei paprastai. Verčiau keiliais etapais, kai pasitaikydavo neįprastai pavadintas veikėjas, iš pradžių sugalvodavau laikiną pavadinimą,

paskui ateidavo geresnių minčių. Baigęs versti redagavau dvigubai ilgiau nei kitas.

– Užtat labai džiugu, kad šis vertimas neliko nepastebėtas – buvo ne tik IBBY Lietuvos skyriaus apdovanotas Adomo Druktenio premija už reikšmingiausią 2024 m. verstinę knygą paaugliams, bet ir įtrauktas į 2026 m. IBBY garbės sąrašą. Gražus kūrybinės veiklos įvertinimas ir puikus sutapimas – juk šiemet šventei savo jubiliejų.

– Taip, švenčiau. Ketinau užsakyti pats sau koncertinį sveikinimą, pasimerkti gvazdikų ir apsivilkęs kostiumą žiūrėti televizorių, bet per darbus nespėjau.

– Ačiū už smagų pokalbį. Sėkmės kelionėse ir vertimuose.

¹ Herluf Bidstrup (1912–1988) – V. M.

² *Mažasis pasaulio atlasas* – V. M.

³ Johanna Thydell, *Žvaigždėtos lubos*, [iš švedų kalbos vertė Mantas Karvelis], Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.

Link meilės vedančios klajonės (Kate'ės DiCamillo *Nepaprasta Edvardo Tiuleino kelionė*)

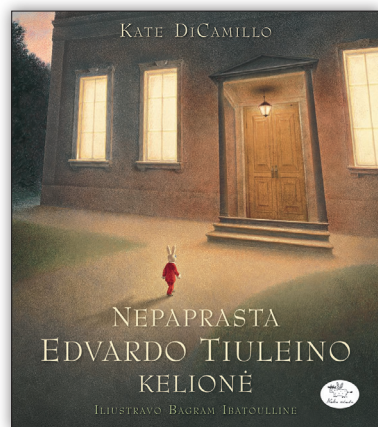
DR. (HP) GRAŽINA SKABEIKYTĖ-KAZLAUSKIENĖ

2006 m. išleista Kate'ės DiCamillo knyga *Nepaprasta Edvardo Tiuleino kelionė* po šešerių metų Viltaro Alksnėno išversta pasiekė lietuvių skaitytojus. Už šios knygos vertimą Alksnėnas pelnė IBBY Lietuvos skyriaus premiją, paskirtą ir už vertimo meistrystę, ir už reikšmingo kūrinio pasirinkimą. Knygos vietą vaikų literatūroje rodo ypatingas jos pripažinimas: JAV tėvai *Nepaprastą Edvardo Tiuleino kelionę* išrinko geriausia knyga vaikams, o žurnalas *School Library Journal* įtraukė tarp 100 geriausių visų laikų knygų jauniems skaitytojams. Tiek anglakalbiuose kraštuose, tiek išversta knyga susilaukė gausybės adaptacijų, tarp jų ir Lietuvoje: pagal šią knygą spektaklius yra sukūrę Klaipėdos lėlių teatras, Juozo Miltinio dramos teatras, Vilniaus senasis teatras. Kuo *Nepaprasta Edvardo Tiuleino kelionė* nusipelnė tokio dėmesio? Trumpas apibendrinantis atsakymas galėtų būti toks: šioje knygoje pagauliu pasakojimu atskleidžiama egzistencinė neį save, o į kitus orientuota meilės svarba.

Straipsnyje pristatysiu kelis šiai knygai būdingus pasakojimo strategijos ypatumus, pateiksiu pradinę triušio Edvardo charakteristiką, aptarsiu tapatybės kaitą ir su ja susijusį jausmų ugdymą.

Pasakojimo strategijos bruožai

Viena iš paveiklaus kūrinio sąlygų yra tradicinių, skaitytojo atpažįstamų struktūrų ir netikėto požiūrio, sugriaušančio įprastines nuostatas ir atveriančio kitokias pasaulio suvokimo galimybes, dermė.

Dail. Bagram Ibatouline

Aptariamoje knygoje tradicijai priklauso dvi į vienuką susiliejusios archetipinės pasakojimo schemas, kurių jauniems skaitytojams turėtų būti pažįstamos iš kitų knygų: tai su šeima išsiskyrusio, bet galiausiai vėl į ją sugrįžtančio herojaus istorija ir nuotykinga, kupina išbandymų herojų brandinanti kelionė.

O netikėtumo įspūdis visų pirma kuriamas knygos užuomazgoje nusikeliant į jaunajam skaitytojui artimą aplinką ir nustebinant jį nelauktu žaislo ir vaiko ryšiu. Įprasta, kad vaikai turi numylėtą žaislą ir vienaip ar kitaip reikia jam savo jausmus, kaip DiCamillo knygoje daro Abilena. Klausimas, ar mylimas žaislas myli jį, vaikams paprastai nekyla, nes galimas atsakymas vienas: žinoma, myli. Bet porcelianinis triušis Edvardas, visa širdimi mylimas Abilenos, jos nemylė. Kiek netikėta yra ir Edvardo fizinių ypatybių traktuotė. Jis mąsto ir jaučia, tačiau skirtingai nei vaikų literatūros klasikais priklausantys Carlo Collodi'io Pinokis ar Alano Alexanderio Milne'o Mikė

Pūkuotukas savarankiškai nejudą ir balsu nekalba (išskyrus skyrių, kuriame šnekasi su kitomis lėlėmis).

Toks fizinis Edvardo ribotumas lemia savotiškas pasakojimo ypatybes. Triušis atsiskleidžia, pirma, per vidinę kalbą, įgalinančią atsiverti tiesiogiai; antra, triušio mintis ir jausmus perteikia visažinis pasakotojas, be kita ko, svarbus tuo, kad įvardija tuos herojaus išgyvenimus, kurių šis pats įžodinti nesugeba. Tokiu būdu realizuojama pažintinė funkcija: skaitytojas supažindinamas su įvairiopomis meilės ir kitų jausmų psichologinėmis apraiškomis ir jų sąvokomis. Ir trečia, kai kada visažinio pasakotojo ir vidinė triušio kalba susilieja, taip suformuodamos menamąją kalbą. Pasakotojas išlaiko triušį vertinantį atstumą, tačiau niekada nenutolsta, išlieka triušio erdvėje ir į kitus veikėjus žvelgia ne kaip visažinis, o kaip stebėtojas. Kitų veikėjų vidinių minčių ir jausmų jis neperteikia, todėl jie atsiskleidžia kitaip nei triušio – per atliekamus veiksmus ir balsiai išsakomus monologus ir dialogus. Toks kitų veikėjų charakterizavimo būdas suponuoja vieną triušio poveikio savybę – jis tampa nebyliuoju žmonių klausytoju: žmonės yra linkę jį kalbinti, išsakyti, ką nors jam pasakoti. Tai ilgainiui turi įtakos triušio charakterio raidai.

Pradinė triušio Edvardo charakteristika

Triušio Edvardo Tiuleino istorija pradedama detaliu jo išorės pristatymu: pagamintas iš porceliano, rankos ir kojos sujungtos viela, todėl lanksčios, ausys iš tikro triušio kailiuko, akys žydros, žvilgsnis skvarbus ir protingas. Išorės charakteristikai priklauso ir spintoje laikomos puošėviškos aprangos apibūdinimas – išskiriamas kišeninis auksinis laikrodis, traktuojamas kaip aukšto statuso atributas. Dabitos išvaizda lemia pasipūtėlišką triušio nuomonę apie save: „Apskritai Edvardas Tiuleinas laikė save ypatingu, išskirtiniu, pavyzdiniu.“¹ O gėrėjimasis savimi, žiūrint į savo atvaizdą tamsiame lango stikle, rodo triušį esant savimylą: „Ak, koks tai atspindys! Koks dailus atvaizdas tame lange! Edvardas niekaip negalėdavo atsigrožėti pats savimi“ (p. 11).

Požiūrį į save didele dalimi susiformuojame pagal tai, kaip mus vertina kiti. Su triušiu Tiuleinu namuose žaidybiškai elgiamasi kaip su šeimos nariu: su žmonėmis jis sėdi prie vakarienės stalo, tėtis į triušį kreipiasi „Sere Edvardai“, močiutė Pelegrina prieš miegą apkamšo ne tik Abileną, bet ir kitoje lovelėje gulintį Edvardą. Prilygi-

namas šeimos nariams, triušis tampa susireikšminusiu išpuikėliu. Jis kratosi savo gyvūniškos žaislo prigimties ir jaučiasi pažemintas, kai yra pavadinamas ilgaausiu arba daiktu. Didžiausios nelaimės, Edvardo išgyventos Tiuleinų namuose, – du kartai, kada su juo esą pasielgta nepagarbiai: kai sugriebęs dantis jį purtė kaimynų šuo ir kai tarnaitė, išvaliusi jį dulkių siurbliu, padėjo į lentyną prie kitų lėlių. Itin taikliai triušį Edvardą yra įvertinusi Neringa Mikalauskienė (Dangvydė): „Jis yra tiksli anglų džentelmeno, kuriam puikybė ir geros manieros svarbiau už kitų jausmų išraišką, kopija.“²

Edvardui svarbu tik jis pats. Jis nepuoselėja kitiems jokių šiltų jausmų, yra abejingas net savo šeiminei Abilenai, nuolat kartojančiai: „Aš tave myliu, Edvardai.“ Triušis neatsiliepia į Abilenos meilę net ir tada, kai ši, grįžusi iš mokyklos ir pasigedusi jo ant svetainės kėdės, kur visada palikdavo, laksto po kambarius, o radusi tarnaitės padėtą į lentyną, čiumpa ir prispaudžia prie krūtinės taip stipriai, kad „Edvardas net išgirdo plakančią, iš susijaudinimo kone lipančią iš krūtinės mergaitės širdį“ (p. 20). Susijaudinusi Abilena pasako, kad myli jį ir niekada nesisiks. Edvardas irgi yra susijaudinęs, bet ne iš meilės, o iš apmaudo, kad tarnaitė pasielgė su juo kaip su kokiu daiktu. Abilenos širdis čia paminėta ne atsitiktinai – ji yra meilės simbolis. O apie Edvardo širdį bus prabilta tik prasidėjus jo klajonėms.

Apskritai, gyvendamas pas Tiuleinus, Edvardas neturi jokio supratimo apie meilės reikšmę. Vieną vakarą močiutė Pelegrina Abilenai ir jam paseka pasaką apie princesę, kurią ragana pavertė į tapyrą, nes į klausimą, ką myli, ji atsakė: „Aš nieko nemyliau“ (p. 34). Edvardą sukrečia princesės likimas, bet pasakos prasmės jis nesuvokia. Nesupranta ir Pelegrinos užuominos – kodėl žodžiai, raganos pasakyti princesei ir Pelegrinos ištarti Edvardui, yra tie patys: „Tu mane nuvylei“ (p. 34, 36). Vis dėlto pasaka įstringa į Edvardo atmintį ir vėliau ji bus reikšminga jo savivokai: Edvardas save ims sieti su princese, o Pelegriną laikys ragana, pasmerkusią jį klajonėms, kad išmokyti mylėti.

Vis dėlto yra vienas dalykas, nukreipiantis Edvardą nuo pasipūtėliško minčių apie save – tai žvaigždės. Gulėdamas lovelėje Abilenos kambaryje, Edvardas neužmigdavo, nes pieštos jo akys negalėjo užsimerkti, tad jis žvelgdavo į tamsą už lango: „O jei naktys būdavo šviesios ir spindėdavo žvaigždės, Edvardas (...) jausdavosi laimingas, nors taip ir nesuprato kodėl“ (p. 13). Žvaigždės išliks svarbios ir tolesniame Edvardo gyvenime.

¹ Kate DiCamillo, *Nepaprasta Edvardo Tiuleino kelionė*, [iš anglų kalbos vertė Viltaras Alksnėnas], Vilnius: Nieko rimto, 2012, p. 9. Toliau cituojant bus nurodomi tik knygos puslapiai.

² Neringa Mikalauskienė, „Verti perskaityti vertimai (2012 m. verstinių knygų apžvalga)“, *Rubinitis*, 2013, Nr. 2 (66), interneto prieiga: <https://www.ibbylietuva.lt/rubinitis/2013-nr-2-66/verti-perskaityti-vertimai-2012-m-verstiniu-knygu-apzvalga/> (žiūrėta 2026-04-14).

Lemtingą dieną, nuo kurios prasideda Edvardo klajonės, į pasaulį jis reaguoja įprastai – rūpindamasis savo išvaizda ir orumu. Jam nepatinka, kad laive Abilena jį spaudžia prie krūtinės: „Nuo tokio maigymo jo drabužiai paprastai labai susiglamžo“ (p. 42), pasodintas denyje ant kėdės, Edvardas „tyliai sau galvojo, kaip šauniai jis turi atrodyti iš šalies“ (p. 43). Bet palaimingą pasitenkinimo savimi būklę netikėtai keičia du išpuošti triušiu susidomėję broliukai. Jie nuplėšia Edvardo drabužėlius, ir šis pasijunta „nežmoniškai pažemintas“ (p. 44), dar baisiau – broliukai ima jį svaityti vienas kitam. Pažeminimas baigiasi tuo, kad Edvardas Tiuleinas iškrenta už borto.

Edvardo tapatybės kaita ir jausmų ugdymas

Toks pirmasis Edvardo kritimas į nežinią žymi iš esmės jį pakeisiančios ilgos kelionės pradžią. Kelionė bus dramatiškai permaininga: daugiau ar mažiau laimingas gyvenimas su vis kitais globėjais bus nutraukiamas netikėtų išsiskyrimų. Išsiskyrimo pradžia visada bus kritimas, užsibaigiantis patekimu į erdvę, kurią, žvelgiant iš mitologinės perspektyvos, galima sieti su mirties sfera. Tos sferos – tai vanduo (Edvardas įstrigęs vandenyno dugne), požemis (užverstas šiukšlėmis sąvartyne), nukryžiuojimas (nusiritęs nuo geležinkelio pylimo ir pakabintas ant karties, priklaus ausis ir prie skersinio pritvirtinus ištiestas rankas) ir fizinė mirtis (nugrimzdęs į tamsą, į dvidešimt vieną šukę sudužus galvai). Mitiniuose naratyvuose laikinoji herojaus mirtis yra jo transformacijos sąlyga. Edvardas tokių laikinųjų mirčių patiria ne vieną, tai atspindi ilgą jo keitimosi procesą – taip rašytoja turi galimybę atskleisti sudėtingą psichologinį jo virsmą, apimančią susipynusius du keitimosi aspektus – naujos tapatybės formavimosi ir meilės jausmo ugdymo.

Tiuleinų šeimoje Edvardas savo tapatybę suvokė, išskirdamas du išorinius dalykus – dabitos išvaizdą ir žmonių dėmesį, palaikantį jo susireikšminimą. Kad į vandenyną nugrimzta nuogas, reikiama, jog iš Edvardo atimamos abi esminės jo tapatybės sudedamosios. Nuogumas simbolizuoja pirmą pradžią būklę.

Po 279-ių dienų vandenynė Edvardas atsiduria seno žvejo Lorenzo ir jo žmonos Nelės namuose. Grįžęs pas žmones, jis norėtų būti tuo, kuo buvo anksčiau, tačiau pasikeitusios gyvenimo aplinkybės primeta kitokius tapatybės dėmenis ir, iš pradžių sutrikęs ar pasipiktinęs,

Edvardas galiausiai su tuo susitaiko. Jis netenka ankstesnės lyties tapatybės, mat Nelė palaiko jį triušė, o su kita lytimi gauna ir kitą, moterišką, vardą – Zužana. Vėliau, keliaudamas iš vieny šeimininkų pas kitus, turės dar kitokių vardų: Melonė, Klaidas, Dzingulis. Be lyties ir vardo, Edvardui tenka priprasti ir prie kitokios išvaizdos. Kad aprengtų, Nelė Edvardui pasiūva suknelių. Iš pradžių Edvardas pasipiktina – nenori rengtis kaip mergaitė, be to, tos suknelės ne tokios puošnios kaip anksčiau turėti drabužiai. Bet prisiminęs, kaip gulėjo vandenyno dugne, Edvardas pasako pats sau: „O koks iš tiesų skirtumas? Argi man skaudės, jei dėvėsiu suknelę?“ (p. 67). Ateity Edvardas bus perrengtas visai prastais, iš benamio Buliaus kepurės ir nosinių sukurptais drabužiais, bet į tai iš viso nereaguos.

Dar vienas reikšmingas tapatybės pokytis – sutikimas būti lėle. Tiuleinų namuose Edvardas pasijuto pažemintas padėtas į lėlių lentyną, vėliau, klajodamas su valkata Buliumi ir jo šunimi Liuse, pyko, kai Buliaus draugai pavadindavo jį lėlyte. Kada berniukas Braisas išvaduoja už ausų prikaltą Edvardą ir neša į namus sesei Sarai Rutai, kuriai turės atstoti prarastą lėlę, pirmoji Edvardo reakcija primena jį buvusįjį: „Lėlė! Edvardas bjaurėjosi lėlėmis. Ir tik pamanykit – jis užims lėlės vietą! Koks įžeidimas!“ (p. 120). Bet tuoj pripažįsta, kad tai geriau, negu kaboti ant baslio. Netrukus be jokio vidinio pasipriešinimo jis sutinka būti ir už virvučių tampoma lėle, Braiso verčiama šokti, tūpčioti, lankstyti.

Susitaikęs su pokyčiais, išoriškai jam primestais naujų šeimininkų, Edvardas nustemba, pastebėjęs vidinius savo pasikeitimus. Vienas jų – nesąmoningai ima klausytis kitų. Tiuleinų namuose jis nesiklausydavo nei vakarienaujančių namiškių pašnekėsių, nei to, ką jam vienam kalbėdavo Abilena. Tačiau kai žvejo žmona Nelė, pasodinusi jį virtuvėje ant bufeto, triūsėdama pasakoja apie savo vaikus, Edvardas nustemba, kad jos klausosi, ir taip įdėmiai „tarsi tai, ką ji papasakos, nulems ir jo gyvenimą“ (p. 68–69). Vėliau, pamatę Edvardo gebėjimą klausytis, tiesiai į ausį apie pasiilgtus savo vaikus jam pasakoja ir jų vardus kartoja drauge su Buliumi vakarojantys klajūnai. Tie kartojimai gilina paties Edvardo ilgesį jo prarastų žmonių, ir jis, klajūnų paveiktas, ima kartoti: Abilena, Nelė, Lorensas.

Kitas vidinis pokytis – persiima jo savininku tapusio žmogaus jausmais. Nesipriešinantį būti lėle ir pirmą kartą supuojamą Edvardą pribloškia nauji potyriai: „Ir štai mergaitė jį švelniai ir širdingai laiko ant rankų, žiūri

į jį su begaline meile. Tai Edvardui buvo baisus netikėtumas! Ir jis pajuto, kaip visą porcelianinį jo kūną užlieja šiluma“ (p. 122).

Trečias pasikeitimas – Edvardui, kuris anksčiau rūpinosi tik savimi, kyla noras padėti savo šeimininkams. Kai traukinio budėtojas, tuščiam vagone aptikęs Bulių, Liuse ir Edvardą, spyrė šuniui į šoną, „Edvardui labai norėjosi apginti Liuse“ (p. 99). Dar labiau jis nori pagelbėti tuberkulioze sergančiai, be paliovos kosinčiai Sarai Rutai. Nepaisant to, kad kosėdama taip spaudė Edvardą glėbyje, jog tas baiminosi, kad gali sutrukti į dvi dalis, o nurimus kosuliui, čilupdavo Edvardo ausis, jis „norėjo jai padėti. Jis norėjo ją saugoti. Jis būtų galėjęs paaukoti jai ne tik ausis!“ (p. 128). Šis noras išauga iki troškimo turėti sparnus, skristi aukštyn, pasiimti su savimi Sarą Rutą ir laikyti ją savo glėbyje.

Kad Edvardas ima suvokti vidinį savo tapatybės pasikeitimą, parodo jo savirefleksija.

Gulintį sąvartyne Edvardą apima nevilts: „Juk tai dar blogiau, kur kas blogiau, negu gulėti jūros dugne... O blogiausia todėl, kad Edvardas dabar buvo kitoks triušis. Jis negalėjo pasakyti koks, tačiau žinojo, jog yra kitoks“ (p. 80). Ten gulėdamas Edvardas prisimena Pelegriną ir jos pasaką ir dabar jau supranta, kad ragana princesę pavertė tapyru už tai, jog ji nieko nemylėjo. Jam galvoje suskamba Pelegrinos žodžiai: „Tu mane nuvylei“, ir jis jau žino atsakymą, kodėl ji taip pasakė: „Ogi todėl, kad jis per mažai mylėjo Abilena“ (p. 80). Edvardas prisimena Abilena, Lorensą, Nelę, nori būti su jais, labai jų ilgisi ir ima svarstyti: „Gal tai ir yra meilė“ (p. 80).

Vidinius Edvardo pokyčius gana savitai rašytoja perteikia pasitelkdama jau minėtą žvaigždžių įvaizdą. Jos Edvardui rūpi bemaž visais gyvenimo etapais, tad atkreipsiu dėmesį į kelis momentus. Gyvendamas Lorenzo ir Nelės namuose, Edvardas apie žvaigždes sužino kai ką naujo – jos turi vardus. Lorensas, ant peties pasisodinęs Edvardą, kas vakarą jam rodydavo žvaigždes ir vardydavo pavadinimus: „Andromeda, Pegasas... Edvardui labai patikdavo žiūrėti į žvaigždes ir jam gražiai skambėdavo jų pavadinimai“ (p. 69). O tapęs benamio Buliaus globotiniu, gulėdamas po atviru dangumi, Edvardas vienas stebėdavo žvaigždynus ir tuo metu kartodavo „jų pavadinimus, paskui kartodavo žmonių vardus. Tų žmonių, kurie jį mylėjo“ (p. 91–92). Taip nuo minties apie žvaigždes pereinama prie minties apie meilę. Taigi Edvardo jaučiamą žvaigždžių, tos slaptingos transcendentinės realybės, trauka yra dar vienas veiksnys, prisidedantis prie vidinio

jo pasaulio raidos. Be to, žvaigždžių leitmotyvas Edvardo paveikslui suteikia romantinio poetiškumo.

Pasakojime apie Edvardo transformaciją labai reikšmingas yra jausmų ugdymo aspektas. Stipriausius jausmus jis išgyvena išsiskyrimo momentais. Pirmos gyvenimo pervartos metu, atsidūrus vandenyno dugne, Edvardą „apėmė tikras, nesumeluotas jausmas. // Edvardas išsigando“ (p. 51). Kada yra išplėšiamas iš Nelės ir Lorenzo šeimos, reaguoją jau kitaip: „Edvardas kažkur giliai savo porcelianinėje krūtinėje pajuto aštrų skausmą. // Pirmą kartą jo paties širdis kažką jam sakė“ (p. 75). Giliai susitelkusį skausmą jaučia ir atskirtas nuo klajoklio Buliaus ir Liusės, o kitą dieną skausmą pakeičia „kitokie jausmai – tuštumos ir nevilties“ (p. 105). Su kiekvienu nauju išsiskyrimu jausmų spektras platesnis, patyrimas intensyvesnis. Po keturmetės Saros Rutos mirties stiprūs jausmai tarsi išsiveržia iš širdies ir apima visą kūną: „Ir ne tik tuštumos jausmą išgyveno Edvardas. Jam gėlė širdį. Gėlė visą porcelianinį kūną. Jis skausmingai ilgėjosi Saros Rutos. Norėjo, kad ji spausėtų jį savo glėbyje. Norėjo jai šokti“ (p. 139). Apibendrinant šią savijautą Edvardas mintimis išsako senutei, kurią palaiko Pelegrina: „Aš išmokau mylėti. O tai yra baisus dalykas. Aš visas sudaužytas. Mano širdis sudaužyta“ (p. 141). Po skaudaus išsiskyrimo su Saros Rutos broliu Braisu Edvardas, iš gabalų sulipdytas, sutaisytas lėlių meistro ir pasodintas į lentyną lėlių parduotuvėje, atsisako laukti, kas jį pasirinks.

Keisti savo nusistatymą Edvardą priverčia pokalbis su senoviška lėle, kuriai jis pripažįsta, kad buvo mylimas ir mylėjo pats, bet dabar viskas baigta, nes tai per daug skausminga. Lėlė pasako žodžius, kuriuos galima laikyti aforistiškai pateikta pagrindine šios knygos mintimi: „Jeigu tu nebetrokšti mylėti ir būti mylimas, tai visa kelionė yra beprasme“ (p. 176). Nupirktą su Edvardu ji atsiveikina linkėdama jam atverti savo širdį. Ir kai Edvardo širdis atsiveria, į parduotuvę ateina mergytė, paima jį nuo lentynos, ir Edvardas išvysta, kad jos mama yra Abilena.

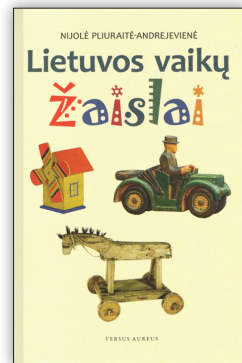
Nuotykinėje, meistriškai į vaikus orientuotoje Di-Camillo knygoje sprendžiama filosofinė meilės sampratos problema: kas yra meilė, ko reikia, kad ją patirtum, kokios gali būti meilės apraiškos, kuo ji svarbi asmens gyvenime. Savimyla buvęs triušis Edvardas, ilgą klajonių metų išgyvenęs sudėtingą tapatybės kaitą, išmokęs atsigręžti į kitus ir visa širdimi jiems atiduoti, suvokia, kad meilė yra esminė vertybė.

Dvi monografijos apie Lietuvos vaikų žaislus

Džiuljeta Maskuliūnienė

Viršelio dail. Alicija Širvinskienė,
Sigutė Mikšaitė

Viršelio dail. Saulius Bajorinas

Numeryje, skirtame žaislų temai, būtina aktualizuoti prieš keliolika metų (2011 m. ir 2012 m.) pasirodžiusias dvi svarbias mokslo monografijas apie Lietuvos vaikų žaislus ir žaidimus. Tai Povilo Blaževičiaus knyga *Seniausieji Lietuvos žaislai*¹ ir Nijolės Pliuraitės-Andrejevienės knyga *Lietuvos vaikų žaislai*².

Žaislas – ypatingas vaikystės atributas, niekuo nepakeičiamas, būtinas augančiai, bręstančiai asmenybei. Juk neatsitiktinai ir vaikų literatūroje, tiek pasaulinėje, tiek lietuvių, nemažai ryškių personažų yra būtent žaislai. Pakanka prisiminti Aleksanderio Milne'o *Pūkuotuko pasaulį* ar Vytautės Žilinskaitės *Kelionę į Tandadriką*, Jono Avyžiaus *Aštuonetą iš Trepsės namų*... Žaislas kaip vaikų kultūros dalis pristatomas daugybėje turtinųjų, profesionaliai paruoštų ekspozicijų Europos žaislų muziejuose. Antai koks puikus Vokietijoje, Niurnbergo mieste, esantis žaislų muziejus, nemažai tokių – mažesnių ir didesnių – yra Skandinavijos šalyse. Vertas aplankyti Tartu (Estija) žaislų muziejus. Lietuva irgi turi žaislų muziejų Vilniuje (apie jį plačiau žr. rubrikoje „Supažindiname“, p. 58–59), beje, įkurtą vienos iš aptariamų knygų autoriaus Povilo Blaževičiaus iniciatyva. Muziejai atspindi valstybės požiūrį į krašto materialinę ir dvasinę kultūrą, parodo, kiek dėmesinga tauta, šalis vaikų kultūrai.

Žinoma, žaislus daugiausia tyrinėja pedagogai, sociologai, psichologai, žaislų vaizdavimą – literatūrologai. Tačiau ir kitų sričių specialistai tyrinėja šį objektą. Istoriko Povilo Blaževičiaus ir etnologės Nijolės Pliuraitės-Andrejevienės monografijose galima aptikti nemažai paralelių, tačiau knygos demonstruoja ir tai, kaip galima pasirinkti savitą medžiagos dėstymo būdą, savitą tyrinėjimo rakursą, nulemtus kitokių išeities taškų. Knygos tam tikra prasme papildo viena kitą. Blaževičius remiasi istorijos diskurso teikiamomis galimybėmis, o Pliuraitė-Andrejevienė – etnologijos. Istoriko veikale aktualizuotas užsieninių žaislų tyrinėjimų kontekstas. Blaževičius rašo: „Šioje knygoje pateikiama nauja archeologinių žaislų klasifikacija, suformuota remiantis deduktyvinės hierarchijos principu. Šios klasifikacijos ir visos knygos stuburu tapo aštuonios žaidimų sritys, atspindinčios esmines suaugusiųjų gyvenimo veiklas ir jomis lavinamus įgūdžius: karybos, buities, ūkio, globos, pramogų, muzikos, sporto ir stalo žaidimų“ (p. 7–8). Pliuraitė-Andrejevienė monografijoje siekia „sukurti lietuviškų žaislų tipizaciją remiantis žaislo paskirtimi, forma arba medžiaga“ (p. 14). Pastarojoje monografijoje domimasi žaislų vaidmeniu vaiko socializacijos procese, o istorikui labiau rūpėjo „pažinti isto-

rikų užmirštus ir archeologų atrastus, nuo pat vaikystės tokius svarbius lavinimosi ir lavinimo draugus – žaislus ir žaidimus“ (p. 5). Blaževičius detalai nagrinėja Lietuvos archeologinius radinius, o Pliuraitė-Andrejevienė įdėmiai žvalgosi po Lietuvos muziejų žaislų rinkinius, pavienius eksponatus, domisi žaislų kūrėjais – vaikais ir suaugusiais. Viena monografija skaitytoją nukelia net į XIII a., kita – į XX a. pirmą pusę.

Monografijos, kaip ir dera, aprūpintos išsamiomis, informatyviomis išvadomis. Povilas Blaževičius ištyrė 351 archeologinį radinį (visi jie datuojami XIII–XVII a.), nustatė, jog „dirbinių technologiniai ypatumai, medžiaga, dirbinių formos akcentuoja vietinę gamybą net kai jų idėja yra importinė“ (p. 146), ryškina žaislų gausą XIV–XV a., tai liudija „susiformavusį masinį žaislų poreikį“ (p. 147), teigia, jog „[ž]aislo sudėtingumo požįriu vaikams skirti žaislai yra įvairūs – nuo primityvių vientisų objektų iki mechanikos žinių reikalaujančių sudėtingų judančių konstrukcijų“ (ten pat). Svarbu tai, kad kai kurie žaislai buvo universalios paskirties, jais galėjo žaisti vaikai ir suaugusieji (muzikos ir sporto žaislai), o dar kiti – visų pirma skirti suaugusiems žmonėms. Tai stalo žaidimų inventoriai (šachmatai, šaškės, nardai ir kt.). Svarbi ir komparatyvinio pobūdžio išvada: „Visoje Europoje žaislų bei žaidimų įvairovė ir jų chronologija nagrinėjama laikotarpiu mažai skiriasi, o pati žaislų ir žaidimų prigimtis diktuoja bendrakultūrinį jų charakterį, greitai perimamą iš žaislų ar žaidimų atradusios šalies į kitus regionus“ (p. 148).

Nijolė Pliuraitė-Andrejevienė, kaip minėta, išsamiai tyrinėja žymiai vėlesnį laikotarpį – tarpukario Lietuvą. Autorė teigia, kad tada „kaimo žaislai tampa „aukštosios“ tautinės kultūros sfera“ (p. 282), „[t]ai rodo, kad jau tarpukariu atkreiptas dėmesys į vaikų aplinkos kultūrą, o jų kūryba traktuota kaip liaudies kūrybos dalis“ (ten pat). Įdomus pastebėjimas: kintanti kultūrinė aplinka, „europėjimas“ dalį tradicinių žaislų paverčia suvenyrais (ten pat). Reikšmingos ir kitos sociokultūrinio pobūdžio išvados: „Auklėdami vaikus valstiečiai labiau vertino darbinę veiklą negu žaislus, todėl dažniau padarydavo arba nupirkdavo žaislų tik mažiems vaikams. Tėvų nuomone, didesni vaikai gali patys jų pasidaryti“ (p. 282), „[t]arnautojai labiausiai vertino žaislų svarbą auklėjant vaikus“ (p. 283). Autorė aptaria ne tik vaikų pasigamintus žaislus, bet ir amatininkų

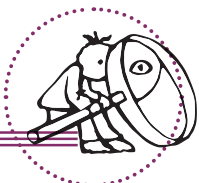
padirbintus. Daroma įdomi išvada apie netolygų žaislų pasiskirstymą įvairiuose Lietuvos regionuose: „Žemaitijos vietovėse (Kuršėnai, Viekšniai, Telšiai, Kražiai, Kvėdarna ir kt.) atsirado pirmieji žaislų gamybos centrai, kur puodžiai ir medžio drožėjai, dažniausiai dievdirbiai, lipdydavo ir droždavo figūrinius švilpukus, gyvūnų formos žaislus, tęsdami senąsias namų darbo žaislų gamybos tradicijas“ (p. 283–284). Vaikų žaislų gamyba mąstoma kaip svarbi lietuvių tautodailės sritis, „[v]isoje Lietuvoje fabrikiniai ištūmė namų darbo žaislus tik po Antrojo pasaulinio karo“ (p. 284).

Vertinga abiejų monografijų savybė – turtinga, kruopščiai surinkta ir dokumentuota ikonografija. Knygose gausu vizualinės informacijos: fotografijų, piešinių, schemų, žemėlapių ir pan. Todėl šias knygas gali būti įdomu pavartyti ne tik suaugusiems skaitytojams, ypač darželių ir mokyklų pedagogams, bet ir vaikams. Skaitytoją gali nustebinti hipotetiškai spėjamas namų apyvokos žaislas – medinis raktas, rastas Kernavėje (Blaževičius, p. 57–58), ar išdrožinėti egzotiškų kraštų ropliai, pavyzdžiui, „Juozas Peckus (g. 1905) iš Kalesnikų k. (Alytaus r.) išdroždavo gyvūnų, panašių į krokodilą, ant nugaros nešantį kitą, mažesnę medinį krokodilą“ (Pliuraitė-Andrejevienė, p. 225). Šioje knygoje pateikiama istorinių nuotraukų, atspindinčių XX a. pirmos pusės Lietuvos kasdienybės akimirkas, pavyzdžiui, vienoje jų vaizduojama žaislų pardavėja Vilimienė Šiaulių turgavietėje (1930 m.) (p. 181), švilpukų gamintojas puodžius Ermonas (1932 m.) (p. 63). Nuotraukos labai atmosferiškos, perteikiančios ano laiko dvasią.

Nijolė Pliuraitė-Andrejevienė apibendrina: „Vaiko kultūra – neatskiriama lokalios, etninės ar tautinės kultūros dalis, verta mūsų pažinimo ir tyrinėjimų“ (p. 284). Šie žodžiai taikliai atspindi abiejų knygų apie žaislus misiją. Tai veikalai, nuo kurių galima atsispirti kitiems šio fenomeno tyrėjams ar praktiškai pasinaudoti darželiuose, mokyklose, universitetuose. Tos knygos bus įdomios, pasiremiant Povilo Blaževičiaus mintimis, „ne tik specialistams, bet ir plačiai visuomenei, besidominčiai Lietuvos žaislų ir kasdienybės istorija“ (p. 9). Kas šias knygas jau skaitė, tiems pravartu prie jų grįžti, o kas dar neskaitė, ir ypač jei darbuojasi su vaikais, tiems būtina šias knygas susirasti bibliotekų lentynose ir panirti į turtingą Lietuvos žaislų pasaulį.

¹ Povilas Blaževičius, *Seniausieji Lietuvos žaislai*, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2011, 240 p. ISBN 978-609-8061-10-9.

² Nijolė Pliuraitė-Andrejevienė, *Lietuvos vaikų žaislai*, Vilnius: Versus aureus, 2012, 336 p. ISBN 978-9955-34-345-5.

Pasakos, atėjusios iš mūsų gyvenimų

Stasys Tumėnas

Viršelio dizainerė Ingrida Masėnaitė

Šiandien noriu pristatyti Rasą Praninskienę – neįprastą autorę ir jos kūrybą. Rasa yra Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Bendrosios ir bibliografinės informacijos skyriaus specialistė, buvusi pedagogė, žurnalistė, talentinga ir kūrybinga mezgėja, nėrėja, parašiusi ir sudariusi ne vieną knygą.

Knygoje *Miesto pasakos* (2011), kurią Rasa parašė kartu su sūnumi Joriu, vaizdžiai piešiamas miesto gyvenimas. Trumpose istorijose atgyja miesto varpinės varpai, savo gyvenimus gyvena suvenyriniai vėžliukai, apie savo svajones pasakoja miesto gatvės. Per atgyjančias miesto detales pamokoma (pedagogės genas nėra vienadienis), kad vaikai turėtų būti tvarkingi, ne užmirštų savo pareigų, mokėtų svajoti.

Įsimintina Rasos 2019 m. pasirodžiusi knyga *Ilgosios pertraukos užrašai. Mokyklinių renginių scenarijai*. Joje – buvusios mokyklinių renginių organizatorės patirties sanakaupa. Autorė iki šiol prisimena įvairius rengtus koncertus, popietes, konkursus, minėjimus, kuriuose dalyvaudavo ir keli šimtai dalyvių. Rasa prisimena, jog jai būdavo svarbu, kad žiūrovai ir dalyviai neliktų abejingi. O jie ir nelikdavo: vieni ašarą nubraukdavo, kiti iki ašarų kvatodavosi ar žavėdavosi išskirtiniais mokinių gebėjimais. Visa ši patirtis ir sugulė į knygą, kurioje galima rasti scenarijų tekstų, patarimų, kaip ruošti renginius.

Net kelių leidimų sulaukė Rasos knyga *Laisvalaikio skrynelė*, kurioje pateikiama apie 300 įvairiausių žaidimų ir užduočių, idėjų, kaip įdomiai surengti vaiko gimtadienio šventę ar suaugusiųjų vakarėlį. Knygoje autorė siūlo prasmingesnius, rečiau pasitaikančius galimų gimtadienių scenarijus, čia rasite pjesių, scenos vaizdelių, mįslių, eiliuotų nebanalių linkėjimų.

Ypač nelaukta, netikėta buvo 2023 m. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos iniciatyva parengta knyga vaikams *Meškučiai Seime*. Nežinau, ar tą faktą užfiksavo lietuvių vaikų literatūros vertintojai, tyrinėtojai, bet, man regis, tai yra pirmoji pažintinė grožinio pobūdžio knyga vaikams apie Seimo darbą. Knygos pristatymo metu buvo eksponuojama Rasos megzty ir nertų meškučių paroda. Žinodama visuomenės požiūrį į Seimą, Seimo kanceliarija ėmėsi drąsaus ir netikėto žingsnio – kartu su meškučiais pakeliauti po įstatymų leidžiamosios institucijos erdves, populiariai papasakoti apie įstatymų leidybos virtuvę. Knyga,

skirta pradinių klasių mokiniams, Seimo ekskursijų lankytojams, sulaukė sėkmės. Kad rizika pasitvirtintų, daug kūrybinės ugnies įžiebė knygos tekstų autorė. Leidinys iliustruotas Seimo rūmų nuotraukomis, kurias dailininkė Rūta Virbalytė papuošė meškučių piešiniais. Rasa prisimena: „*Meškučiai Seime* – tai informatyvi, pažintinė knygelė apie Seimo darbą, istoriją ir Seimo rūmus. Apie tai mažiesiems skaitytojams pasakoja jų geriausi draugai – pliušiniai šleivakojai. Skaitydami knygelę vaikai kartu su meškučiais patirs įvairiausių nuotykių, sužinos įdomių istorijų, susipažins su nepaprastais dalykais, kokius galima pamatyti tik Seimo rūmuose.“ Regis, aišku, paprasta. Šis leidinys yra pirmasis bandymas vaikus rengti tapti politikais, stengtis, kad visuomenei politiko, Seimo nario darbas nebūtų atgrasus.

Kai vienu prisėdimu su trimis puodeliais kavos perskaičiau Rasos literatūrinių pasakų knygą *Meškučių namai. Pasakos apie meškučius**, paskatinusią mintį parašyti rašinį apie kitonišką Lietuvoje kūrėją vaikams, pirmieji įspūdžiai sustiprino mintį ir pakeitė stereotipinį mąstymą, jog pasakos yra skirtos tik vaikams. Akivaizdu, kad vis labiau trūkinėja ribos tarp pasakų, skirtų vaikams, ir pasakų, skirtų suaugusiems. Tai liudija ir Rasos knyga, kurią, kažkodėl nutylėtą ir rimtesnių pristatymų nesulaukusią (išskyrus jos solidų ir menišką pristatymą LR Seimo lankytojų centre ir vienoje Vilniaus bibliotekoje), verta skaityti ne tik vaikams – čia ir suaugusieji ras gyvenimiškos išminties.

Knygos autorė jau pirmoje pasakoje-įvadiniamame žodyje kalbėdama apie prie šiukšlių konteinerio rastą suniokotą, sudarytą žaislinį meškutį atvirai klausia: „Ak, meškuti, ir kas gi tavim šitaip atsikratė?“ Kam tai skirta – vaikui ar suaugusiam skaitytojui? Akivaizdu, jog čia nereikia žymiojo Eriko Homburgerio Eriksono, amžiaus tarpsnių analizės specialisto, patarimų – skirta abiem. Ir tiems, kas pasakas skaito, ir tiems, kas ugdo vaikus. Visa pasakų knyga atėjusi „lyg iš gyvenimo“, juk ne tik meškučiai, bet ir mes verkiame, knarkiname, žaidžiame slėpynių (kartais daug rimtesnių, skaudesnių nei pasakose), draugaujame su šunimis, ieškome teisybės, kurią pasakose gal net lengviau galima rasti.

Ši knyga moko, kad nereikia prarasti vilties, jeigu mūsų vaikystės meškiukai negrįžtamai dingę. Ema Mikulėnaitė rašė: „Nenoriu galvoti, kad jis ir dabar gal kur vaikščioja savo šleivom kojėlėm, nežinodamas judėjimo taisyklių.“ Rasos knyga baigiama mintimi, kad „negali žinoti – gal meškučių vėl prisirinks – nereikalingų nei vaikams, nei suaugusiems, suplyšusių ir purvinių. Kad iš naujo rastų namus. Ir, žinoma, naujus draugus“.

Man regis, nusisekusi ši knyga. Dirbdama su politikais, sukiodamasi tarp jų, rekomenduodama skaityti konkrečias knygas, matydama ir girdėdama Seime aštrias diskusijas, barnių pliūpsnius, nepagarbą oponentams, aroganciją, Rasa neištrinė iš savo gyvenimo nuoširdumo, tikėjimo prigimtinių žmogaus vertybėmis, neprarado Mokytojos duonos skonio, nenutolo nuo vaikų – puikiai jaučia jų išgyvenimus ir dvasią.

Už autorės nugaros – netrumpa pedagogės, renginių organizatorės, scenarijų rašymo specialistės patirtis, todėl ji į leidybos komandą subūrė puikias bendramintes: savo braižą turinčią, išmaniąsias technologijas pasitelkusią jaunosios kartos dailininkę, dizainerę Rūtą Virbalytę, fotografę Viktoriją Chorną, kalbos stilistę Dainorą Mozere, knygos dizaino ir viršelio kūrėją Ingridą Masėnaitę. Pavykęs darbas, puiki leidyba (išleido „Žuvėdros“ leidykla), išmanus knygos formatas.

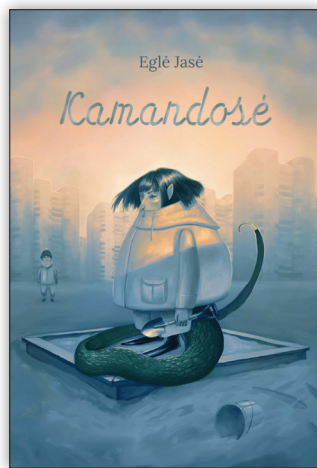
Nors knyga telpa į didesnį delną, joje tiek daug visko. Kartais ją atsivertęs pradedi analizuoti tekstus, kartais – piešinius, fotografijas. Pradedi stebėtis Rasos daugybiniais kūrybiniais talentais – teksto rašymo, mezgimo, nėrimo. Visa tai suponuoja mintį, kad Rasos pasakų knygą *Meškučių namai* labai tinka pristatinėti parodoje kartu su jos kitais kūriniais. Tokio integralaus, nedažno Lietuvoje pristatymo poveikumą ir pajutau viename iš knygos pristatymo vakarų. Girdėjau replikėlių, klausimų, ar apie Rasos – mezgėjos, nėrėjos – talentus žino, ar juos pastebėjo mūsų tautodailininkai. Jų įvertinimo dar laukiame.

O pasakas tevertina skaitytojais. Mane Rasos Praninskienės tekstai, pagardinti iliustracijomis, įtikino. Ir kaip čia neprisiminsi mūsų poezijos klasiko Henriko Radausko žodžių: „Pasauliu netikiu, o Pasaka tikiu.“

* Rasa Praninskienė, *Meškučių namai. Pasakos apie meškučius*, [dail. Rūta Virbalytė], Vilnius: Žuvėdra, 2022, 96 p. ISBN 978-609-8219-58-6.

Kamandosė ir Pipinas

Justina Mieldažytė

Dail. Julija Račiūnaitė

2020 m. aštuntojo Nacionalinio vaikų literatūros konkurso pirmąją premiją buvo apdovanota Eglės Jasės (g. 1972) knyga *Kamandosė**. 2024 m. šią knygą pastebėjo ir IBBY Lietuvos skyriaus ekspertai – ji pateko į lietuvių rašytojų grožinių knygų vaikams ir paaugliams, nominuotų Prano Mašiotų premijai, trejetuką. Ji yra ir akcijos „Metų knygos rinkimai 2024“ knygų vaikams kategorijoje nominantė. Apie šią knygą diskutavome Pogrindiniame vaikų literatūros klube.

Drakonas, kuriam niekada negana

Debiutinė Jasės knyga pasakoja istoriją apie itin godžią miško būtybę Kamandosę, kuriai niekada negana. Kamandosė yra „(...) tokia mažutė būtybė. Viena iš tų keistų padarų, kurių pilnas pasaulis, kurie nuolat zuja, šmirinėja, painiojasi aplink (...)“ (p. 8). Pasakotoja teigia, kad „(...) jei primerktum akis ir žvelgtum pro virpančias blakstienas, Kamandosė atrodytų lyg nedidukė mergaitė. Žinoma, jei plačiai atmerktum, tuojau išlįstų skirtumai“ (p. 8). Tai – miško padaras, nykštuko ir raganos palikuonė, turinti net drakono kraujo. Žalsvą jos veido odą vagoja raukšlės – „(...) nors dar gana jauna, nėra vaiko amžiaus“ (p. 8), po plačiais drabu-

žiais pakišta driežo uodega. Visa Kamandosės išvaizda byloja ją priklausant ne žmonių, o mitiniam pasauliui, tačiau ji gyvena ne miške. Kamandosės šeima yra savotiški ekonominiai migrantai, persikėlę ten, kur gau su sukaupto ir dar kauptino turto.

Kamandosės pasaulio kitoniškumą paryškina ir jos santykis su šeima. Sulaukusi brandos, ji atsiskiria nuo namiškių ir persikelia į pamirštą statybininkų pašiūrę miesto pakraštyje, kur ir toliau kaupia lobius – brangšmutkes. Miško padarams daiktai kur kas svarbesni nei tarpusavio santykiai – su šeimyniškiais atsiveikinama be jokių ceremonijų, o palikuonys į platųjį pasaulį paleidžiami pliki ir basi. Dėl to savo brangšmutkes (jų daugiau nei 6 000!) Kamandosė itin saugo, rūšiuoja, skaičiuoja ir nuolat namo tempia naujus turtus – kaip tikras drakonas. Šiuos turtus Kamandosė įgyja ne pačiu galingiausiu būdu: trinasi vaikų žaidimų aikštelėse, išsirenka auką, jai prisimeilina, o tada ima spiegti ir sprunka su svetimu daiktu. Ji žavisi saldumynais ir kitais niekučiais. Žodžiu, pagrindinė šios pasakos veikėja yra tikra antiherojė, savotiškas antropomorfizuotas drakonas.

Brangšmutkės už stiklo

Istorijos varomoji jėga – pliušinis šunelis Pipinas, kurį smėlio dėžėje sutikta Lina paskolina Kamandosei. Ir ne tik paskolina, bet pakviečia Kamandosę į svečius. Apstulbinta netikėto kvietimo, Kamandosė lepteli galinti kažką atnešti Linai mainais. Kamandosė ilgai dvejoja ir kankinasi: apsilankyti pas mergaitę ją skatina noras paragauti Linos žadėtojo torto ir limonado, bet labai sunku save įtikinti išsiskirti su trisdešimt trečiuoju nusišėrusiu dantų šepetėliu.

Vizitas Linos namuose pranoksta miško padaro lūkesčius: čia Kamandosė it užburta stebi sekcijas, kuriose puikuojasi tikrų tikriausios brangšmutkės, tik, priešingai nei Kamandosės pašiūrėje, daiktai Linos namuose spindi ir blizga. Viešnagė pas žmones pakeičia Kamandosės požiūrį į savuosius namus, leidžia jai

kitaip pažvelgti į savo pačios nuosavybę, kuri pasirodo turinti trūkumų – besanti skylėta, aplūžusi ir apdriskusi. Iki tol miško padaras nesuvokė, kad daiktai gali turėti ir estetinę vertę: paveikta dienos įspūdžių, Kamandosė puola tvarkytis ir švarintis. Taip miško padaras įžengia į žmonių pasaulį ir mėgina pritaikyti jį sau. Ne tik sau, bet ir pliušiniam šuneliui Pipinui.

Švarinimosi akcija susijusi su Kamandosės kilme – jos venomis teka ir raganos, ir nykštuko, ir drakono kraujas. Šeimai išsikėlus į miestą, miške lieka Kamandosės močiutė, vaizduojama kaip nukvakusi sena ragana, vis dar gyvenanti senoviškai: „Šiame amžiuje jaunoji padarų karta patyliukais šaipėsi iš senojo pasaulio burtų ir net pasitaikydavo madingų žiežulų, kurios pačios nebetikėjo savo kerais“ (p. 14). Pamačiusi Linos namus, Kamandosė, ko gero, pati pasijuto kaip senosios kartos atstovė: „Kamandosė slinko pro didžiules spintas, kurių vidus persiūvė kiauurai, nes durys buvo pagamintos ne iš medžio, o iš skaidraus, kaip ji manė, kalnų krištolo. Už tų durų rikiavosi begalės turtų – ištisos virtinės burtų knygų, o jos senolė miške teturėjo vieną vienintelę, ir tą pačią gerokai apšiurusią“ (p. 40).

Būtent iš savo trūkumų suvokimo gimsta gyvenimo alkis ir smalsumas. Iki sutinkant Liną Kamandosės nė kiek nejaudino žmonių papročiai – tik jų daiktai. Suvokusi savo trūkumus, ji ima tyrinėti kavines, ragauti visus įmanomus desertus, domėtis miestu, apsilanko muziejuje. Priešingai nei Linos namuose, muziejaus brangšmutkės neatrodo naujos:

(...) labiausiai Kamandosę sužavėjo tai, kad muziejaus eksponatai buvo daugmaž panašūs į jos pačios: suklijuoti iš šukių, surankioti iš gabalėlių, susiuvinėti iš skiaučių, dažnai nublukę ir nusišėrę ar net su labai rimtais trūkumais, kaip kad toji porcelianinė lėlė be kojos. Kai kuriais atvejais trūko tiek daug dalių, kad daikto išvis nebūtum galėjęs pažinti, jei ne prilipdytos naujos, kitos spalvos dalys. Nepaisant šito, kiekviena muziejaus dužena buvo laikoma didelį pagarbą ir Kamandosė nusprendė taip pat būti mažiau išranki ateityje kapstydama šiukšlynuose. (p. 67)

Įdomu tai, kad senovinių puodų šukės ir puodelis su nuskilusia ąsa Kamandosės verčių sistemoje atsiduria greta, todėl apsilankiusi muziejuje ji ima daiktus vadinti eksponatais, sudėlioja juos pagal rūšį, panašumą, suteikia archyvinius numerius. Kamandosė į savo namus ima žvelgti kaip į muziejų: nors kaupiami daiktai ir netobuli, tačiau jie saugo jos, miško padaro, tapatybę: „(...) visi jie

čia buvo vertingi ir reikalingi. Šitai maloniai pakuteno Kamandosės savimeilę, mat ir ji kaupdavo visko daug ir iš eilės, ir jai niekada nebūdavo gana“ (p. 67).

Ypatingasis

Iš kieme sutiktos mergaitės Linos išgautasis pliušinis Pipinas iš pradžių nė kiek nesiskiria nuo kitų daiktų. Vis dėlto jis yra ypatingas, nes mergaitė žaislo neati duoda, o paskolina – taigi jis patenka Kamandosei į rankas neįprastu būdu. Būtent šis siužeto vingis ir žymi Kamandosės vidinės transformacijos pradžią, besikeičiantį veikėjos santykį su turimais daiktais iš kiekybinio į kokybinį.

Pipinui tik atsiradus Kamandosės namuose veikėja kratosi bjauraus iš Linos perimto įpročio kreiptis į žaislą vardu – juk tai tik šeši tūkstančiai devyni šimtai aštuoniasdešimt ketvirtoji brangšmutkė: „Koks siaubingai kvailas dalykas duoti vardą brangšmutkei, kai visai užtenka numerio!“ (p. 19). Nepaisant visko, brangšmutkė į ją spokso, verčia jaustis nepatogiai ir neleidi užmigti. Apsilankiusi pas Liną Kamandosė sužino, kad ši brangšmutkė dar turi ir įgeidžių: „(...) Pipinas trokšta naujų dalykų, pamatyti pasaulį...“ (p. 45).

Noro įvardijimas sukuria galimybę užmegzti santykį su įgytu žaislu. Iš pradžių Kamandosė supyksta ir teškia Pipiną ant grindų: „Įsigeidė, girdi, brangšmutkė nuotykių! Žinok savo vietą, o jei ne!“ (p. 51), tačiau greitai susizgrimba, kad tai nėra paprastas daiktas – žaislas dreba Kamandosei tarp pirštų, o nukritęs ant pilvo Pipinas nudgina it žarija. Nejučia Pipinas tampa svarbiu knygos personažu, tiesa, nebyliu. Kamandosė nuolat kalba su Pipinu, elgiasi su juo kaip su gyvu, priskiria jam žmoniškų savybių.

Šios savybės skleidžiasi per zoomorfizuotą žaislo pavidalą ir virduliuko metaforą – taip perteikiama Kamandosės vidinė savijauta. Kai žaislas pritaria Kamandosės veiksmams, jo akys blizga, lūpų kampučiai pakyla į viršų, o vidinis Kamandosės virduliukas darniai pūkši. Aukštesnės vidinės įtampos momentais Pipino ūsai netrūkčioja ir nerodo kelio, akys tampa juodos it derva, o vidinis Kamandosės virduliukas užia, pučiasi, leidžia ir kitokių nepritariamą reiškiančių garsų. Besikeičiantis Kamandosės santykis su šiuo ypatinguoju daiktu sudaro sąlygas veikėjai pajusti ir savo vidinį pokytį –

* Eglė Jasė, *Kamandosė*, [ilustravo Julija Račiūnaitė], Vilnius: Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“, 2024, 136 p., ISBN 978-609-8161-67-0.

pradedant nuo eksponato numerio pakeitimo vardu ir baigiant siužeto posūkiu, kai Kamandosė, gelbėdama Pipiną, ryžtasi išsižadėti beveik visų savo brangšmutkių. Kamandosei jų nebereikia, jai reikia tos vienintelės, su kuria ji užmezgė ryšį.

Drakonas keičia odą

Besikeičiantis Kamandosės santykis su žaislu lemia ir jos pačios išorinius pokyčius. Žaislas praleidžia Kamandosės namuose bent kelis mėnesius – visą tą laiką ji desperatiškai stengiasi įtikti Pipinui. Bet kuo labiau stengiasi, tuo labiau ji pati nyksta: „Ji ne tik prarado apetitą pyragams – nebeskanios rodėsi ir varlės, ir sraigės, ir net šimtakojai kirminai. Išsibadavusi baisiausiai sulys, visai išėjo iš veido ir atrodė pasenusi geru šimtu metų“ (p. 117). Kamandosė iš liūdesio virsta muziejuje matyta mumija, o ši „mumifikacija“ tampa tiesiogine jos vidinės savijautos išraiška. Pažvelgusi į balą Kamandosė išsigąsta ne tiek savo keistos išvaizdos („Atradimas nelaimėlę sukrėtė labiau, nei būtų sukrėtusi baloje pasislėpusi mumija“, p. 119), kiek to, kad aiškiai pamato savo vidų: „Ji klestelėjo į purvynę, tirtėdama iki pat uodegos galiuko – tokia prislėgta ir nelaiminga, kokia dar niekada nesijautė“ (ten pat). Taigi savanau-diškas Kamandosės elgesys keičia jos išvaizdą.

Iš nevilties Kamandosei nelieta nieko kito, kaip tik atiduoti Pipiną Linai. Tai – ir didžiausia auka, ir laimėjimas. Atidavusi žaislą Kamandosė pajunta palengvėjimą, be to, įgyja antrą ypatingąjį – draugę Liną. Veikėja pasikeičia: „(...) nuo tada daug ką regėjo kitomis akimis“ (p. 132), pirmą kartą per šimtmetį išsineria iš drakono odos: „(...) vėl tapo švelniai žalsvo musmirės atspalvio ir daugiau nebebuvo panaši į mumiją“ (ten pat). Tai aukščiausia savirefleksijos forma, leidžianti suvokti, kas nutinka peržengus savo pačios prigimtį. Kamandosė pagaliau išmoka išsiskirti su daiktais, net ir su tais, su kuriais ją sieja ypatingas ryšys.

Ypatingojo labai

Ypatingojo labai verta tarti kelis žodžius apie herojiškus Kamandosės žygius, kurie neatitinka pirminio antiherojės portreto. Zoologijos sode Kamandosė ir Lina susipeša, o Pipinas atsiduria liūto narve. Kamandosė su rezga herojišką planą žaislui susigrąžinti. Nors Kaman-

dosė yra miško padaras, bet tekste nė karto neminima, kad ji turėtų kokių nors supergalių, pavyzdžiui, milžinės stiprumą. Naktį ji puola gelbėti Pipino, nors taip ir lieka neaišku, koku būdu ji perkėlė karutį, pilną brangšmutkių, per zoologijos sodo tvorą: „Bet Kamandosė viską padarė nė nemirktelėjusi – taip buvo pasiryžusi pasiekti savo“ (p. 95). Užritino kupiną daiktų karutį metalinėmis (!) narvo grotomis iki pat viršaus, o paskui jas dar ir praplėtė: „Ji nusibraukė prakaitą nuo kaktos, užsikorė į narvo viršų ir ėmė džyrinti pjūklų metalą“ (p. 101). Patekusi į liūto narvą, Kamandosė tauzija ir šeria liūtą „krempliuze“ – dėl to vargšui liūtui susuka pilvą. Panašu, kad tekste persirijimas apskritai padeda pasiekti metafizinio liūdesio ištakas: „Vinių užkliudytas susprogo pikta-sis balionas liūto viduriuose, išsiveržė lauk nuodingosios dujos, o jų vietą užpildė ilgesys...“ (p. 104).

Nepaisant ypatingų gebėjimų, iš teksto sunku suvokti pagrindinės veikėjos dydį. Pirmajame skyriuje Kamandosė apibūdinama kaip „mažutė būtybė“, kuri, palyginti su suaugusio žmogaus dydžiu, primena „valkataujantį katiną“. Dar kitoje pastraipoje ji jau „nedidukė mergaitė“. Tame pačiame skyriuje aprašant, kaip Kamandosė renka daiktą Linai, ji įkurdinama prakiurusiame futbolo kamuolyje – jame gali suptis. Antroje teksto dalyje Kamandosė be vargo pasiekia durų skambutį, o štai ketvirtojoje jai tenka pjauti narvo grotas, kad pro šias galėtų išlįsti. Taip herojiškos Kamandosės pastangos vaduojant ypatingąjį Pipiną tampa labiau fizinės nei dvasinės – šioje teksto atkarpoje sukoncentruota tiek daug veiksmo, kad jis apsunkina ir teksto skaitymą, ir jo suvokimą.

Eglės Jasės knygą lydi Kęstučio Urbos anotacija: „Originali, šiuolaikinė pasaka“, kuriai Pogrindinis vaikų literatūros klubas pritaria tik iš dalies. Pirmojoje knygos pusėje sukuriamas itin įdomus neįprastos antiherojės portretas, kurio vientisumas vėliau pažeidžiamas. Kamandosė – tikra kaupikė, tekste puikiai atsiskleidžia kintantis jos santykis su daiktais, ypač su ypatinguoju Pipinu. Tekste skleidžiasi dinamiška miško padaro ir žaislo draugystė, visos jos spalvos – nuo grobuoniško savininkiškumo jausmo iki abipusio sutarimo. Galbūt ketvirtojoje knygos dalyje Kamandosė tampa pernelyg herojiška, tačiau galiausiai ir ji įveikia tam tikrus gyvenimo slenksčius, kuriuos tenka perkopti net ir godžiausiems drakonams.

Apie vaikų literatūrą, skaitymą 2025 metais

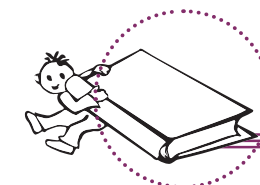
Bibliografijos sąrašą sudaro leidiniai, straipsniai, recenzijos, informacinės publikacijos, pokalbiai, pasisakymai, mintys, literatūros sąrašai.

Naudingų publikacijų apie vaikų literatūrą ir skaitymą galima rasti Nacionalinės bibliotekos polapyje „Biblioteka vaikams ir jaunimui“ <lnb.lt/vaiku-ir-jaunimo-literaturos-centras> ir svetainėje <skaitymometai.lnb.lt>.

Naujienų apie vaikų literatūrą, visą žurnalo *Rubinitis* archyvą galima pasiekti per QR kodą arba rasti svetainėje <ibbylietuva.lt>. Svetainės rubrikos REKOMENDUOJAME skirsnyje „Siūlome paskaityti“ pateikiamos nuorodos į straipsnius, pokalbius apie vaikų literatūrą kitose interneto svetainėse.

Sudarė **Roma Kišūnaitė** (LNB)

Žaisloteka Klaipėdos apskrities levos Simonaitytės viešojoje bibliotekoje. Arvido Jasmanio nuotr. 2024 m.

Naujoje rubrikoje „Keliais sakiniais“ skelbsime tiek naujai pasirodančių, tiek seniau išėjusių knygų mini recenzijas. Knygos bus parenkamos teminiu (kaip šį kartą – visos kalba apie vaiko ir žaislo santykį) ar kitokių pagrindu, pasakosime ir apie tarpusavyje niekaip nesusijusias, bet vertas aktualizuoti knygas. Tikimės, kad taip Rubinaitis pastebės ir atkreips dėmesį į daugiau vertingų vaikų ir jaunimo literatūros knygų, padės joms atrasti kelią pas savo skaitytoją.

Vyriausioji redaktorė

Aldonos Liobytės *Lėlė Aili*

Vaiko vaizduotėje atgyjantis antropomorfinis žaislų pasaulis ne tik psichologiškai įtaigus, bet ir patrauklus. „Lėlė Aili“ – Aldonos Liobytės (1915–1985) apyskaitė, atitinkanti visus šiam žanrui būdingus bruožus: artima apysakai, tik mažesnės apimtys, pasižyminti nesudėtingu siužetu. Pirmą kartą „Lėlė Aili“ buvo išspausdinta knygoje *Tėveli, būk mažas* (1973, 1983). Atskiru leidiniu pasirodė 2015 metais.

Lėlė Aili iš Estijos mergaitė Monika gauna dovanų. Ji tampa pačiu gražiausiu ir mieliausiu pasaulyje žaislu – su šia lėle mergaitė elgiasi kaip su tikru vaiku. Deja, lėlė dingsta. Dingusi Aili patiria įvairiausių nuotykių, atsiduria berniuko Lino, gyvenančio vaikų namuose ir besiliginčio mamos, rankose. Lėlė padeda surasti Linui tikrus namus, kuriuose jis nesijaus vienišas ir bus mylimas.

Vaikai lėlę pirmiausia traktuoja kaip žaislą, tačiau suaugusiųjų akiratyje lėlė – kultūrinis fenomenas. Lėlės įvaizdis Liobytei – puikus būdas padėti vaikui susivokti pasaulyje, parodyti netobulo pasaulio skaudulius ir perteikti pagrindinę knygos mintį. Vaiko be namų ir desperatiškai jų ieškančio idėją kaip tik ir atskleidžia centrinis lėlės personažas. Empatiška ir pačios rašytojos prigimtis – ji dažnai savo namuose priglaukdavo našlaičius.

Knyga atvirai didaktinė. Nevengiama parodyti vaikų ydų. Gausu praeito laikmečio gyvenimo atspindžių, tačiau svarbiausia – išlikusi žmogiškumo esmė. Socialines ir moralines problemas, kurios aktualios ir šandien, Aldona Liobytė išsprendžia pasitelkusi laimingą pabaigą, palikdama skaitytojams viltį.

Loreta Žvironaitė

* Aldona Liobytė, *Lėlė Aili*, [ilustravo Elena Launikonytė], Vilnius: Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“, 2015, 40 p., ISSN 2351-535X.

Gintos Liaugminienės *Sena žaislų dėžė. Kuo žaidė mūsų močiutės ir seneliai?*

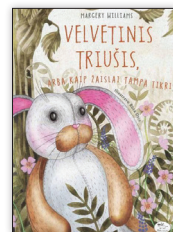

Gintos Liaugminienės pažintinė knyga *Sena žaislų dėžė. Kuo žaidė mūsų močiutės ir seneliai?* (2017) yra antrasis edukacinių knygų serijos vaikams „Įdomioji senovė“ leidinys. Apie XX a. viduryje kaime augusios močiutės vaikystės žaidimų pasaulį knygos autorė pasakoja darželinukės Adelės lūpomis. Dėl ligos namuose likusi mergaitė mėgaujasi močiutės draugija ir pasakojimais apie jos vaikystės pramogas. Knygos skaitytojai sužino, kad anksčiau vaikai žaisdavo iš audinių atraižėlių pasiūtomis arba iš siūlų ar žolių susuktomis lėlytėmis. Močiutė žadina anūkės vaizduotę pasakodama apie savo medinius, ornamentais išraižytus lėlių baldelius, medinių žaisliukų „ūkį“ – arklius, karves ir paršelius, apie gyvuosius mekenančius ar gagenančius „žaisliukus“ senelių tvarte, ganykloje. Knyga iliustruota senųjų žaislų nuotraukomis, tad kartu su Adele skaitytojai sužino, kokie išradimai buvo mūsų seneliai: mokėjo ir pačiūžas, ir kamuolius patys pasidaryti, o žaislus gamino iš to, kas buvo po ranka. Knygos autorė atkreipia dėmesį į tai, kad nors kiekvienas laikotarpis vaikams siūlo įvairių naujovių, tačiau visais laikais vaikai žaidžia pamėgdžiodami suaugusiuosius – kaip ir Adelė, močiutė vaikystėje žaidė pardavėjus, namus, kareivius. O ir linksmintis, patriukšmauti įvairiomis dūdelėmis, švilpynėmis pamėgdžiodami paukščių balsus taip kaip seneliai vaikystėje neatsisakyti net įmantriausių kompiuterinių žaidimų turintis šiuolaikinis vaikas. *Sena žaislų dėžė* vaikams atveria ne tik žaislų istoriją, bet ir galimybę tęsti pokalbį su savo artimaisiais.

Kristina Vaisvalavičienė

* Ginta Liaugminienė, *Sena žaislų dėžė. Kuo žaidė mūsų močiutės ir seneliai?*, [ilustravo Eglė Gelažiūtė], Vilnius: VŠĮ „Leidiniai tėvams“, 2017, p. 23 [24], ISBN 978-609-95843-1-7.

Margery'ės Williams *Velvetinis triušis, arba Kaip žaislai tampa tikri*

Anglų kilmės amerikiečių rašytojos Margery'ės Williams Bianco (1881–1944) pasaka *Velvetinis triušis, arba Kaip žaislai tampa tikri* (1922)* yra laiko patikrintas kūrinys. Rašytoja garsi būtent kūriniais apie personifikuotus vaikų žaislus.

Iš pirmo žvilgsnio tai paprasta istorija apie Berniuką ir jo žaislą – Velvetinį Triušį su gražiomis rausvu satinu išklotomis ausimis. Tačiau tekste slepiasi daug prasmų. Ne kiekvienas žaislas yra TIKRAS, nors ir labai brangus, įmantrus ar net mechaninis būty. Paslaptį, kas yra TIKRA, triušiu atskleidžia seniausias vaikų kambario žaislas Medinis Arkliukas: „Tikra – ne tai, iš ko tu pagamintas. (...) Tikra tai, kas tau nutinka. Kai vaikas tave labai myli, – ne tik žaisdamas, bet iš tikrųjų myli, – tada tampa TIKRAS.“ Tapti tikram – vadinasi, būti pamiltam. Tai užtrunka ir neatsitinka žaislams, „kurie greitai lūžta, yra pernelyg saugomi arba turi per daug aštrius kampus“. Net kai žaislas tampa nudėvėtas ir bjaurus – nesvarbu, „nes kai esi Tikras, negali būti bjaurus“. Velvetinį Triušį Berniukas pamilsta...

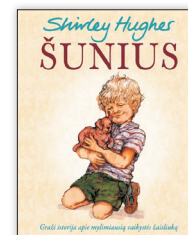
Istorija pasukama netikėtu kampu: sykį Velvetinis Triušis miške sutinka „tikrus“ laukinius triušius. Šie pašiepia velvetinuką: „Jis neturi užpakalinių kojų!“, „Jis neturi kvapo! Jis ne triušis! Jis netikras!“ Tik žaislinis triušukas jaučia, kad yra TIKRAS. Ilgainiui jis paseno ir nudrisko, bet Berniukas jį tebemylėjo.

Mažąjį skaitytoją sujaudins knygos kulminacija – po skarlatinos, kuria sunkiai persirgo Berniukas, Triušis privalėjo būti sudegintas, kaip ir visi kiti vaiko daiktai. Tačiau autorė pasirenka laimingą pabaigą – pasirodo vaikų kambario Feja ir Velvetinį Triušį paverčia TIKRU triušiu ne tik Berniukui, bet ir kiekvienam. Knygoje svarbi vaikų kambario idėja – tai erdvė, kur gali skleisti laimingą vaikystę, kur gyvena žaislai. Ir dalis jų tampa TIKRI.

Džiuljeta Maskuliūnienė

* Margery Williams, *Velvetinis triušis, arba Kaip žaislai tampa tikri*, [ilustravo Rūta Dzin, iš anglų kalbos vertė Saulėnė Išganaitytė], Vilnius: Nieko rimto, 2018, 32 p., ISBN 978-609-441-488-6.

Shirley'ės Hughes *Šunius*

Tituluotos britų rašytojos Shirley'ės Hughes (1927–2022) knyga *Šunius* (1977)* – švelni, skaidri istorija apie vaiko prisirišimą, praradimo baimę ir mylimo daikto galią tapti kone šeimos nariu. Mylimiausias Mato žaisliukas – Šunius. Jis jau matęs ir šilto, ir šalto: rusvas kailiukas nusitrynęs, viena ausytė nulėpusi, tačiau berniukui tai nėra niekas. Be Šuniaus Matas neįsivaizduoja nė vienos dienos. Jie kartu žaidžia, vaikštinėja, miega... Todėl galima tik įsivaizduoti Mato skausmą, kai vieną dieną Šunius pradingsta.

Ši knyga išsiskiria ypatinga ramybe. Šiandienos vaikų literatūros kontekste, kur netrūksta triukšmo, ryškių efektų ir įmantrių sprendimų, *Šunius* atrodo tarsi tylus, šiltas kambarys, į kurį norisi sugrįžti. Pasakojimas skleidžiasi ramiai, be perteklinių efektų, pasitikėdamas kasdienybės detalėmis, vaiko jausmų tikrumu. Rašytoja meistriškai pagauna tai, kas vaikui yra tikra: mylimas žaislas nėra tik daiktas, jis saugo, lydi, guodžia ir padeda pasaulį patirti kaip šiek tiek saugesnę vietą.

Svarbus ir Mato sesutės Sofijos vaidmuo. Būtent ji pastebi brolio skausmą ir sugalvoja, kaip Šunių sugrąžinti į Mato rankas. Šis epizodas knygai suteikia papildomo švelnumo: čia kalbama ne tik apie vaiko ir žaislo ryšį, bet ir apie artimųjų gebėjimą vienas kitą matyti, suprasti ir padėti, kai to labiausiai reikia. Knyga skaitytoją pamoko meilės ir jautrumo būtent tokiu būdu, kuris labai suprantamas ikimokyklinukams.

Tekstą papildoma pačios autorės sukurta iliustracija, dvelkiančios namų šiluma, praeities jaudumu ir vaikystės prisiminimais. Jau senokai parašyta istorija šiandien skamba netikėtai gaiviai – galbūt todėl, kad joje nėra skubos ir pertekliaus, ji paprasta ir aiški. Atrodo, lyg pažvelgtume pro nėrinuotomis užuolaidomis papuoštą langą ir pamatytume Matą, amžinai žaidžiantį su savo Šuniu – vaikystė juk turi teisę būti lėta, jautri ir saugi.

Urtė Šulskienė

* Shirley Hughes, *Šunius: graži istorija apie mylimiausią vaikystės žaisliuką*, [ilustravo autorė, iš anglų kalbos vertė Silvija Naranovič-Skurdauskienė], [Mosėdis, Skuodo r.]: Librica, 2023, 33 p., ISBN 978-609-96379-0-7.

Žaislų muziejus Vilniuje

XX a. I p. žaislų ekspozicija

Kai kurie eksponatai yra tokie seni ir trapūs, kad belieka į juos tik pažiūrėti

Romos Kišūnaitės nuotraukos. 2026 m.

IBBY Lietuvos skyriaus organizuotose literatūrinėse kelionėse po Europą niekuomet neaplenkdavome žaislų muziejų. Aplankytas žaislų muziejus Niurnberge, Kalėdų muziejus Roterdame, žaislų muziejai Suomenoje ir Tampereje, žaislų muziejus su nepaprasta meškinų kolekcija Bazelyje. Pasaulinio garso muziejai – puiki patirtis, tačiau ar visi žino, kad ir Vilniuje, netoli Sėriškių parko, Barboros Radvilaitės / Šiltadaržio gatvių kampiniame name įsikūręs žaislų muziejus?

Daugiau nei 5 tūkst. eksponatų sukaupęs muziejus – pirmasis Lietuvoje žaislams ir žaidimų paveldui skirtas ir į šeimą orientuotas edukacijos centras. Jis įkurtas archeologo Povilo Blaževičiaus ir jo žmonos Indrės Jovaišaitės-Blaževičienės iniciatyva.

Šis muziejus kūrėsi netradiciškai – paprastai, sukaupus pakankamai eksponatų įkuriamas muziejus. Kai Povilui Blaževičiui rengiant disertaciją „Žaislai ir žaidimai Lietuvoje XIII–XVII a. remiantis archeologiniais duomenimis“ kilo muziejaus kūrimo idėja, dar nebuvo jokių eksponatų. Gilindamasis į gausią ir įdomią medžiagą apie žaislų paveldą mokslininkas suprato, kad ši informacija turėtų būti prieinama visuomenei, o ne apsiribotų akademiniiais sluoksniais. Kartu su žmona Indre jiedu ir sumanė įkurti muziejų, kuris ne tik išsaugotų žaislų istoriją, bet ir tarnautų kaip edukacinė ir interaktyvi erdvė šeimoms.

Žaislų muziejus, duris atvėręs 2012 m. pabaigoje, kviečia lankytojus pažinti žaislų ir žaidimų istoriją per gyvą, patirtinę ekspoziciją, kurioje pristatomos temos nuo seniausių Lietuvos žaislų iki pramoniniu būdu pagamintų originalų, atskleidžiama, kaip keitėsi vaikystės pasaulis ir žaidimų kultūra skirtingais laikotarpiais. Pradėję nuo vėlyvųjų viduramžių, muziejaus kūrėjai per keliolika metų išplėtė ekspozicijų temas ir pristatė esminius laikotarpius – nuo akmens amžiaus žaidimo temų iki XX a. antrosios pusės industrijos originalų.

Klasikinis XX a. I p. Vilniaus krašto arkliukas, išsiskiriantis savitu dekoravimo būdu: baltai nudažytą dar palaikydavo dėmuose, kad pasipuoštų juodomis dėmėmis

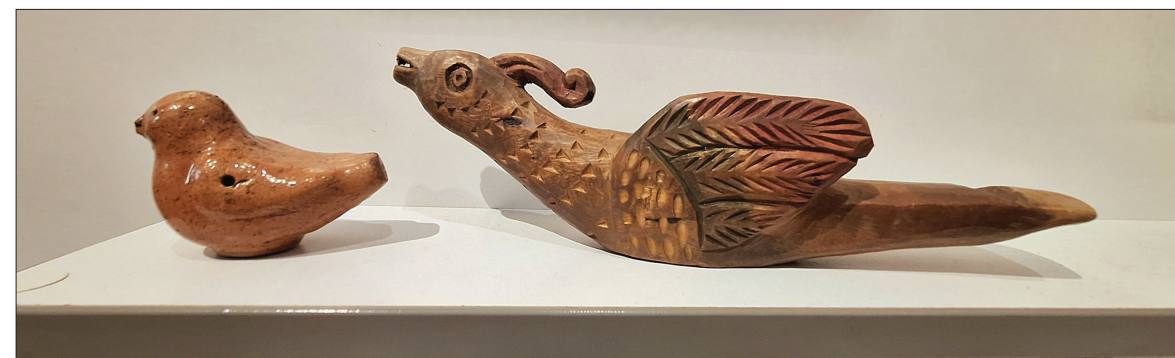
Kas sieja vaikų literatūrą ir žaislus, žaidimus? Literatūroje kalbama apie žaislus, žaidimuose randama literatūrinių temų

Ypač daug originalių eksponatų muziejui padovanojo žmonės. Iš jų sukurta ekspozicija „XX amžiaus prisiminimai“ atgaivina XX a. vidurio žaislus, vyresniems lankytojams siūlo nostalgiką kelionę, o jaunesniems – praktinę pramogą, mažinančią kartų skirtumus ir skatinančią pokalbius apie praeitį.

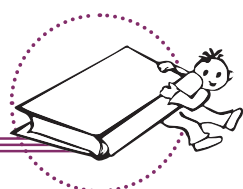
Žaislų muziejaus tikslas – ne tik sukaupti kuo daugiau žaislų, atskleisti žaislų ir žaidimų unikalumą, bet ir suteikti galimybę juos vietoje išmėginti. Muziejaus kolekciją sudaro ir originalūs žaislai, ir jų kopijos.

Pastarosios skirtas ypatingas dėmesys, nes būtent jos leidžia įgyvendinti pagrindinę muziejaus idėją – liesti, imti, pažinti. Muziejaus kūrėjai siekia, kad tai būtų vieta, kurioje atsispindėtų naujausios muziejų tendencijos, o vaikas taptų svarbiu kultūrinių veiklų dalyviu. Žaislų muziejus pirmenybę teikia lankytojų įtraukčiai per interaktyvias ekskursijas, edukacijas. Tai šeimoms skirta erdvė, kurioje skatinamas bendras žaidimas, atradimai ir kokybiškas laikas kartu.

Parengė **Roma Kišūnaitė** (LNB)

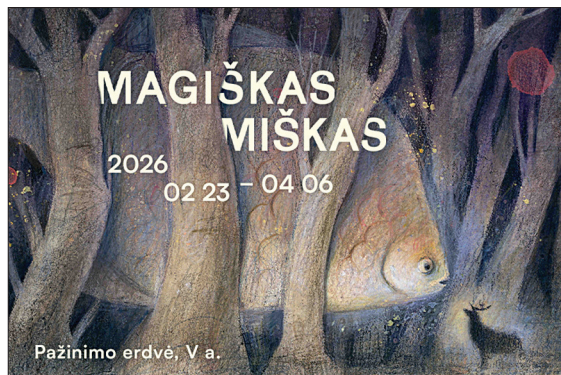

Vienas iš klasikinių vaikystės pasaulio atributų – švilpynės

Kronika. Informacija. Skelbimai

Plakate panaudotas Annos Forlatti (Italija) darbas „Mano atminties glūdumoj“ (1980)

2026 m. vasario 23 d. – balandžio 6 d. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos erdvėse buvo pristatyta tarptautinė paroda „Magiškas miškas“. Parodoje eksponuoti 48 iliustruotojų iš 15 šalių darbai, atvėrę magiškus miško slėpinius.

Parodoje veikė ir dizaino studijos „Samanoja“ augalų instaliacija „Pamiškės kaip paraštės“, kur parodos lankytojams skambėjo gamtos garsovaizdžių tyrinėtojo Lino Staliūno įrašytas garsinis peizažas „Miško pelkė“ – „Garsų giria“. O kovo mėnesį moksleiviams vyko parodą lydinčios kūrybinės valandos „Nuo medžio iki magiškos knygos“.

Paroda surengta bendradarbiaujant su partneriais – Estijos vaikų literatūros centru ir Estijos grafikos dizainerių asociacija.

Kovo 16 d. Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga pasiskelbė 2025 m. Metų verstinės knygos rinkimų nugalėtojus. Skaitytojai buvo kviečiami balsuoti ir išrinkti Metų verstinę knygą trijose kategorijose – grožinės, negrožinės ir vaikų bei jaunimo literatūros.

Metų verstine knyga vaikų ir jaunimo literatūros kategorijoje tapo Fabio Gedos *Jūroje būna krokodilų: iš Afganistano į Italiją*, kurią iš italų kalbos išvertė Toma Gudelytė, išleido „Aukso žuvis“. Ekspertų komisijoje dirbo literatūrologės Eglė Baliutavičiūtė ir Inga Mitu-nevičiūtė bei vertėja Aigustė Vykantė Bartkutė.

Kovo 22 d. finalinėje tradicinio Latvijos skaitytojų konkurso „Vaikų, jaunimo ir tėvų žiuri“ (*Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija 2025*) šventėje dviejose amžiaus grupių kategorijose pirmąsias vietas pelnė Lietuvos autorių knygos, už kurių vertimą apdovanota talentinga vertėja Dacė Meierė (*Dace Meiere*). Amžiaus grupės 7+ kategorijoje geriausia išrinkta Tomo Dirgėlos ir Ingos Dagilės paveikslėlių knyga *Mano tėtis rašo knygą (Mans tētis raksta grāmatu)*, leidykla „Latvijas Mediji“, 2024), o grupėje 11+ pirmoji vieta skirta Mariaus Marcinkevičiaus ir Linos Itagaki knygai *Mergaitė su šautuvu (Meitene ar šauteni)*, leidykla „Liels un mazs“, 2024). Vertėjai įteikti originalūs suvenyrai – šokoladai, papuošti pirmąsias vietas laimėjusių knygų viršelių paveikslėliais. Konkursą organizuoja Latvijos nacionalinės bibliotekos Vaikų literatūros centras (*LNB Bērnu literatūras centrs*).

Balandžio 9 d. Švietimo, mokslo ir sporto ministrė Raminta Popovienė įteikė **Vaikų literatūros premiją** dviem laureatėms: rašytojai Evelinai Daciūtei ir literatūros tyrėjai, profesorei Džiuljetai Maskuliūnienei.

Vaikų literatūros premijos įteikimas. Iš kairės Džiuljeta Maskuliūnienė, Raminta Popovienė, Evelina Daciūtė. Romos Kišūnaitės nuotr.

2025 m. IBBY premijų laureatai. Iš kairės Ieva Babilaitė, Sigita Mikšaitė, Jurga Vilė, Justina Kapeckaitė, Asta Plechavičiūtė, Nijolė Chijenienė, Erika Sabaliauskaitė. Modesto Endriuškos nuotr.

Evelina Daciūtė įvertinta už įvairiaspalvę kūrybą, turtinančią ir plečiančią mažųjų skaitytojų minčių ir jausmų pasaulį, o Džiuljeta Maskuliūnienė apdovanota už nuopelnus populiariai vaikų literatūrai ir skaitymą.

Balandžio 11 d. Vilniaus senajame teatre paminėta Tarptautinė vaikų knygos diena ir apdovanoti geriausi 2025 m. vaikų knygų kūrėjai.

Kartu su organizatoriais renginio šventinę nuotaką kūrė Artūro Noviko vadovaujamos džiaz mokyklos vaikų ansamblis „Linksmuoliai“. Renginio pradžioje IBBY Lietuvos skyriaus pirmininkė Viltarė Mickevičienė ypatingą padėką išreiškė ilgametėms asociacijos narėms Aldonai Augustaitienei ir Romai Kišūnaitei, kurioms suteikti IBBY garbės narių vardai.

Vasarį Vilniaus knygų mugėje buvo pristatyti aštuonių IBBY Lietuvos skyriaus premijų nominantai, kurie beveik du mėnesius jaudinosi ir nerimavo laukdami galutinių komisijos sprendimų.

2025 m. IBBY Lietuvos skyriaus geriausių vaikų ir paauglių knygų apdovanojimą laureatais tapo:

Vinco Aurylos premija už vaikų literatūros tyrinėjimus, kritiką, skaitymo skatinimą skirta Astai Plechavi-

čiūtei, LNB Vaikų ir jaunimo literatūros centro vyriausiajai tyrėjai. Premija įvertintas literatūrologės indėlis į profesionalius Vilniaus miesto vaizdų ir motyvų XXI a. vaikų ir paauglių literatūroje tyrimus. Kitos nominantės – Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka ir edukologė doc. dr. Vaiva Schoroškienė.

Aldonos Liobytės premija už reikšmingiausią metų debiutą įteikta archeologei Sigitai Mikšaitėi už knygą *Istorija vizgina uodegą* (konsultavo dr. Povilas Blaževičius, iliustravo Reda Tomingas, išleido Lietuvos nacionalinis muziejus). Autorė įvertinta už gausios ir labai įvairios medžiagos suvaldymą, pasakojimo patrauklumą ir įtraukumą. Kiti nominantai – Laurynas Peluritis už knygą *Profesorius S. ir Vilniaus Baziliskas* („Phi knygos“) ir Rūta Čekaitė ir Diana Jotautaitė už knygą *Ežys ir obuolys* („Alma littera“).

Premija už geriausią paveikslėlių knygą atiteko rašytojai Jurgai Vilei ir dailininkei Viltei Žumbakytei Haisch, sukūrusioms knygą *Oseanas ir mama vėžlė* („700 eilučių“). Knygos autorės apdovanotos už pasakojimo atmosferiškumą, subtilų veiksmo erdvės perteikimą, jautrų teksto ir vaizdo santykį. Kitos nominantės – Šarūnės Baltrušaitienės ir Viktorijos Ežiukas

knyga *Slaptas Spirgutės noras* („Alma littera“) ir Mariaus Marcinkevičiaus ir Linos Itagaki knyga *Sakmė apie Neringą* („Misteris Pinkmanas“).

Domicėlės Tarabildienės premija už gražiausiai iliustruotą metų knygą paskirta dailininkei Ievai Babi-laitei, iliustravusiai estų rašytojos Triinu Laan pasaką *Mažasis lapiukas yra turtingas* („700 eilučių“). Premija dailininkei skirta už meninį vaizdo įtraukumą, jautrų vizualumą, iliustracijų daugiaplaniškumą ir piešinio gylį, už iliustracijas kaip unikalius meno kūrinius ir grafikos tapybiškumą. Kitos nominantės – Kornelija Žalpytė už Jurgos Vilės knygos *Džuljeta ir kino kaukai* iliustracijas („Vaizdų kultūros studija“, „Skalvijos“ kino centras) ir Reda Tomingas už Sigitos Mikšaitės knygos *Istorija vizgina uodegą* iliustracijas (išleido Lietuvos nacionalinis muziejus).

Eugenijos Stravinskienės premija už reikšmingiausią ir meniškiausią metų vertimą vaikams paskirta Nijolei Chijenienei, iš anglų kalbos išvertusiai Dave’o Eggerso knygą *Akys ir tai, kas neįmanoma* („Odilė“). Vertėja apdovanota už meistriską vertimą, išsaugotą teksto gylį ir prasmę, aukštą literatūrinį pilotažą. Kiti nominantai – Viltarė Urbaitė už Triinu Laan ir Anne’ės Pikkov knygos *Berniukas ir senolis* („700 eilučių“) vertimą iš estų kalbos ir Birutė Avižinienė, iš nyderlandų kalbos išvertusi Joke’ės van Leeuwen knygą *Aš esu čia* („Debesų ganyklos“).

Adomo Druktenio premija už reikšmingiausią ir meniškiausią metų vertimą paaugliams skirta Erikai Sabaliauskaitei, iš prancūzų kalbos išvertusiai Cé-cile’ės Alix romaną *Ne žvėris* („Debesų ganyklos“). Vertėja apdovanota už itin aktualaus, brutalaus ir skaudaus, semantiškai turtingo teksto apie esminių žmogiškųjų vertybių išbandymą kūrybingą ir jautrų vertimą. Kiti nominantai – Viltarė Urbaitė už Jukkos Behmo knygos *Nerealusis Leonas* („Alma littera“) ver-

timą iš suomių kalbos ir Aidas Jurašius už Richardo Lamberto knygos *Vilko kelias* („Nieko rimto“) vertimą iš anglų kalbos.

Premija už geriausią metų pažintinę knygą atiteko archeologei Sigitai Mikšaitėi, sukūrusiai knygą *Istorija vizgina uodegą* (išleido Lietuvos nacionalinis muziejus). Autorė įvertinta už pagaviai, kūrybingai papasakotą ir mokslo žiniomis grįstą žmogaus ir šuns draugystės istoriją nuo seniausių laikų iki šių dienų. Kiti nominantai – Jurga Vilė ir Kornelija Žalpytė už knygą *Džuljeta ir kino kaukai* („Vaizdų kultūros studija“, „Skalvijos“ kino centras) ir Lina Mickutė ir Birutė Bike-lytė už knygą *Iliustruota Žemaitės gyvenimo ir kūrybos istorija* („700 eilučių“).

Prano Mašoto premija už geriausią metų grožinę knygą vaikams ir paaugliams skirta Justinai Kapeckaitei, parašiusiai romaną vyresniesiems paaugliams *Sono Electrum* („Alma littera“). Autorė įvertinta už psichologiškai įtaigų ir menišką jauno žmogaus, patiriančio pavojingą priklausomybę, vaizdavimą, dinamišką pasakojimą ir viltingą romano pabaigą. Kitos nominantės – Gerdos Jord knyga *Karalius nakvos Merkinėje* („Aukso žuvys“) ir Aušrinės Tilindės knyga *Po šimts pypkių, seneli!* („Alma littera“).

Laureatams skirta piniginių fondo ir prizų rėmėjai: Šarūnas Marčiulionis, Antanas Marcelionis, Vytautas Žirgulis, UAB „Vilsentras“, UAB „Alumnus“, UAB „Sabelija“, leidyklos „Alma littera“, „Odilė“ ir „Terra Publica“.

Renginio rėmėjas – Vilniaus miesto savivaldybė, pagrindinis projekto rėmėjas – Lietuvos kultūros taryba.

...

Balandžio 13 d. Bolonijos vaikų knygų mugėje paskelbti 2026 m. Hanso Christiano Anderseno medalio laureatai, kuriais tapo rašytojas Michaelis Rosenas iš Jungtinės Karalystės ir iliustruotoja iš Kinijos Cai Gao. Roseno kūryba pasižymi išskirtiniu gebėjimu kalbėti

vaikams nuoširdžiai, su humoru, išmintingai ir pagarbiai. Trys jo knygos išleistos ir Lietuvoje: *Nepamirškite Tigrio!*, *Trupis renkasi namus* (abi 2017) ir kartu su iliustruotoju Danielu Egnéus’u sukurta paveikslėlių knyga *Didysis miegas* (2023).

Iliustruotojos Cai Gao kūryba pasižymi išskirtine menine raiška ir unikaliu stiliumi. Jos knygų Lietuvoje neišleista.

Bolonijoje paskelbtas ir 2026 m. Astridos Lindgren atminimo premijos laureatas – kanadiečių iliustruotojas, paveikslėlių knygų kūrėjas, animatorius Jonas Klas-senas. Apdovanojimas laureatui, kurį teikia Švedijos sosto įpėdinė princesė Victoria, įteiktas *gegužės 25 d.* Stokholme (žr. interneto prieiga: <https://byt.lt/nyA7t>).

...

Balandžio 16 d. IBBY Lietuvos skyrius ir Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka pakvietė į nuotolinį seminarą „2025 metų lietuvių vaikų literatūros atodangos“. Tai buvo ekspertų, vertinimo komisijų narių forumas, aptaręs praėjusiais metais Lietuvoje išleistas vaikų ir jaunimo literatūros knygas, apžvelgęs naujausias lietuvių vaikų literatūros tendencijas.

Buvo išklausti penki pranešimai: literatūros tyrėjo doc. dr. Kęstučio Urbos „Kokia tikrovė vaizduojama 2025 metų vaikų ir paauglių prozoje?“, prof. dr. Džiuljetos Maskuliūnienės (LNB VJLC, VU) „Pasakose karaliauja gyvūnai (2025 m. lietuvių autorių pasakos)“, dr. Kristinos Vaisvalavičienės (VDU) „Kokybiška pažintinė literatūra vaikams ir jaunimui. Lietuvių autorių 2025 metais sukurty knygų įvairovė“, dr. Jolitos Liškevičienės (VDA) „Atmosferiškumas paveikslėlių knygose vaikams“ ir literatūrologės Danguolės Šakavičiūtės „2025 m. vertimų derlius: grūdai ir akuotai“.

Seminaro įrašą galima rasti Šiaulių apskr. Povilo Višinskio viešosios bibliotekos „YouTube“ kanale – „2025 metų lietuvių vaikų literatūros atodangos“ (2026-04-17).

...

Gegužės 8 – rugpjūčio 31 d. LNB Vaikų ir jaunimo literatūros centro erdvėse eksponuojama Kęstučio Kasparavičiaus iliustracijų paroda „Coliukė“. Ekspozicijoje pristatoma 15 iliustracijų, kurių sukūrimo istoriją Kasparavičius aprašo taip: „Per keletą metų iki 200-ojo Anderseno jubiliejaus nupiešiau iliustracijas trims garsaus danų rašytojo H. Ch. Anderseno knygoms. Leidykla „Nieko rimto“ pasiūlė man iliustruoti Anderseno

pasaką ir net pačiam leido ją pasirinkti. Mintyse peržvelgęs visas man žinomas jo pasakas, daug nedvejojęs pasirinkau „Coliukę“.“

Ši paroda yra Nacionalinės bibliotekos kultūrinės programos „Metai su Danija: kultūros ir solidarumo tiltai“ dalis. Parodą lydi kūrybinės valandos moksleiviams.

...

Gegužės 9 d. vyko renginys šeimoms „Metai su Danija. Hanso Christiano Anderseno pasakų pasaulis“. Jo metu vaikai ir juos lydintys suaugusieji buvo pakviesti dalyvauti kūrybinėse dirbtuvėse, kurias vedė VJLC edukatorės ir Danijos kultūros instituto Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje atstovė. Renginio dalyviai atsakinėjo į viktorinos apie Anderseno pasakas klausimus, laimėjo prizus, o pabaigoje visi buvo pakviesti į animacinių filmų, sukurty pagal danų rašytojo pasakas, peržiūrą. Renginio dalyviai susitiko su Danijos Karalystės ambasadore Lietuvoje Grete Sillasen.

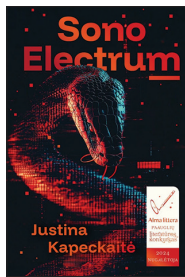
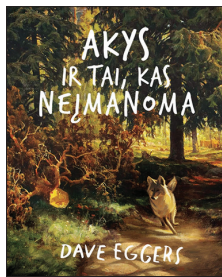
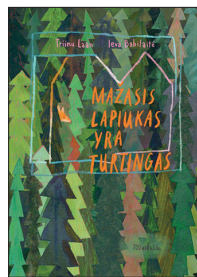
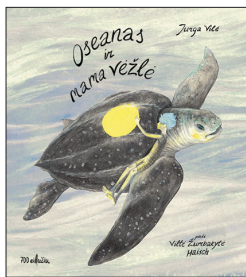
...

Gegužės 7-ąją, minint Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną, Valdovų rūmuose iškilmingai paskelbti akcijos „Metų knygos rinkimai 2025“ nugalėtojai. 21-ąją kartą vykstantys Metų knygos rinkimai – ne tik ilgametė literatūrinė akcija, bet ir gyvas dialogas tarp kūrėjų, literatūros ekspertų ir skaitytojų.

Akcijoje varžėsi ekspertų komisijos (pirmininkė Eglė Baliutavičiūtė, narės Viktorija Dumčiūtė, Vakarė Leonavičienė, dr. Jolita Liškevičienė, Viltarė Mickevičienė) atrinktos 2025 m. išleistos knygos. Skaitytojai už jas galėjo balsuoti du mėnesius – nuo nominuotų knygų paskelbimo Vilniaus knygų mugėje.

Vaikų knygų kategorijoje laureate tapo Aušrinės Tilindės ir iliustruotojos Gretos Alice knyga *Po šimts pypkių, seneli!* („Alma littera“). Kitos nominantės – Šarūnės Baltrušaitienės ir iliustruotojos Viktorijos Ežiukas knyga *Slaptas Spirgutės noras* („Alma littera“), Sigitos Mikšaitės ir iliustruotojos Redos Tomingas knyga *Istorija vizgina uodegą* (išleido Lietuvos nacionalinis muziejus), Neringos Vaitkutės ir iliustruotojos Redos Tomingas knyga *Odilės pasaka* („Aukso žuvys“), Jurgos Vilės ir iliustruotojos Kornelijos Žalpytės knyga *Džuljeta ir kino kaukai* (išleido „Vaizdų kultūros studija“, „Skalvijos“ kino centras).

Paauglių knygų kategorijoje nugalėjo Viktorija Butautis su knyga *Magnetinė sala* (išleido BALTO leidybos namai).

2025 m. IBBY premijų laureatų knygos

Metų knygos rinkimų konkurso laureatės Aušrinė Tilindė (kairėje) ir Greta Alice. Organizatorių nuotr. 2026 m.

Kitos nominantės: Gerdos Jord komiksas *Karalius nakvos Merkinėje* („Aukso žuvys“), Justinos Kapeckaitės romanai *Sono Electrum* („Alma littera“), Lauryno Peluričio ir iliustruotos Živilės Žvėrūnos pažintinio pobūdžio knyga *Profesorius S. ir Vilniaus Baziliskas* („Phi knygos“), Godos Raibytės-Aleksos ir iliustruotos Julijos Račiūnaitės knyga *Aurora ir gyvybės paieškos tarp žvaigždžių* („Raštinė“).

Akciją organizuoja Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Akcija yra Skaitymo skatinimo 2025–2027 m. veiksmų plano, kurį finansuoja Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, dalis.

...

Gegužės 20 d. Klaipėdoje Knygos meno festivalio metu Kultūrų komunikacijų centro Parodų rūmuose buvo atidarytos keturios parodos. Didžioji festivalio

paroda – Kęstučio Kasparavičiaus retrospektyva „Viskas ateina iš vaikystės“, kurioje Jolitos Liškevičienės. Parodoje pristatomi menininko kelių dešimtmečių kūrybos darbai. Projektą finansavo Klaipėdos miesto savivaldybė ir Lietuvos kultūros taryba. Festivalio trukmė – nuo balandžio 24 d. iki birželio 21 d.

...

Kasmet vykstančiame Baltijos knygos meno konkurse trys ekspertai renka geriausio dizaino Lietuvos, Latvijos ir Estijos leidinius. Latvijos ir Estijos ekspertų sprendimu, Lietuvos knyga nugalėjo tapo Kęstučio Kasparavičiaus *Kasparatorija*, kurios dizainą sukūrė Linas Spurga jaunesnysis (sudarytoja Jolita Liškevičienė, išleido Vilniaus grafikos meno centras, spausdino „Standart Impressa“).

...

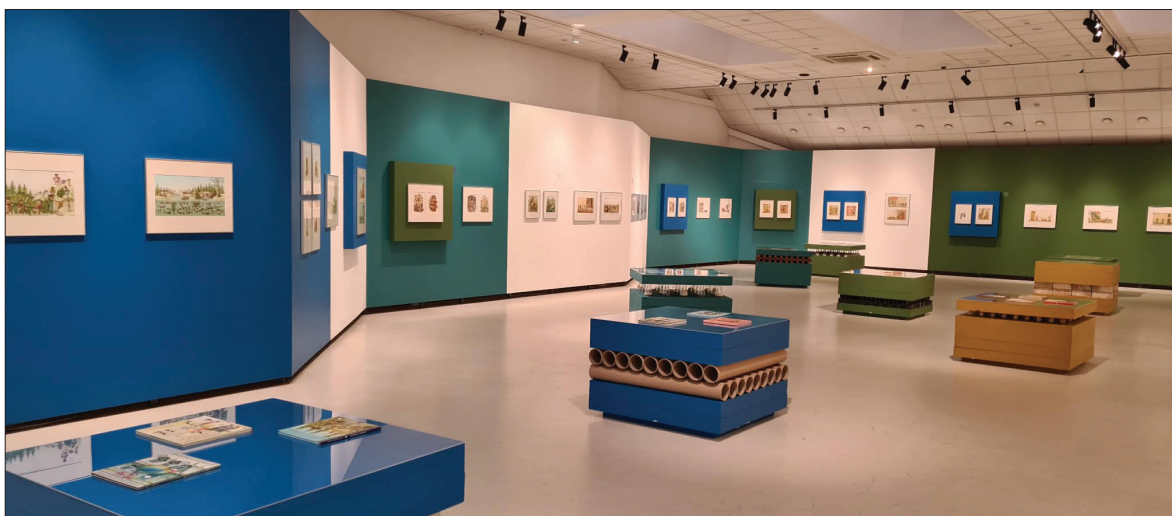
Bendradarbiaudamas su IBBY Lietuvos skyriumi, Lietuvos kultūros institutas išleido reikšmingiausių 2025 m. knygų vaikams ir paaugliams katalogą *Best Lithuanian Books for Children and Young Adults 2025: Selection of the Lithuanian Section of IBBY*. Leidinio sudarytoja Džiuljeta Maskuliūnienė. Tekstų autoriai: Laimutė Adomavičienė, Dalia Karatajienė, Džiuljeta Maskuliūnienė, Viltarė Mickevičienė, Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė, Kęstutis Urba, Kristina Vaisvalavičienė.

Skaitmeninė katalogo versija pasirodė instituto svetainėje, rubrikoje „Leidiniai“, interneto prieiga: <https://byt.lt/AROaz>.

Parengė **Roma Kišūnaitė** (LNB)

SUMMARY

Readers are greeted by **Džiuljeta Maskuliūnienė**, Editor-in-Chief, in her column “Welcome”, which introduces the central theme of this issue – the toy, an inseparable attribute of childhood and, at the same time, a significant motif in both world and Lithuanian children’s literature, explored in diverse and creative ways. Accordingly, most of the articles in this issue examine literary works and photographs depicting toys from a variety of perspectives. The introductory text is accompanied by a reproduction of **Richard Pfeiffer’s** painting “Little Child with a Toy” (1910). **Justina Kapeckaitė**, the new recipient of the Pranas Mašiotas Prize, presents her text *Gyvatė ir jos Karūna* (“The Snake and Its Crown”). We present an illustrated postcard by artist **Ieva Babilaitė** addressed to the reader. In the regular rubric “The Reviews,” publications evaluating Lithuanian children’s literature in 2025 are featured: **Džiuljeta Maskuliūnienė** writes about fairy-tale prose, **Akvilina Cicėnaitė** about translations of children’s and young adult literature into Lithuanian, and **Dalia Karatajienė** about illustrations in books by Lithuanian authors. The rubric “The Anniversaries” features **Inga Mitunevičiūtė’s** article *Du pliušiniai jubiliejai (rašytojui Maiklui Bondui ir Alano Alexanderio Milne’o personažui Mikei Pūkuotukui – 100)* (“Two Plush Anniversaries (100 years of writer **Michael Bond** and **Alan Alexander Milne’s** character Winnie-the-Pooh). In the rubric “We are Sharing our Experience”, **Urtė Šulskienė’s** article *Kas namelyje gyvena: tautosaka kaip gyva skaitymo praktika bibliotekoje* (“Who Lives in the Little House: Folklore as a Living Reading Practice in the Library”) is published, describing how dolls representing mythological characters, created by folk artist **Asta Liaudanskienė**, are used in library educational activities. In the rubric “Retro”, prepared by **Lina Kantautienė** and **Džiuljeta Maskuliūnienė**, three early-to mid-20th-century photographs of children with toys from the Raseiniai Regional History Museum are presented. In the rubric “Photos Tell”, photographs of two Lithuanian writers – **Judita Vaičiūnaitė** and **Viktorija Butautis** – with toys are presented, along with stories about these photographs. The rubric “The Readings of My Childhood” features an interview conducted by **Viltarė Mickevičienė** with translator and guide **Mantas Karvelis**. In the rubric “The Articles”, **Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė** presents a study analysing **Kate DiCamillo’s** book “The Miraculous Journey of Edward Tulane”. The rubric “With a Close Glimpse” features the following reviews: **Džiuljeta Maskuliūnienė** reviews two monographs by **Povilas Blaževičius** and **Nijolė Pliuraitė-Andrejevienė** on children’s toys in Lithuania; **Stasys Tumėnas** reviews **Rasa Praninskienė’s** book of fairy tales; and **Justina Mieladažytė** writes about **Eglė Jasė’s** fairy-tale novella. A bibliography entitled “On Reading Children’s Literature in 2025”, compiled by **Roma Kišūnaitė**, is provided as a QR code. The journal introduces a new rubric, “In a Few Words,” in which this time short reviews of four authors’ books about toys are published: **Loreta Žvironaitė** about **Aldona Liobytė’s** *Lėlė Aili* (“Doll Aili”); **Kristina Vaisvalavičienė** about **Ginta Liaugminienė’s** *Sena žaislų dėžė. Kuo žaidė mūsų močiutės ir seneliai?* (“The Old Toy Box: What Did Our Grandmothers and Grandfathers Play With?”); **Džiuljeta Maskuliūnienė** writes about **Margery Williams’s** “The Velveteen Rabbit, or How Toys Become Real”, and **Urtė Šulskienė** about **Shirley Hughes’s** “Dogger”. In the rubric “We Introduce”, **Roma Kišūnaitė** writes about the Toy Museum in Vilnius. The issue concludes with a chronicle and announcements, while the back cover features **Inga Mitunevičiūtė’s** article *Meškiukas Pedingtonas Londone* (“Paddington Bear in London”), describing the famous Paddington statue created by sculptor **Marcus Cornish**.

Kęstučio Kasparavičiaus retrospektyvinės parodos ekspozicijoje. Džiuljetos Maskuliūnienės nuotr. 2026 m.

2026 metų *Rubinaičio* leidybą remia Medijų rėmimo fondas

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Žurnalo partnerė – Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (LNB)

LIETUVOS NACIONALINĖ
MARTYNO MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

Mieli žurnalo skaitytojai!

Medijų rėmimo fondas
IBBY Lietuvos skyriaus projektą
„Vaikystės knygose – vertybių lobynas“ parėmė 10 000 eurų.

Laukiame Jūsų laiškų, straipsnių,
idėjų!

Redakcijos adresas:
Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius
Leidžiamas keturis kartus per metus
Žurnalą leidžia
Tarptautinės vaikų ir jaunimo
literatūros asociacijos (IBBY)
LIETUVOS SKYRIUS
LITHUANIAN SECTION OF IBBY
Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius
El. p. rubinaitis@ibbylietuva.lt
Interneto svetainė
<http://www.ibbylietuva.lt>

LIETUVA
LITHUANIA

Spausdino UAB „Petro ofsetas“,
Naujoji Riovonių g. 25 C, LT-03153 Vilnius, Lietuva
Tiražas 500 egz.

Kaina sutartinė

Meškiukas Pedingtonas Londone

Padingtono geležinkelio stotis – nepaprastai svarbi vieta meškiukui Pedingtonui. Kaip kitaip!

Rašytojas Michaelas Bondas (1926–2017) ilgą laiką gyveno netoli šios stoties ir iš jos keliaudavo į darbą. Pliušinį meškutį, įkvėpusį sukurti garsiąsias istorijas, jis nusipirko netoli šios stoties esančioje parduotuvėje. Galima lengvai atspėti, kokį vardą rašytojas jam suteikė.

Rašytojo valia būtent šioje stotyje literatūrinė Braunų šeima – Henris ir Merė Braun, jų vaikai Džonatas ir Džudė – surado stotyje pasiklydusį meškiuką, pasiūlė jam savo namus ir suteikė Pedingtono vardą.

Meškiukas Pedingtonas britams labai svarbus. Jis kartais tituluojamas mylimiausiu Jungtinės Karalystės meškiuku, nors dėl šio vardo labai konkuruoja su Mike Pūkuotuku. Tad nenuostabu, kad 2000 m. vasario 24 d. Londono Padingtono stotyje buvo atidengta bronzinė meškiuko Pedingtono skulptūra. Ji vaizduoja ant lagamino sėdintį ir po stotį besižvalgantį meškiuką, ant kurio kaklo kabo įžymusis raštelis: „Prašome pasirūpinti šiuo meškiuku. Labai ačiū.“ Skulptūrą sukūrė Marcusas Cornishas, o jos atidengimo ceremonijoje dalyvavo ir Michaelas Bondas.

Jei norėtumėte aplankyti šią skulptūrą, keliaukite į pirmąją platformą ir žvalgykitės meškiuko po stoties laikrodžiu. Na, o jei sumanysite įsigyti žaislinį Pedingtoną, užsukite į šalia esančią suvenyrų krautuvėlę.

Parengė *Inga Mitunevičiūtė*

Du Pedingtonai Londono Padingtono stotyje. 2016 m. Ingos Mitunevičiūtės nuotr.